

De rechtstoestand der inlandsche christenen in Nederlandsch-Indië

<https://hdl.handle.net/1874/237102>

RECHTSTOESTAND

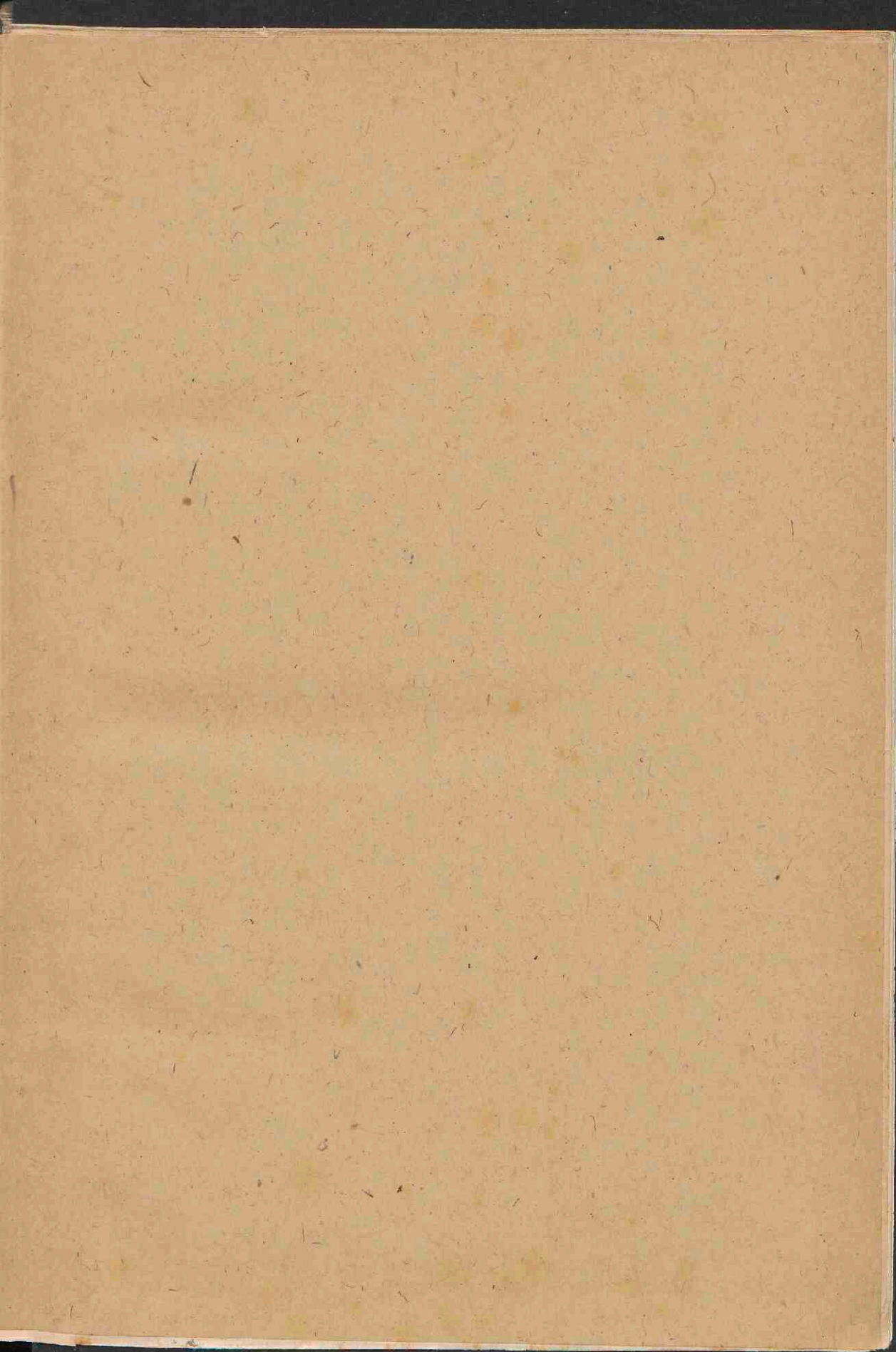
DER INLANDSCHE CHRISTENEN

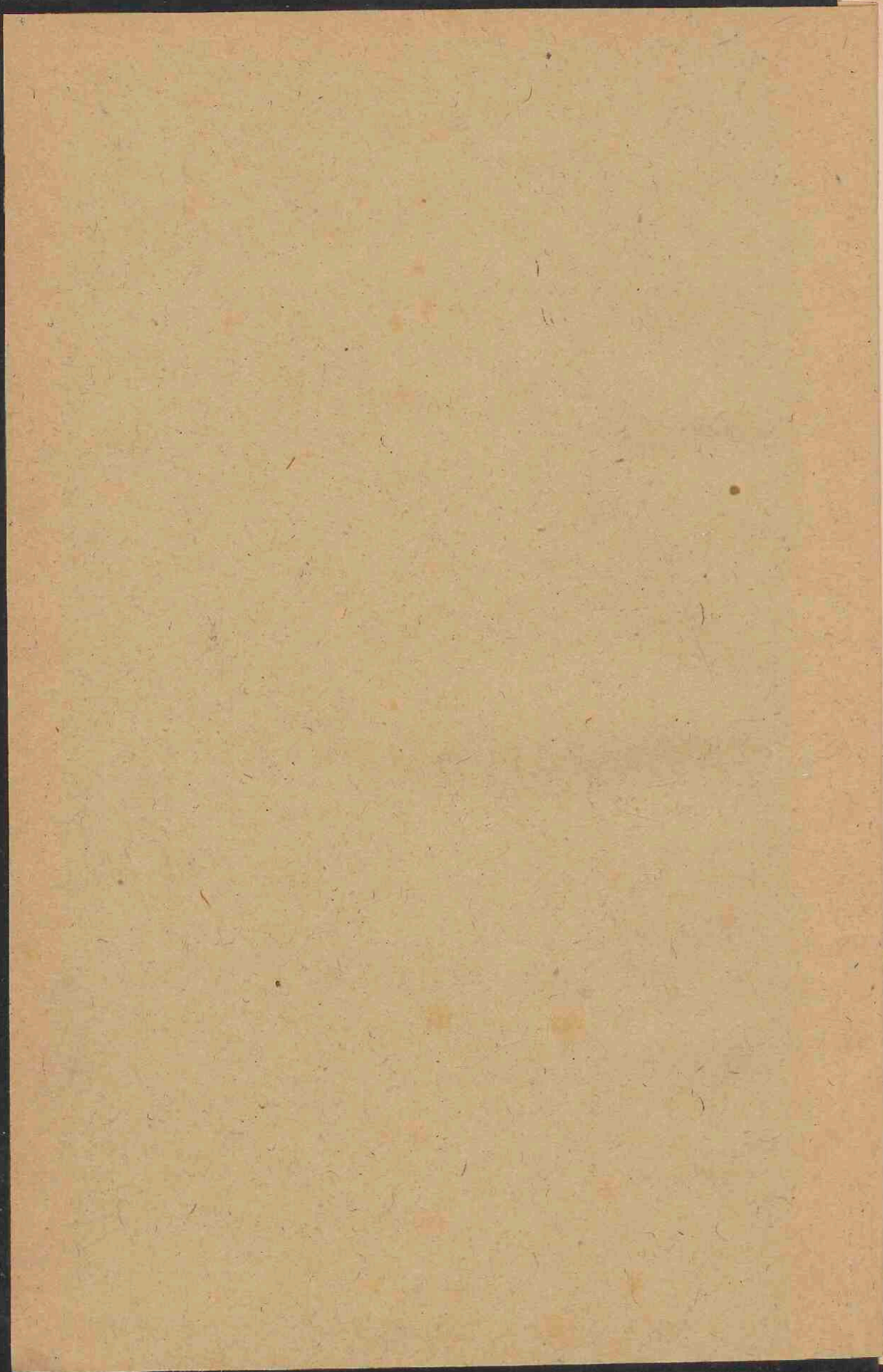
IN NEDERLANDSCH-INDIË.

F. C. HEKMEYER.

qu.
102

A. qu.
192

DE RECHTSTOESTAND

DER

Inlandsehe Christenen in Nederlandsch-Indië.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3148 135 5

DE RECHTSTOESTAND
DER
Inlandsche Christenen in Nederlandsch-Indië.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

DR. H. SNELLEN,

Hoogleraar in de Faculteit der Geneeskunde,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER UNIVERSITEIT

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN

DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

op Maandag den 20sten Juni 1892,

des namiddags te 3^{1/2} ure,

DOOR

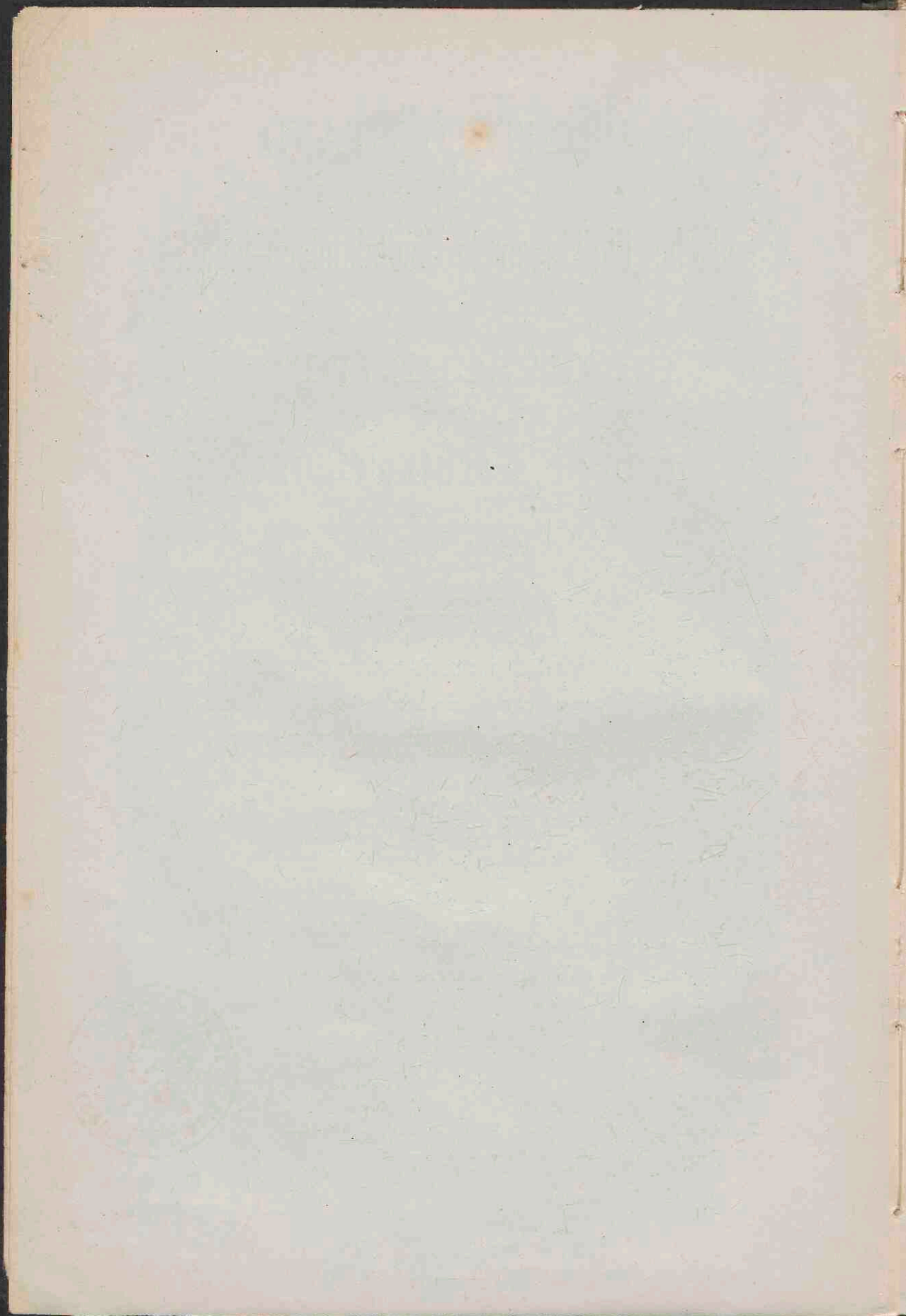
FRANCISCUS CORNELIS HEKMEIJER,

geboren te Utrecht.

GEDRUKT TER „UTRECHTSCH E STOOMDRUKKERIJ.”

P. DEN BOER — UTRECHT — 1892.

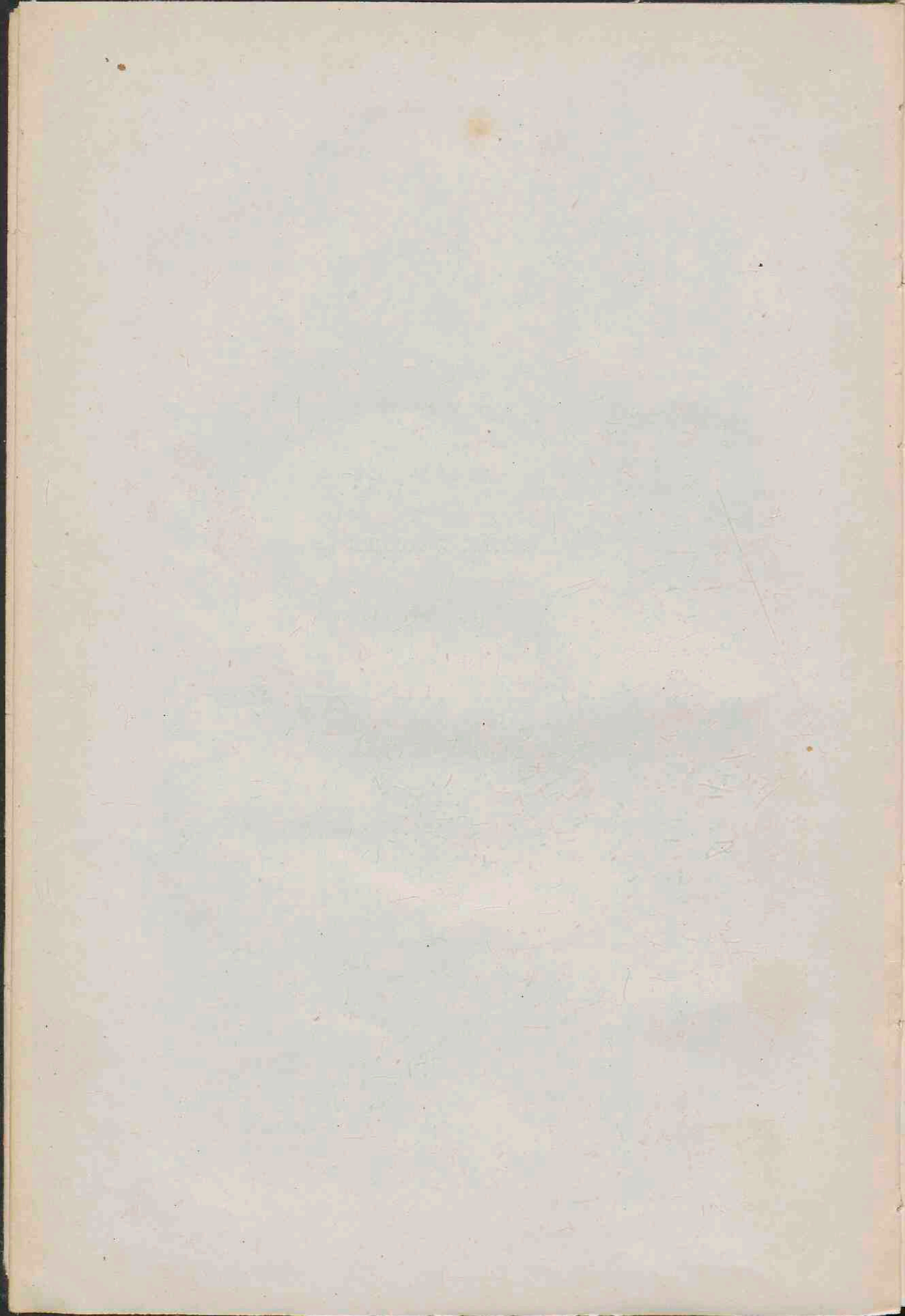

AAN MIJNE MOEDER

EN

AAN DE NAGEDACHTENIS VAN MIJNEN VADER.

Bij het verlaten van deze academie breng ik mijn welgemeenden dank aan mijnen hooggeachten Promotor Prof. DE LOUWER voor de moeite, welke hij zich getroost heeft bij het nazien van dit proefschrift, en voor de opmerkingen, welke hij naar aanleiding daarvan heeft gemaakt.

In de tweede plaats betuig ik mijn dank aan hen, die tijdens mijn verblijf te 's Hage mij door het geven van inlichtingen of het verschaffen van bronnen mijne taak gemakkelijk hebben gemaakt.

Ten slotte een woord van dank aan de Hoogleraren der Juridische faculteit voor het van hen genoten onderwijs, in het bijzonder aan de Eere-voorzitters van Antonius Matthaeus voor de nuttige wenken, welke ik met het oog op de praktijk der rechtswetenschap van hen heb mogen ontvangen.

Utrecht, Mei 1892.

„Het exploitatiestelsel (in Ned.-Indië) is on-
vereenigbaar met het Europeesch d. i. beschaafd
begrip van staatsbestuur;

derhalve wordt strijd gevoerd tegen de verbrei-
ding van dat begrip, daartoe het tegenovergesteld
Inlandsch-Mohammedaansch begrip gesteund en
beschermd;

tegen dit laatste strijdt de toeneming van het
Christendom onder de Inlander, welke daaren-
tegen aan de verbreiding van het eerste bevor-
derlijk is;

daarom wordt het Christendom daar bestreden,
het Mohammedanisme beschermd.”

„In de toeneming en versterking van het Mo-
hammedanisme ligt het grootste gevaar der toe-
komst van het Nederlandsch gezag;

dus wordt om wille van het exploitatiestelsel
de toekomstige vernietiging daarvan sterk be-
vorderd;

d. i. niets anders dan de erkende spreuk van
dat stelsel — après nous le déluge.”

MR. M. C. PIEPERS,
Macht tegen recht, noot 257.

INLEIDING.

Weinig categorieën van personen hebben in den laatsten tijd zoozeer de aandacht getrokken als de Inlandsche Christenen in Nederlandsch-Indië.

En terecht. Hun aantal vermeedert met den dag en al is dit nog slechts klein in vergelijking met de millioenen niet-Christenen in Nederlandsch-Indië, toch vormen zij een reeds niet onbeteekenend deel der bevolking. Ik behoef er slechts op te wijzen, dat daar reeds twaalf binnen- en buitenlandsche zendelinggenootschappen werkzaam zijn en dat 't aantal Inlandsche Christenen op 1 Januari 1890 276745 bedroeg 1). Niet slechts om redenen van godsdienstigen aard, nl. de uitbreiding van eenen godsdienst, dien velen als den eenigen waren beschouwen, is het, dat men met welgevallen mag zien naar de kerstening der Heidenen en Mohammedanen in onze bezittingen; ook politieke en oeconomische redenen pleiten voor de zending. Immers, werpt het Christendom geen dam op tegen het steeds meer veldwinnend Islamisme, dat uit Mekka bestuurd een niet te verachten vijand van ons gezag in die streken is 2)? Aan de meeste opstanden, die in Neder-

1) Zie bijlage C.

2) Zie Dr. C. Snouck Hurgronje, De beteekenis van den Islam voor zijne belijders in Oost.-Indië, pag. 30 e. v.

landsch-Indië tegen onze heerschappij hebben plaats gehad — men denke slechts aan dien van Dipo Negoro, den Atjeh-krijg, en aan de nog kort geleden voorgevallen Tjilligonsche onlusten — trachtten de leiders aan den opstand een godsdienstig karakter te geven; en de Oosterling, fanatiek als hij is, is maar al te dikwijls geneigd aan hun roepstem gehoor te verleenen.

Ik zeide boven, dat dit onderwerp in den laatsten tijd in Nederland zeer de aandacht heeft getrokken. Het Kamerlid van Nunen heeft de zaak het eerst in de Volksvertegenwoordiging aanhangig gemaakt 1). Populair werd het door een opstel van Mr. L. W. C. v. d. Berg 2) waarin deze het onrechtvaardige van de bepalingen van het Reg.-Regl. aantoonde en aandrang op wegneming en verbetering daarvan.

Aan de behandeling van den rechtstocstand der Inlandsche Christenen heb ik het niet overbodig geacht te doen voorafgaan eenige opmerkingen over de verdeeling der ingezetenen in Ned.-Indië en over de beteekenis der woorden Europeaan, Inlander, en Inlandsch Christen; immers reeds hier bestaat verschil van meening.

De bevolking van Ned.-Indië is samengesteld uit eene menigte bestanddeelen, wier landaard, godsdienst en beschaving de meest denkbare verscheidenheid aanbiedt. Deze verscheidenheid bestaat reeds onder de vele stammen, die de eigenlijke bevolking van de eilanden van den Archipel vormen, doch is nog belangrijk toegenomen door de nederzetting van vreemdelingen uit alle oorden der wereld.

Men kan nu in die bevolking opmerken een Oostersch

1) Nota van den heer J. P. Th. van Nunen, gevoegd bij het voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de Indische begrooting voor 1890. Zie hierover Mr. Margadant, in het Rechtskundig Tijdschrift, het Recht in Nederlandsch-Indië, Dl. LVI, pag. 161 e. v.

2) Het kruis tegenover de halve maan, Gids, October 1890. p. 67.

en een Westersch element, dat elk zijn eigen richting volgt Zooveel de uiterlijke levenswijze aangaat naderen zij elkander; verschillend echter zijn zij ten opzichte van godsdienst, beschaving en recht. Het Westersch element wordt voornamelijk door de Europeanen vertegenwoordigd, het Oostersch door de Inlanders.

Dit is dan ook de grondslag der verdeeling van de de ingezetenen van Ned.-Indië in art. 109 Reg.-Regl. Men denke echter niet, dat deze twee elementen altijd even scherp zijn gescheiden. Velen hebben den uiterlijken staat van Europeanen, die streng genomen Inlanders zijn; nog meerderen leven als Inlanders, die inderdaad aanspraak hebben op den naam van Europeanen.

Tevergeefs zoekt men in de wet een antwoord op de vraag: wie zijn als Europeanen aan te merken? Bij de samenstelling van het Reg.-Regl. achtte men dit bekend.

Europeanen zijn naar mijn gevoelen de inheemsche bewoners van Europa, met hunne afstammelingen 1). Ook kinderen uit Europeesche ouders geboren in Ned.-Indië zijn Europeanen. Anders oordeelt Mr. Abondanon 2), die dezen naar de plaats van hunne geboorte onder eene der categorieën van gelijkgestelden brengt. De afstamming toch, zoo zegt hij, is zonder invloed, waar de plaats van geboorte als criterium wordt aangenomen. Maar dit aannemen, zou zulk een kind niet tot eene der categorieën van gelijkgestelden, wel echter tot de Inlanders behooren. Ook met het door hem aangenomen criterium kan ik mij niet vereenigen, omdat men hier met een ethnologisch onderscheid

1) Opmerkelijk is de meening van het Hoog-Gerechtshof van Ned.-Indië, dat aanneemt, dat in zake publiek recht een Inlandsch Christen, die den uiterlijken staat van Europeaan voert, door zijn naam, godsdienst, levenswijze enz. als Europeaan is aan te merken. Recht in Indië, Dl. XLIX, pag. 260. Zie ook Dl. XXXIII, pag. 316.

2) Publiek en privaatrechterlijke verhoudingen tusschen Nederland en de Nederlandsche Kolonien, pag. 73.

heeft te doen, een rasverschil, waarop de plaats der geboorte geen invloed kan hebben.

Wie als Inlanders zijn aan te merken is ook niet gemakkelijk te zeggen. Het woord Inlander staat tegenover vreemdeling. Inlanders zijn dus zij, die de inheemsche bevolking van zokere landstreek uitmaken; zij die er thuis behooren, omdat zij die streek het eerst hebben bezeten of er de oudste bewoners van zijn. Ook hunne afstammelingen behooren er toe. Inlanders van Ned.-Indië zijn dus alle bewoners, die tot de inheemsche bevolking behooren of er van afstammen.

Daar echter in Ned.-Indië vele verschillende stammen gevestigd zijn, kan zich het geval voordoen, dat Inlanders voor de eene streek zich in een andere streek van Ned.-Indië gaan vestigen, 1) zooals b. v. op Java is geschied. Men had daar een geheel dorp (78 gezinnen) van inwoners van Palembang, die afgescheiden van de eigenlijke Inlandsche bevolking leefden. Ook dezen zijn als Inlanders aan te merken, daar het Reg.-Regl. niet spreekt van Inlanders van eenig bepaald deel van Ned.-Indië, maar wel van al onze bezittingen. In zulk een geval spreekt men van „vreemde Inlanders”, b. v. van een Niasser op Padang of een Amboinees op Batavia. Een Inlander van eenig deel van den Indischen Archipel, dat niet aan ons gezag is onderworpen, is als vreemde Oosterling te beschouwen, als hij zich in onze bezittingen gaat vestigen; hetzelfde geldt voor een Chinees of voor een Australiër.

Onder Inlandsche Christenen moet men begrijpen alle personen, die Inlanders zijn en den Christelijken godsdienst belijden.

Volgens sommigen behooren daartoe ook de Chineezzen, Mooren en Arabieren, die Christen zijn, of zijn er aan gelijkgesteld 2). Dit geschiedt ten onrechte, omdat het „Inlander

1) Ind. Bijblad N°. 1682, 2676.

2) B. v. R. v. Just. Batavia 1870, Indisch Weekblad van het Recht, N°. 372, Ind. Bb. N°. 4257.

zijn" een feitelijk begrip is, dat b. v. bij een Chinees nooit kan voorkomen. Wel kunnen zij facto door bijzondere bepalingen denzelfden rechtstoestand hebben, doch wanneer in eenige verordening gesproken wordt van Inlandsche Christenen, dan is deze naar mijne meening niet op Christen-Chineezzen enz. toepasselijk; eene categorie van aan Inlandsche Christenen gelijkgestelde personen, kent het Reg.-Regl. niet. Aldus oordeelde het Hoog-Gerechtshof 1), dat als Inlandsche Christenen beschouwt de inboorlingen, landzaten van de eilanden van den Ind. Archipel tot Nederlandsch grondgebied behoorende, die het Christendom belijden.

Slechts aan den rechtstoestand van deze laatste categorie is dit proefschrift gewijd. Waar ik echter omtrent de met Inlanders gelijkgestelden, die het Christendom belijden iets heb kunnen mededeelen, heb ik het niet achterwege gelaten.

De indeeling dezer materie ligt voor de hand.

In het eerste hoofdstuk zal ik den rechtstoestand der Inlandsche Christenen voor de vestiging van ons gezag in Ned.-Indië tot de invoering van het Reg.-Regl. in 1855 bespreken.

In het tweede hoofdstuk zal hun tegenwoordige rechtstoestand behandeld worden. Hier moet allereerst de vraag opgelost worden tot welke categorie der ingezetenen van Ned.-Indië zij behooren, waarop eenige opmerkingen omtrent hun publick- en privaatrechterlijken toestand volgen.

Over de middelen, waardoor men wellicht verbetering zou kunnen brengen in hun toestand, handelt het laatste hoofdstuk.

1) 9 Mei 1883, Recht in Indië, Dl. XLII, pag. 207.

EERSTE HOOFDSTUK.

RECHTSTOESTAND DER INLANDSCHE CHRISTENEN IN NEDERLANDSCH-INDIË TOT DE INVOERING VAN HET REGERINGS-REGLEMENT OP 1 MEI 1855.

§ 1. *Java en Madura tot 1 Mei 1848.*

De eerste jaren van de vestiging der Nederlanders in den Oost-Indischen Archipel kenmerkten zich door het aanknoopen van handelsbetrekkingen op de verschillende voor hen toegankelijke kustplaatsen en het stichten van factorijen, waar men tot het drijven van handel eenige schepelingen achter liet.

Van grondgebied, waar de Oost-Indische Compagnie heerscheres was, kon toen nog niet gesproken worden. Dit verkreeg zij eerst in 1619 door de verovering van Jacatra door J. P. Coen. Niet zonder reden had Coen het van zooveel belang geoordeeld, dat de Hollanders juist dáár hun gezag zouden handhaven. Hij wilde op die plaats het middelpunt van den ganschen handel op Oost-Indie vestigen. Op de bouwvallen van Jacatra verrees dan ook de stad Batavia, die later de koningin van het Oosten genoemd zou worden. De factorij aldaar werd uitgebreid, het kasteel vergroot en versterkt. Dáár werden de voortbrengselen van Ned.-Indië verzameld om, als er genoeg bijeen was, met rijke retourvloten naar het moederland te worden gezonden. Het spreekt van zelf, dat op die plaats het aantal Europeanen in verhouding tot dat der Inlanders buitengewoon groot was, ja

zelfs in den beginne overheerschend, want de oorspronkelijke bevolking van Jacatra was verjaagd en Javanen werden in de eerstvolgende jaren na de verovering, vooral toen de Compagnie nog oorlog voerde met den Sultan van Mataram, er slechts noode geduld 1). Ook de Chineezzen waren er nog lang niet talrijk. Later kwam hierin verandering en zetten zich te Batavia, behalve vele Oostersche vreemdelingen ook Inlanders uit alle streken van den Archipel neder.

De bevolking van Batavia omstreeks het midden der 17de eeuw kan men verdeelen 2) in Europeanen en Oosterlingen.

De eersten waren òf Comp.'s dienaren, òf burgers, ook vrijburgers geheeten, òf vreemdelingen. Burgers waren Comp.'s dienaren, die na afdrop van hun verband 3) zich te Batavia vestigden. Daarbij kwamen die Europeanen, welke zonder in dienst der Comp. te zijn geweest, vergunning hadden gekregen zich in Oost-Indië neder te zetten. Zij waren alleen toegelaten te Batavia, Banda en Amboina 4) en hielden zich voornamelijk met den handel bezig.

De Oosterlingen behoorden tot de Inlandsche natiën, of waren vreemdelingen, waaronder het Chineesche element overheerschend was. Ook de personen tot deze categorie behoorende konden Comp.'s dienaar worden.

Bij eene zoo bonte verscheidenheid van inwoners kon het

1) Zie b.v. Mr. J. A. van der Chijs, Nederlandsch-Indisch Plakkaatboek, Dl. I, pag. 219 en 245.

2) Zie Mr. P. Mijer, Bijdrage tot de geschiedenis der codificatie in Nederl.-Indië. Tijdschrift van Ned. Indië, 2de Jrg. Dl. I, pag. 251 noot. Hij geeft echter alleen eene verdeeling der Europeesche bewoners.

3) „Verband” is de tijd, waarvoor men zich aan de Comp. verbond, doorgaans vijf jaren; dit contract kon natuurlijk verlengd worden.

4) Vooral J. P. Coen was voor deze kolonisatie. De Bewindhebbers echter niet, wjl het monopolie van den handel er door in gevaar werd gebracht.

niet anders of eene goede regeling van het te Batavia geldend recht was een eisch gemakkelijker te stellen, dan te voldoen. Zien wij hoe de O. I. Comp. zich hiervan kweet.

Evenals in alle koloniën en bezittingen van Europeesche mogendheden, gold ook in de onze ten aanzien der Europeesche bevolking hetzelfde recht, als in het moederland 1). Werd dit in den beginne stilzwijgend gevolgd, later werd na aanschrijving van de Kamer van XVII^{en} van 4 Maart 1621 2) aan Gouverneur-Generaal en Raden bij Plakkaat van 16 Juni 1625 bepaald, dat op het gebied van de O. I. Comp. van kracht zouden zijn, behalve eenige uitdrukkelijk genoemde ordonnantiën, „de civile regten sooals die in de Vereenigde Nederlanden werden gepractiseert” 3). Behalve deze voorschriften waren ook nog van kracht de afzonderlijke plakكاتen der Indische Regeering. Reeds in 1621 waren Gouverneur-Generaal en Raden bevoegd verklaard „te disponceren sooals meest dienstich wesen sal, in saken die geen recht en stellen tusschen twee particulieren ende alleen dienen tot vermeerdering, verbetering en order van de stadt, en de burgerye als ook tot benefitie van de trafficque.” 4) Waar het privaatrecht van de Vereenigde Provinciën in Indië niet verkieselijk was, daar mochten Gouverneur-Generaal en Raden ook veranderingen maken, doch zooveel mogelijk volgens Oud-Hollandsch en Romcinsch recht 5). Deze plakكاتen

1) Mr. Serjeant Stephen, *New Commentaries on the laws of England partly founded on Blackstone*, 1883, Dl. I, pag. 102. Arthur Mills, *Colonial constitutions*, pag. 18 e. v.

2) Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge, *De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië*. Dl. IV, CXXXIV.

3) Zie v. d. Chij's, *Plakkaatboek*, Dl. I, pag. 126, 127, 263. De Jonge, *Opkomst*, Dl. V, pag. 58. *Nieuwe Bat. Stat.*, v. d. Chij's, Dl. VIII, pag. 136.

4) De Jonge, *Opkomst enz.*, Dl. IV, pag. CXXXV.

5) Later werd deze bevoegdheid nog erkend in art. 80 van de *Ordonnancie en instructie voor den Gouverneur-Generaal en de Raden*

werden in 1642 door Joan Maetsuycker verzameld en afgekondigd onder den naam van Ordonnantien en Statuten van Batavia. Van de na 1642 afgekondigde plakaten bestaat geene officieele verzameling. De zoogenaamde Nieuwe Statuten van Batavia van 1764 hebben nooit kracht van wet gehad, daar zij nimmer zijn afgekondigd, noch door Bewindhebbers zijn bekrachtigd. Toch werden zij veel gebruikt en soms in vonnissen aangehaald 1).

Dit was het recht dat de O. I. Comp. invoerde en dat haar rechters in Batavia *op alle inwoners* moesten toepassen *zonder onderscheid van nationaliteit of godsdienst*. Daarom bevat de considerans der Bataviasche Statuten de volgende overweging 2): „willende ende begeerende wel expresselyck, dat hetselve, mitsgaders de poincten daerinne begrepen, zoo in rechten als daer buyten gebruyckt, geallegeert ende daarop bij den rechteren gewesen sal worden.” En hiertoe had de O. I. Comp. het volste recht. Zij was dominus terrae, behoefde daarom niemand, die haar grondgebied betrad te ontzien, en kon een ieder aan hare wetten onderwerpen.

Niet klakkeloos echter werd het op de Oosterlingen toegepast. De grond hiervan lag in het Oud-Holl. recht zelf dat aan het huwelijk een godsdienstig karakter gaf en het verbood tusschen Christenen en niet-Christenen. Op allerechtsinstellingen, die met het huwelijk in verband stonden of een eenigermate religieus karakter hadden, was dit van invloed. Allereerst dus op het familie- en erfrecht. Een huwelijk te voltrekken volgens bepalingen der Bataviasche Statuten was alleen aan Christenen met Christenen geoorloofd: „Voorts en sullen niet mogen trouwen Christenen met onchristenen Heydenen ofte Mooren” 3).

van India, van 22 Aug. 1617. Zie Mijer's verzameling, pag. 45.

1) Zie hierover Mr. P. Mijer, Bijdrage, pag. 221. V. d. Chij's, Dl. VIII, pag. 25.

2) Zie v. d. Chij's, Dl. I, pag. 473.

3) Zie Bat. Stat., v. d. Chij's, Dl. I, pag. 539. Dit verbod wordt

Ook de regels omtrent erfopvolging bij versterf waren alleen voor Christenen; voor „Heydenen ende Mooren” bleven „bij provisie de usantien ende costuymen dien aengaande bij hen in gebruyck”, van kracht 1).

In deze leemte moest dus voorzien worden. Het best werd gezorgd voor de Chineezzen. Dezen waren reeds vroegtijdig in vrij grooten getale in Batavia woonachtig en vormden er een bedrijvig, soms welvarend deel der bevolking. Onder hen behoorden processen niet tot de zeldzaamheden. Daar nu in vele gevallen toepassing van Chineesch recht verkiezelijk, ja noodig was, zaten er twee Chineezzen in de Schepenenbank. Zij namen zitting „in saecken de Chineesen (onse ondersaten en burgeren dezer stede) concerneerende” 2).

Voor de overige Oostersche inwoners werd veel minder gedaan. De reden hiervan zoek ik in hun mindere welvaart en niet 'tminst in den godsdienst, den Islam, dien zij beleden. De Mohammedaansche godsdienst was in de 14de eeuw op Java verbreid geworden; het gansche westelijk deel van den Archipel was toen voor den Islam gewonnen en ook in 't Oosten telde hij talrijke aanhangers.

ook herhaald in de Nieuwe Statuten van Batavia. Zie v. d. Chij's, Dl. VIII, p. 85.

1) Bat. Stat., v. d. Chij's, Dl. I, pag. 546. Nieuwe Stat., Dl. VIII, pag. 407 en 408.

2) Boedelmeesters „der Chineese en andere onchristen sterfhuizen” verdeelden bij overlijden hunne boedels (v. d. Chij's, Dl. I, pag. 525). Reeds in 1720 bestond er eene regeling van Chineesch erfrecht, die hun tot leiddraad diende (v. d. Chij's, Dl. III, pag. 149). Later bij Plakkaat van 22 Mei 1761 (v. d. Chij's, Dl. VII, pag. 476) werden eenige voorschriften van Chineesch recht bijeengebracht. Het Plakkaat bevat bepalingen omtrent huwelijk, echtscheiding, erfrecht en adoptie. Ook nu nog is die toestand gehandhaafd, want voor zoover de ordonnantie van 1855, Ind. Stbl. No. 79, het Burgerlijk Wetboek en dat van Koophandel op hen niet toepasselijk heeft verklaard, leven zij onder Chineesch recht, en juist zijn bovengenoemde onderwerpen de voornaamste, die zijn uitgezonderd.

Met den Islam hadden de Inlandsche natiën te Batavia een recht gekregen, dat voorzag in de bestaande leemte, en waar zij het Mohammodaansche recht niet hadden overgenomen, voorzagen hunne eigene volksinstellingen. Voegt men daarbij de reeds genoemde omstandigheid, dat zij niet tot de welvarende klassen behoorden, dan zal men begriipen dat deze toestand vrij natuurlijk was. De Gecommitteerde tot en over de zaken van den Inlander beslechtte de voorvallende „civiele en huyselijke saaken”, en die „welke den godsdienst en de huwelijken der inlanders” betroffen. De O. I Comp. bemoeide zich dus niet veel met het privaatrecht der Inlandsche natiën, en kwamen zij voor hare rechters, dan werden hunne geschillen volgens het voor Europeanen geldend recht beslist.

Behalve de bovengenoemde uitzonderingen was, zooals ik zeide, het geldend privaatrecht voor allen gelijk. Contracten werden door het Oud-Hollandsch recht beheerscht. Wilden echter Chineezen of Inlanders er zich op beroepen, dan moesten zij notariëel zijn 1).

Ook de rechtspleging was voor allen gelijk, zoowel Chineezen als Inlanders konden als eischer of gedaagde in rechten optreden 2).

In het strafrecht was eveneens geen principieel verschil. Inlandsch strafrecht werd nooit toegepast. Eens echter is het gebeurd in 1753, als uitzondering ten grieve van den Sultan van Bantam. Strafbare handelingen, die alleen door Europeanen of alleen door Inlanders konden gepleegd worden, waren uiterst zeldzaam, en hadden, waar zij bestonden, ook hunnen grond. Soms was de godsdienst de oorzaak. Zoo

1) Bat. Stat., v. d. Chij s, Dl. I, pag. 487. Nieuwe Bat. Stat., Dl. VIII, pag. 128. Eerst in 1867, Ind. Stbl. N°. 29, is deze bepaling vervallen.

2) Bat. Stat., v. d. Chij s, Dl. I, pag. 500 en 509, bevatten hierop uitzonderingen bij verstekprocedure en executie. Deze hebben hunnen grond in de behoefte aan scherper dwangmiddelen tegenover Oosterlingen.

gold het verbod concubinen te hebben alleen voor Christenen, niet voor Oosterlingen, bij welke veelwijverij gewoon was. Het wantrouwen, waarmede men toen nog de Inlanders gadesloeg, gaf aanleiding tot de bepaling dat „geene inlanderen, uytgesonderdt die van de borgerwacht, 's nachts nae negen uyren eenigh geweer sullen dragen.”

Ook de op te leggen straffen waren dezelfde. Later kwam hier eene kleine verandering en werd kettingslag niet meer op Europeanen toegepast 1). Behalve deze weinige uitzonderingen was het strafrecht hetzelfde voor Inlanders als voor Europeanen.

In bestuurszaken was de toestand echter anders, hier verschilde de rechtstoestand der Chineezen en der Inlandsche natiën aanmerkelijk van die der Europeanen. De eersten woonden in hunne eigene aangewezen kampongs en waren reeds vroeg gesteld onder hoofden, welke respectievelijk uit hunne natiën werden benoemd. Deze oefenden voornamelijk administratief gezag uit en beslechtten soms kleine geschillen; zij waren ondergeschikt aan den Gecommitteerde tot en over de zaken van den Inlander 2).

Wij zien dus dat in dit tijdvak, behalve in bestuurszaken van geene principeele splitsing van het recht voor Europeanen en Inlanders sprake is. Terecht schrijft dan ook Raffles 3): „In civil matters, natives and Chinese in the districts of Batavia seem to have been governed by the same laws as the European inhabitants; crimes committed by the natives

1) Men zie de Plakkaten bij v. d. Chij's, Dl. V, pag. 337, VI, pag. 687, VII, pag. 526 en 583.

2) Zie de Plakkaten bij v. d. Chij's, Dl. I, pag. 370 en 599, Dl. II, pag. 162, Dl. II, pag. 368. Reglement voor de Mohammedaansche Amboineezen, art. 3. Dl. III, pag. 6. Nieuwe Bat. Stat., Dl. VIII, pag. 412. Aldus ook in Daendels' tijd. Zie Staat der O. I. bezittingen onder het bestuur van den Gouv.-Gen. Daendels. Bijl. Org. Stukken, Batavia, N°. 8, art. 43.

3) History of Java, Dl. I, pag. 282.

or Chinese in the City of Batavia and its environs had from the first settlement of the Dutch on the Island always been tried by European judges and according to European laws."

Neemt men dit in acht, dan is de rechtstoestand der Inlandsche Christenen gemakkelijk te bepalen. Van eene formeele gelijkstelling is nergens sprake; men paste het geldend recht zooveel mogelijk op hen toe. Voor hen waren dus geene bijzondere bepalingen omtrent huwelijks- en erfrecht noodig 1). Zij hadden het connubium met de andere Christenen en konden dus met Europeanen in het huwelijk treden, en rechten daaraan ontleenen. Ook hadden zij in tegenstelling met de andere Inlanders vrijheid tot godsdienst-oefening, want binnen Batavia mocht alleen de gereformeerde religie uitgeoefend worden.

Het schijnt, dat men de Inlandsche Christenen heeft willen opnemen in de Europeesche maatschappij; waartoe zou anders het voorschrift dienen der kerkverordening 2) „waarby de inlantse Christenen ingescherpt werden, dat haer selven oock uysterlyck in hare habytten confirmeeren naer de maniere van de Nederlanders?"

Toch verschilden de Inlandsche Christenen in hunnen rechtstoestand van de Europeanen. Zoo mocht b. v. een Inlandsche Christin haar man niet naar Europa volgen 3). Soms zelfs werd het huwelijk voor Inlandsche Christenen, b. v. op Timor, met Europeanen geheel verboden 4); en wanneer een Europeaan, die, op grond van zijn leeftijd,

1) Zie Bat. Stat., v. d. Chij's, Dl. I, pag. 536, 546. Zij behielden zelfs het erfrecht ten opzichte van hunne Mohammedaansche ouders. Dl. II, pag. 413. Nieuwe Bat. Stat., Dl. VIII, pag. 415.

2) Plakkaat 17 December 1643, v. d. Chij's, Dl. II, pag. 56.

3) V. d. Chij's, Dl. I, pag. 297. Dl. II, pag. 133. Nieuwe Bat. Stat., Dl. VIII, pag. 415.

4) *Realia*, Register op de generale Resolutiën van het kasteel Batavia, uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, Dl. I, pag. 502.

nog toestemming zijner ouders tot 't aangaan van een huwelijk behoeft, zich in Oost-Indië in het huwelijk wilde begeven, terwijl zijne ouders „hier in de Vereenigde Nederlanden woonachtig ende eersaeme luyden” waren, kon hij van het produceeren van de vereischte toestemming van hen in den regel niet worden vrijgesteld, indien hij zich met „een ongelyck portuyr, swartinne, oneerbaere ofte ander vuyl persoon in den echten staat trachtte te verbinden” 1).

Deze bepalingen schijnen mij toc, daarvan het gevolg te zijn, dat de Inlandsche Christenen niet verder met Europeanen werden gelijkgesteld, dan zij reeds als Inlanders waren. Want in bestuurszaken werden zij als Inlanders beschouwd. Zoo vinden wij aangeteekend, dat ook zij afzonderlijke kampongs tot woonplaats hadden 2); zij stonden evenals de andere natiën ook onder den Gecommitteerde tot en over de zaken van den Inlander.

Later in de 19de eeuw, nadat ons bestuur in de binnenlanden meer direct is geworden onder Daendels en Raffles; en heeren- en cultuurdiensten door den invloed van het cultuurstelsel meer op den voorgrond treden, is dit van grooter belang. Daarbij is nog op te merken, dat zich sedert 1843 in Oost-Java Inlandsche Christen-gemeenten bevinden, die in dit opzicht geheel als andere zijn beschouwd geworden.

Groot was het aantal Inlandsche Christenen niet; de meesten waren daarenboven nog van elders, vooral uit Amboina. De O. I. Comp. gebruikte hen veelal als soldaten, en ook nu nog is het aantal Amboincezen dat dienst neemt groot; zij worden als uitmuntende soldaten geroemd 3).

1) Zie Bat. Stat., v. d. Chijs, Dl. I, pag. 540 en 541. Nieuwe Bat. Stat., Dl. VIII, pag. 87. Andere dergelijke bepalingen kan men vinden bij v. d. Chijs, Dl. V, pag. 213 en Dl. VIII, pag. 165.

2) De Christen-Amboincezen woonden buiten de Rotterdammer poort, v. d. Chijs, Dl. V, pag. 169. Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, 1779. Dl. I, pag. 48.

3) Christen-Chineezen en Japanneezen verkeerden in denzelfden

In de Ommelanden gold hetzelfde recht, en was dus de rechtstoestand gelijk. Daar bestonden en bestaan nog twee Christen-gemeenten. Vooreerst die te Toegoe 1), welke eigenlijk geene Inlandsche gemeente is te noemen, daar hare leden afstammelingen zijn van Portugeezen, die omstreeks 1680 deze gemeente hebben gesticht. Toch rangschikt de Regeering haar blijkens Ind. Stbl. 1840 N°. 2 onder de Inlandsche Christen-gemeenten. De Christen-gemeente te Depok 2) is van lateren datum. Zij is in 1724 gesticht door vrijgelaten slaven van den Directeur-Generaal Kasteleijn. Deze had n. l. bij testament zijn slaven vrijgegeven, mits zij tot den Christelijken godsdienst overgingen; ook een groot deel zijner goederen liet hij hun na. De rechtstoestand van deze Inlandsche Christenen was dezelfde als van hen, die te Batavia woonden, want om recht te verkrijgen moesten zij voor den rechter aldaar dagvaarden, en werden hunne geschillen volgens het algemeen geldend recht beslist.

In de Preanger en Jacatrasche Bovenlanden leefde de bevolking onder hare eigene wetten, waarvan, toen de Comp. zich met de rechtspraak ging bemoeien, in 1760 een compendium is gemaakt 3). Christenen vond men er niet; de bevolking leefde er afgezonderd van vreemde inmenging.

In de andere gedeelten van Java bestond een gansch

rechtstoestand als de Christen-Inlanders. Ook zij stonden onder hunne Chineesche enz., hoofden.

1) Men zie over Toegoe: Veth, Java, Dl. III, pag. 68. De Macedoniër, Algemeen zendingstijdschrift, 8te jrg., pag. 81 e. v.

2) Zie hierover eene beschrijving in de Mededeelingen vanwege het Nederlandsch Zending-genootschap, Jrg. 1891, afl. 3. Veth, Java, Dl. II, pag. 532. Buddingh, Nederlandsch Oost-Indië, Dl. I, pag. 51. V. d. Chjjs, Dl. VIII, pag. 645.

3) Bij Plakkaat van 25 Maart 1760, v. d. Chjjs, Dl. VII, pag. 392 e. v. Het schijnt, dat dit ook te Batavia is toegepast geworden, blijkens de Nicuwe Bat. Stat., v. d. Chjjs, Dl. VIII, pag. 417, zie ook pag. 415.

andere toestand. De bevolking was er in de plaatsen, welke de O. I. Comp. langzamerhand verwierf, gescheiden in de eigenlijke Javanen en de overige bewoners. Beide categorieën van personen stonden onder jurisdictie van de Comp. Over de zoogenaamde Strand-javanen, werd volgens oude Javaansche en Mohammedaansche wetten recht gesproken door Landraden te Cheribon en te Semarang, in welke de Inlandsche vorsten en priesters zitting hadden. De overige bewoners, n.l. Europeanen, Chineezen, enz. stonden onder het voor Europeanen geldend recht, dat waarschijnlijk 1) niet veel verschilde van dat te Batavia „waer nae alle plaatsen haer reguleeren.” Van Christenen onder de Javaansche bewoners van Semarang vind ik nergens melding gemaakt; voor die onder de andere categorieën ligt het voor de hand dat zij, die daarbij ook zeer weinig in getal waren, denzelfden rechtstoestand hadden als die te Batavia. Hun privaatrecht was dus bijna dat der Europeanen, ook in het familie- en erfrecht. Bij de bijzondere administratieve bepalingen, die alleen voor Inlanders golden, volgden zij het recht van dezen. Hun rechter was natuurlijk de Raad van Justitie te Semarang.

Ziehier den toestand, dien Daendels bij zijne aankomst op Java vond. Aan het materieele recht veranderde hij weinig. Anders is het met het formeele; hieraan heeft hij duchtig de hand geslagen; vooral aan de Inlandsche rechtspraak heeft hij veel veranderd. Omtrent den rechtstoestand der Inlandsche Christenen vinden wij een paar punten aangeteekend. Te Cheribon richtte hij namelijk een Opperlandraad op voor Inlanders 2); echter stonden

1) Waarschijnlijk zeg ik. De Plakkaten in Semarang geldend zijn nog niet uitgegeven; de Bataviasche Statuten golden er niet, blijkens de Considerans der Nieuwe Bataviasche Statuten, v. d. Chij's, DL VIII, pag. 23 en 28. Zie ook Meijer, Bijdrage, pag. 230.

2) Staat der O. I. bezittingen onder het bestuur van den Gouv.-Gen. Daendels, Bijlage Org. Stukken, Cheribon N°. 4, Hoofdst. 4, art. 4.

Christenen, dus ook die tot de Inlandsche bevolking behoorende, terecht te Batavia. Hetzelfde geldt voor het Ambulant-Gerecht der Jacatrasche en Preanger Bovenlanden 1).

Onder het bestuur van Raffles is omtrent dit onderwerp niets op te merken; hij schijnt niet aan Inlandsche Christenen gedacht te hebben, of den bestaanden toestand te hebben willen bestendigen. Daarbij komt nog, dat hij met de Bataviasche Statuten zeer was ingenomen, omdat zij een recht bevatten, dat zich langzamerhand naar de behoeften des tijds ontwikkeld had.

Anders is het onder het beheer van de Commissarissen-Generaal. Aan het materieele recht werden geene belangrijke wijzingen aangebracht, wjl men op de codificatie in het moederland wachtte, en deze, waar het noodig was, gewijzigd, wilde invoeren. Voor het Inlandsche recht deed men ook niets anders, dan in 1828 den eersten titel van het Compendium van 1760 nog eens afkondigen onder den wijschen naam van Compendium van civiele wetten en gewoonten der Mohammedanen. In de Regentschappen bediende de resident zich bij de rechtspraak over Inlanders van de Javaansche wetboeken en van de adviezen van den djaksa en den panghoeloe 2). Ook in de steden Batavia, Semarang en Soerabaja was het geldend recht nog steeds onveranderd.

Voor de rechtspleging geschiedde echter meer. De instelling van afzonderlijke rechtbanken, welke reeds uit den tijd der O. I. Comp. dateerde en door Daendels en Raffles veel was verbeterd, was ook ten grondslag gelegd aan de nieuwe reglementen op de rechtspleging op Java en Madura. Behalve in de steden Batavia, Semarang en Soerabaja, waar de oude toestand werd gehandhaafd, zien wij de Raden

1) Staat, Bijl. Org. Stukken, Batavia N°. 21, art. 3.

2) Djaksa is een Inlandsch officier van justitie. Panghoeloe is op Java de Mohammedaansche priester, die van staatswege is aangesteld.

van Justitie aangewezen als algemeene rechters. Voor de Landraden staan terecht „Inlanders, Chineezen en andere personen behoorende tot de Oost-Indische volkeren” 1).

Welke is nu de rechter voor Inlandsche Christenen? De woorden van het artikel zouden er toe leiden hen voor de Landraden te laten terecht staan. Toch zou eene dergelijke opvatting van de wet mijns inziens onjuist zijn. Men moet toch in aanmerking nemen, dat de reden van de scheiding van rechtspraak over Europeanen en Inlanders gelegen is in verschil van het vigeerend recht. Dit is de grond der splitsing, die men ook in de wet behoort terug te vinden. Daar nu de Inlandsche Christenen onder dezelfde wetten als de Europeanen leefden, is naar mijne meening eene uitdrukkelijke bepaling noodig om den Landraad te hunnen opzichte competent te verklaren. Het zou eene verandering van den bestaanden toestand zijn, in strijd met de ratio juris, welke dus ondubbelzinnig moet blijken. In 1819 heeft men vergeten van Inlandsche Christenen in de wet melding te maken, omdat het vanzelf sprak, dat zij voor den Europeeschen rechter zouden terecht staan. Daarbij kwamen zij buiten de omgeving van Batavia weinig voor 2), en waren zij meest arm, zoodat zij zelden in processen gewikkeld werden. Misschien is dit mede eene reden, waarom aan hen niet is gedacht.

In de steden Batavia, Semarang en Soerabaija, waar eerst de toestand was bestendig, kwam in 1824 3) ook scheiding van rechtspraak tusschen Inlanders en Europeanen

1) Publicatie 10 Januari 1819, Ind. Stbl. N°. 20. Zie art. 99 en 130 van het Reglement op de administratie, de politie en de crimineele en civile rechtsvordering onder den Inlander in Ned.-Indië.

2) De evangelisatie op de andere gedeelten van Java dateert eerst van 1815. In 1843 werd op Oost-Java de eerste Inlandsche Christengemeente opgericht. Zie Brumund, de Evangelisatie op Java, pag. XVII e. v.

3) Publicatie 27 Januari 1824. Ind. Stbl. N°. 4.

tot stand. Ruimer toepassing van Inlandsch recht was hiervan het gevolg en tevens mogelijk door de toelating van twee Inlandsche assessoren in de Landraden. Rechter voor de Inlandsche Christenen was en bleef om bovengenoemde reden ook hier de Raad van Justitie.

Een ander belangrijk punt in dit tijdvak is de invoering van een Reglement op het houden van de registers van den burgerlijken stand voor Christenen en Joden 1) in 1828. Deze bepalingen, die dergelijke omtrent de kerkelijke doop-, huwelijks- en begrafenisregisters moesten vervangen, werden natuurlijk alleen toegepast op hen, die van die kerkelijke registers hadden gebruik gemaakt, d. w. z. op Christenen. Dat dit echter niet met alle gestrengheid werd doorgevoerd, blijkt hieruit, dat ook Joden er aan waren onderworpen 2).

Ook de Inlandsche Christenen moesten de voorschriften daarin vervat in acht nemen. Uitdrukkelijk werd dit nog bepaald in het volgende jaar voor Depok, Toegoe, en de Inlandsche Christenen buiten Java 3). De nakoming dezer voorschriften en formaliteiten had voor hen echter vele bezwaren. Om hieraan te voldoen werden in 1840 4) de Inlandsche Christenen te Depok en Toegoe ontheven van de verplichtingen, die dat Reglement hen oplegde, en werd bepaald, dat van hunne geboorten, huwelijken en sterfgevallen aantekening zou worden gehouden door twee personen, aangewezen door het plaatselijk bestuur 5). Aangezien zij

1) Besluit v. d. Com. Gen. van 18 Juni 1828. Ind. Stbl. N°. 50. Dit gold voor geheel Nederlandsch-Indië.

2) In dit tijdvak valt de overgang van de vroegere verdeling in Christenen en onchristenen in de tegenwoordige in Europeanen en Inlanders. De godsdienstige grond van de onderscheiding verloor alleszins hare beteekenis, terwijl het criterium van den landaard zich meer en meer begon te verheffen.

3) Besluit v. d. Com.-Gen. van 23 Sept. 1829, Ind. Stbl. N°. 93.

4) Besluit van den Gouv.-Gen. van 14 Juni 1840, Ind. Stbl. N°. 2.

5) Men lette er op, dat op zulk een huwelijk de voor Europeanen geldende wetten werden toegepast.

slechts ontheven werden van de verplichtingen, die dat Reglement hen oplegde, konden zij desverkiezende er zich altijd aan onderwerpen. Voor hen, die niet uitgezonderd waren, n. l. de Inlandsche Christenen te Batavia of elders op Java bevatte het Reglement van 1828 dwingend recht.

Ten slotte nog een enkel woord over de Jurisprudentie en Regeeringsuitspraken in dit tijdvak. Nieuw licht wordt er niet door verspreid.

Den 25sten October 1839 heeft het Hoog-Gerechtshof een arrest geslagen, waarbij werd verklaard, dat een Inlandsch Christen van Depok behoorde terecht te staan voor den Raad van Justitie en niet voor den Landraad. Vermelding verdient voorts een arrest van het Hoog-Gerechtshof van 28 Februari 1850 1). Het arrest zelf beslist de zaak niet precies; anders is dat met het requisitoir van den Proc.-Gen. Volgens dezen heeft de onderscheiding van de ingezetenen in art. 6, 7 en 8 der Alg. Bep. van wetgeving in Europeanen en met hen gelijkgestelden en Inlanders en met hen gelijkgestelden, vervangen de oude onderscheiding in Christenen en onchristenen. Volkomen juist; althans, zooals men gezien heeft, voor het privaatrecht. Bij scheiding van rechtspraak in die voor Inlanders en die voor Europeanen was bij geschillen over privaatrecht dus de Europeesche rechter competent, zooals ook is aangetoond. Hoe gemakkelijk kan hieruit niet eene algemeene bevoegdheid van den Europeeschen rechter voortvloeien, ook in het strafrecht, dat bijna geheel en al gelijk was? Dit schijnt nu blijkens deze arresten facto het geval te zijn geweest.

1) Te vinden in het: Het Recht in Ned.-Indië, Dl. III, pag. 102. In 't requisitoir van het O. M. vindt men het eerstgenoemde arrest van het Hof aangehaald; de overwegingen zijn echter niet medegedeeld. Het tweede, dat zooals men ziet na de invoering der nieuwe wetgeving is geweest, vind ik beter hier mede te deelen, wijl, zooals blijken zal, de toestand der Inlandsche Christenen in 1848 niet is veranderd. Men zie hierover beneden, pag. 29 e. v.

Ook in 1851 is door het Hoog-Gerechtshof een arrest in denzelfden geest geweest 1). Anders luidt een vonnis van den Raad van Justitie te Batavia 2), waarin zelfs wordt overwogen, dat tot den werkring der Raden van Justitie niet behoort voogden te benoemen over de Inlandsche Christenen. Uit het voorafgaande blijkt de onjuistheid hiervan duidelijk genoeg.

Opmerkelijk is ook nog de volgende uitspraak van de Ind. Regeering in 1838 3).

„De vraag was geopperd, of de in de Moluksche eilanden, aanwezige Inlandsche Christen-burgers en negerij's volken al dan niet moeten worden beschouwd te behooren tot de met Europeanen en hunne afstammelingen gelijkgestelde personen, bedoeld in art. 1 en 2 der ordonnantie op het recht voor successie en overgang. (Ind. Stbl. 1836 N° 17). Zulks gaf der Regeering gelegenheid om bij Besluit van 17 Juli 1838 te verklaren, dat de bedoelde ordonnantie niet toepasselijk is op Inlandsche Christenen in den geheelcn Indischen Archipel aanwezig, die van geen Europeanen of derzclver afstammelingen afkomstig waren, en die zonder vermenging van bloed in hunnen oorspronkelijken staat zijn gebleven, en slechts door hunne inwijding in het Christendom van hunne landgenooten zijn onderscheiden geworden, zooveel datgene betreft, wat zij onderling door overlijden van elkander erven. Doch dat zij aan de betaling der onderwerpelijke belasting onderhevig worden, wanneer zij bij legaat of erfstelling van Europeanen, hunne afstammelingen of met hen gelijkgestelde personen bevoorreed worden.” Dit is volkomen in overeenstemming met den toestand, dien ik schetste. Hier, waar het eene betrekking geldt tusschen den individu en

1) Recht in Indië, Dl. V, pag. 59.

2) Gewezen 16 April 1852, Recht in Indië, Dl. VIII, pag. 36.

3) Recht in Indië, Dl. XX, pag. 157. Hoewel dit niet alleen van de Inlandsche Christenen op Java gold, is het wellicht het beste hot hier ter plaatse mede te deelen.

de overheid, eene belastingwet, is het voor Inlanders geldend recht afwijkend van dat voor Europeanen, en volgen de Inlandsche Christenen ook geheel en al den rechtstoestand hunner Mohammedaansche landgenooten.

Résumé: De rechtstoestand der Inlandsche Christenen op Java en Madura vóór de invoering der nieuwe wetgeving in 1848 was dezo: dat zij voor het burgerlijk en handelsrecht, voor het strafrecht en de rechtsbedeeling in het algemeen onder dezelfde wetten leefden als de Europeanen.

In zaken van publiekrecht, als belastingen, heerendiensten, enz. waren zij echter als Inlanders te beschouwen. 1)

§ 2. *Buitenbezittingen tot 1 Mei 1848.*

De Buitenbezittingen verschillen in vele opzichten van Batavia.

Vooreerst wat betreft de wijze, waarop de Nederlanders hun gezag daar gevestigd hebben. Wij hebben gezien, dat men te Batavia de Inlandsche bevolking verjaagd had, een stad gesticht en dáár slechts toegelaten, wien men wilde. In de Buitenbezittingen was het geheel anders. Dáár waren het de Nederlanders, die, zij het ook met meer of minder geweld van wapenen, toegelaten waren zich onder de Inlanders te vestigen, en eene factorij of een kasteel bouwen. Eene op sommige plaatsen zelfs vrij talrijke Inlandsche bevolking bleef in de nabijheid dier factorij leven om handel te drijven met de Europeanen.

Een ander verschilpunt is de omstandigheid, dat onder de Inlanders het aantal Christenen niet onbelangrijk was.

1) Juist deze tweeslachtige rechtstoestand is wellicht oorzaak, dat er zooveel over hen is getwist. Ook geloof ik, dat het recht, waaraan zij formeel waren onderworpen, in vele opzichten in werkelijkheid niet onder hen werd toegepast, althans niet wanneer de rechter er niet mede gemoeid was.

In de Buitenbezittingen toch en in den aanvang alleen in de Molukken, waarheen de Nederlanders het eerst hunne schreden richtten, hadden reeds lang vóór hen de Portugeezen zich gevestigd. Dezen door bekeeringsijver bezield, deden veel voor de uitbreiding van het Christendom. Bekend is Xavier, die de Inlanders in grooten getale doopte. Toen de Nederlanders kwamen vonden zij reeds vele Christenen onder de bevolking. In den beginne bekommerde de O. I. Comp. zich hierover weinig; men zond de priesters weg, en liet verder de Inlanders aan hun lot over. Later echter kwam hierin verandering, en begon men, schoon handelsdrijven hoofdzaak bleef, ook aan de geestelijke belangen der bevolking te denken. Vrijwillig ging zij van het Katholicisme tot het Protestantisme over; diep had het eerste dus geen wortel geschoten.

Bij de invoering van een meer direct bestuur moest hiermede rekening gehouden worden.

De overgang tot den Christelijken godsdienst had ten gevolge gehad, dat de Inlander gebroken had met zijn vroegeren toestand. Hij was daardoor onderdaan van de O. I. Comp. geworden, of werd althans als zoodanig beschouwd. Zelfs dáár, waar de O. I. Comp. geen directe heerschappij uitoefende, was dit het geval en waren de Inlanders na hunnen overgang tot het Christendom niet meer aan hunne Mohammadaansche of Heidensche vorsten onderworpen 1). Als Comp's. onderdanen leefden zij natuurlijk onder het recht der Comp., d. i. het Oud-Hollandsche en Romeinsche recht; want ook op de Buitenbezittingen was dit toepasselijk verklaard 2).

De bijzondere toestand in de Molukken had echter ten

1) Zie Valentijn, Oud en Nieuw Oost-Indiën, Dl. II. 1. pag. 176 e. v.; Dr. Fiele, Bouwstoffen voor de Geschiedenis der Nederlanders in den Maleischen Archipel, Dl. I, pag. 224.

2) Art. 1. Instructie van 17 Maart 1632. Zie Mijer's Verzameling pag. 49.

gevolge, dat men bij de regeling der rechtspleging niet zooals te Batavia één rechtbank kon instellen voor alle bewoners. Hier kwam scheiding van rechtsspraak. Alle Europeanen (zoowel Comp's dienaren als burgers) en vreemde Oosterlingen stonden in civile en crimineele zaken terecht voor een Schepenenbank, welke in 1661 is vervangen door een Raad van Justitie. Hierin zaten, behalve eenige Comp.'s dienaren, sedert 1667 ook een burger en een Mardijker. 1) Het toegepaste recht was natuurlijk het Oud-Hollandsche en Romeinsche recht, aangevuld door plaatselijke Plakkaten. Ook hier gold het huwelijksverbod tusschen Christenen en onchristenen. 2)

De rechtsspraak over Inlanders was hier van meer belang dan te Batavia. In den beginne besliste de Landvoogd de voorkomende geschillen in overleg met een paar Inlandsche hoofden. In 1616 werd een Kleine Landraad opgericht, welke in 1618 onder Herman van Speult werd uitgebreid en sedert Groote Landraad werd genoemd; hierin hadden 14 Inlandsche leden zitting. 3) Voor de bewoners van Hitoe, die meest Mohammedanen waren, werd in 1656 een dergelijke Landraad opgericht, welke in 1661 weder is afgeschaft. Hiervoor kregen in 1689 drie hunner Radja's het recht in den Ambonschen Landraad zitting te nemen 4). Zij mochten echter niet oordeelen in zaken, welke Inlandsche Christenen betroffen.

Of deze rechtsspraak veel invloed heeft gehad op het rechtsbewustzijn der Inlandsche Christenen mag terecht betwijfeld worden, omdat de meeste zaken, welke voor dezen Landraad werden gebracht, strafzaken waren. Ook woonden de Inlanders veelal op te zeer verwijderde plaatsen, waardoor deze

1) Valentijn, o. c., Dl. II, II, pag. 219 en 225. Mardijkers waren vrijgelaten slaven en hunne afstammelingen.

2) Valentijn, o. c., Dl. II, I, pag. 155. Zie ook Dl. II, II, pag. 267.

3) Valentijn, o. c., Dl. II, I, pag. 339; II, pag. 38 en 39.

4) Valentijn, o. c., Dl. II, II, pag. 204, 219 en 249.

rechte voor hen moeilijk bereikbaar werd. Feitelijk bleven zij, zoolang de rechter er niet mede te maken had, onder hunne eigene instellingen en gebruiken leven; het Oud-Hollandsche recht was hen immers onbekend.

Toch was het noodig, dat de voorschriften van het huwelijksrecht door hen in acht werden genomen. Dit was van meer belang dan het overige deel van het recht, en hier was de gewoonte onder de Inlanders te zeer in strijd met de opvatting van het huwelijk door de Europeanen. De vermaarde landvoogd der Molukken de Vlamingh van Oudshoorn begreep dit, en heeft in de bestaande leemte voorzien. De bepalingen der Bataviasche statuten op hen toepasselijk te verklaren was niet aan te raden, wegens de groote moeilijkheid waarmede de Christen-bevolking, die op ver afgelegen plaatsen verspreid woonde, te kampen zou hebben. Zij behoorden dus gewijzigd te worden. In 1651 vaardigde hij een „Reglement” uit, „wegens den doop en voornamentlijk het contracteeren van huwelijken onder de Inlandsche bevolking in zijne provincie” 1). Dit reglement was van toepassing op alle Inlandsche Christenen in zijn gebied; niet op Europeanen, alhoewel het bij huwelijken tusschen dezen en Inlandsche Christenen toch werd toepasselijk geacht.

Het bevat, zooals men ziet bepalingen omtrent huwelijks- en erfrocht. Voor het aangaan van een huwelijk waren toestemming der ouders, aangifte en afkondigingen noodig. De aangifte geschiedde aan Commissarissen, die lid waren van eenen in 1627 te Amboina opgerichten Raad van Kleine Zaken, die in 1659 vervangen is door Commissarissen van Huwelijkszaken. Buiten Amboina waren de Orang-Kaja's of wijkhoofden er mede belast. In 1824 werd het bij Besluit van 27 April 1824 N°. 12 aan den magistraat opgedragen. In 1828 kwam hier weder verandering in, door de invoering van het Reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand, dat, zooals wij gezien

1) Zie Bijlage A.

hebben ook op Inlandsche Christenen toepasselijk was. Dit gaf echter vele moeilijkheden voor de dikwijls zeer ver van elkander gelegen eilanden, waarvan het gevolg was, dat in 1835 1) de oude regeling werd hersteld.

Het huwelijks-goederenrecht was algeheele gemeenschap, tenzij anders was bedongen. Voor uiterste willen werd verwezen naar het recht te Amsterdam gebruikelijk. Het College van Woosmeesteren beheerde de boedels van hunne wezen echter niet; hier verschilden zij dus van de Europeanen 2).

Publiekrechtelijk zijn zij echter steeds als Inlanders beschouwd, en waren zij dus aan de zelfde belastingen en diensten onderworpen. De Christenen onder de Inlanders hadden men afgezonderd van hunne Mohammedaansche landgenooten; vandaar dat, — wat thans nog het geval is — de bevolking in Christen- en Mohammedaansche negorijen verdeeld was.

Resumeerende is dus de rechtstoestand der Inlandsche Christenen in de Molukken deze, dat zij in het privaatrecht met Europeanen, doch in het publiek- en strafrecht en de rechtsbedeeling met de overige Inlanders gelijk stonden.

Bestendigd werd deze toestand in 1825 3) door het Reglement op de samenstelling en den rechtsmacht der Raden van Justitie in de Moluksche eilanden, dat in art. 7 bepaalt, dat alle Inlanders zoo negorij-volken als burgers, zonder onderscheid of zij binnen de residentie, of van eenige andere plaats afkomstig zijn, blijven terecht staan voor de gewone Landraden.

Slaat men de reglementen op der destijds onder het Gouvernement der Moluksche eilanden behorende residentien, dan blijkt dit nog duidelijker.

In 1824 4) werd een nieuw Reglement op het binnenlandsch

1) Ind. Stbl. N°. 43.

2) Valentijn, o. c., Dl. II, I, pag. 340.

3) Publ. 29 November 1825, Ind. Stbl. N°. 39.

4) Ind. Stbl. N°. 19a. Gewijzigd in 1825, Ind. Stbl. N°. 10. Zie art. 9.

bestuur en dat der financiën op Amboina en onderhoorigheden ingevoerd. Daarin worden de Christen-Inlanders in denzelfden rechtstoestand geplaatst als de Mohammedaansche of heidensche. De artt. 36, 45, 49, 50, 102, 121, en 143 zijn in dit opzicht duidelijk genoeg.

Op Banda was de toestand eenigszins anders. De oorspronkelijke bevolking was er in de goede dagen van d' Edele Comp. grootendeels uitgeroeid. De eilanden werden bevolkt door de zoogenaamde burgers, die zich daar met Oostersche elementen vermengden, waardoor zij in verloop van tijd veel van hun Westerschen landaard verloren. Wellicht hebben deze omstandigheden er toe geleid in 1825 1) er een Raad van Justitie op te richten, en geen Landraad. In verband met een geheel ingetrokken Besluit van 1824 2) merkt men op, dat voor dien Raad alle bewoners zoo Europeanen als Chineezzen, Mooren of Inlanders terecht staan. Het toe te passen recht, was als boven is aangetoond. De zoogenaamde perkeniers werden als Europeanen beschouwd.

In Ternate was de toestand ongeveer dezelfde. Het grootste deel der Inlanders stond daar onder de rechtsmacht van de Sultans van Ternate, Tidore en Batjan. Voor Gouvernementsonderdanen is de Raad van Justitie de algemeene rechter 3).

In de Minahassa was het aantal Christenen vrij groot. Zij hebben zich veel met Europeanen vermengd. De O. I. Comp. had er eene factorij, doch bemoeide zich weinig met het recht of de rechtspleging der Inlanders, zoodat zij geheel in hun ouden toestand zijn gebleven. Men is de organizeerende hand van den Gouv.-Gen. van der Capellen ten goede gekomen. In 1824 4) werd onder meer bepaald,

1) Ind. Stbl. N°. 39.

2) Ind. Stbl. N°. 21a.

3) Provisioneel Reglement voor de politie, crimineele en civile rechtsvordering in de residentie Ternate, Ind. Stbl. 1824. N°. 26b. Vervangen 1825. Ind. Stbl. N°. 39. Zie art. 9.

4) Ind. Stbl. N°. 28a.

dat in crimineele en civile zaken de Europeanen, Chineezen Mooren en andere vreemdelingen daar verblijf houdende te Ternate voor den Raad van Justitie zouden terecht staan. Alle eigenlijke Inlanders komen voor den Minahassaraad (art. 3e). In 1825 1) werd dit behouden. Hier heeft dus het Christendom de Inlanders gelaten in den toestand waarin zij verkeerden. Bij de regeling van de samenstelling, het rechtsgebied en de rechtsmacht van den Minahassaraad en verdere Inlandsche rechtbanken te Menado 2) werd deze toestand bestendigd.

Ook op de ten noorden van Celebes gelegen Sangir- en Talaut-eilanden had men eene talrijke Christen-bevolking, die bijna geheel en al aan haar lot was overgelaten 3).

Op het ten zuiden der Molukken gelegen eiland Timor, werden reeds bij de komst der Nederlanders vele Christenen gevonden. Omtrent hun rechtstoestand heerscht veel duisternis. Daar hier evenmin als te Menado in de tijden der O. I. Comp. een direct bestuur was, bekommerde men zich niet om hen. Zoo schijnen zij mij toe geheel en al Inlanders te zijn gebleven. Bij Besluit van den 15^{den} December 1831 4) werd op de hoofdplaats Koepang een Landraad opgericht. Alle Inlanders, Chineezen enz. staan er voor terecht. In zaken waar een Christen met een ander Christen betrokken is, zitten geen leden van een ander geloof in den Landraad, echter wel in zaken tusschen een Christen en een onchristen (art. 34).

In de overige Buitenbezittingen kwamen Inlandsche Christenen bijna niet voor. Het gezag, dat de O. I. Comp. er uitoefende was te gering, en het zendingswerk werd er niet uitgeoefend. Het gevolg hiervan is, dat de berichten, die omtrent de reedsgenoemde Buitenbezittingen spaarzaam zijn te noemen, thans bijna geheel ontbreken.

1) Ind. Stbl. N°. 39, Artt. 20 en 24.

2) Ind. Stbl. 1828, N°. 67.

3) Ind. Stbl. 1828, N°. 69, 4° en 5°.

4) Te vinden; Recht in Indië, Dl. I, pag. 473.

Alleen omtrent Sumatra vond ik eenige gegevens. Zendingen zijn er vóór 1848 niet geweest, wel waren er hier en daar enkele Christenen onder de invloed der Spaansche en Hollandsche heerschappij 1). Te Padang werd in 1837 2) een Provisioneel Reglement voor den daar opgerichten Raad van Justitie ingevoerd. Voor de Christenen in Padang is deze de competente rechter, blijkens eene verklaring der Padangsche hoofden 3), die beweerden, dat van de oudste tijden af de Panghoeloe's 4) recht hadden gesproken over alle bewoners, de Christenen uitgezonderd. Ook de Christenen in Benkoelen staan voor dezen Raad terecht. Als oorzaak hiervan kan men de bijzondere volksinstellingen bij hen noemen, welke niet dulden, dat een niet-Mohammedaan deel neemt of onderworpen is aan hunne rechtspraak. In de eigenlijke Inlandsche gemeenschap is voor hen geen plaats meer. Zij schijnen mij toe in dezelfde positie te verkeerren als de Inlandsche Christenen op Java.

§ 3. 1 Mei 1848—1 Mei 1855.

Het jaar 1848 is op wetgevend gebied voor Ned.-Indië belangrijk te noemen. Reeds lang te voren had er behoefte bestaan aan codificatie van het geldend recht.

Toen de Comm. Gen. in Ned.-Indië kwamen om die

1) J. Marsden, *History of Sumatra*, pag. 294. Xavier heeft op Sumatra er eenigen bekeerd, welke later weder tot den Islam zijn overgegaan, althans men hoort er niets meer van. Op Padang schijnen ook eenige Christen-Inlanders te zijn geweest. Zie *Verhandelingen van het Bat. Gen.* Dl. III, pag. 460.

2) Besluit dd. 29 Nov. 1837, N°. 9, te vinden bij Tollens, *Verzameling van wetten en besluiten*, welke niet in 't Staatsblad zijn opgenomen, Dl. I, pag. 436.

3) Besluit 16 Jan. 1841, N°. 24. Tollens, Dl. II, pag. 40.

4) Op Sumatra's Westkust noemt men Panghoeloe's niet de priesters, maar de hoofden der stammen.

bezittingen van de Engelschen over te nemen, hadden zij de bevoegdheid gekregen de nog steeds geldende Bataviasche Statuten te herzien. Hiervan hebben zij echter geen gebruik gemaakt. De considerans van hun Besluit van 10 Januari 1819 1) geeft hiervan als reden op, dat men de codificatie van het burgerlijk en handelsrecht in Nederland wilde afwachten, om dan die wetten, waar daaraan behoefte was, gewijzigd in te voeren. Het formeele recht te herzien kon echter niet uitgesteld worden; wij hebben vermeld, wat hiervoor werd gedaan.

Het is hier de plaats niet eene geschiedenis te geven, van het tot stand komen van de wetgeving van 1848 2).

Genoeg zij het te vermelden, dat op den 1sten Mei 1848 werden ingevoerd:

1. Algemeene Bepalingen van wetgeving Publ. 30 April 1847 Ind Stbl. N° 23.
2. Een Reglement op de rechterlijke organisatie en het beleid der Justitie in Ned.-Indië Publ. als boven.
3. Een Burgerlijk Wetboek. Publ. als boven.
4. Een Wetboek van Koophandel 3) Publ. als boven.

1) Ind. Stbl. N°. 20.

2) Men zie hierover: Mr. P. Mijer, Bijdrage tot de geschiedenis der codificatie in Ned.-Ind., Tijdschrift voor Ned.-Ind., Dl. II, pag. 221 e. v.; Rapporten van den Staatsraad, belast met eene zending naar Ned.-Ind., Jhr. Mr. H. L. Wichers, behelzende een overzicht van het met betrekking tot de nieuwe Nederlandsch-Indische wetgeving en hare invoering in Ned.-Ind., naar aanleiding van het Kon. Besl. van 16 Mei 1846/N°. 1, Stbl. 1847, N°. 23, verrichte. Te vinden in het Recht in Indië, Dl. XIII, pag. 328 e. v. Deze rapporten zijn gewichtig, niet alleen voor de geschiedenis der codificatie in Ned.-Ind., maar ook voor de kennis der motieven, welke tot vele der in Ned.-Ind. ontworpen bepalingen hebben geleid. Mr. A. J. Immink geeft in zijne „Rechterlijke organisatie van Nederlandsch-Indië” eene geschiedenis van het tot stand komen van het Regl. op de rechterl. org. en 't beleid der Justitie in Ned.-Indië.

3) Het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Handelsrecht

5. Bepalingen betrekkelijk misdrijven begaan ter gelegenheid van faillissement en bij kennelijk onvermogen, mitsgaders bij surseance van betaling. Publ. als boven.

6. Een Reglement op de strafvordering voor de Raden van Justitie op Java en Madura en het Hoog-Gerechtshof van Ned.-Indië. Publ. 14 Sept. 1847 Ind. Stbl. N°. 40.

7. Een Reglement op de burgerlijke rechtsvordering voor de Raden van Justitie op Java en 't Hoog-Gerechtshof van Ned.-Indië. Publ. 8 November 1847. Ind. Stbl. 1852.

8. Een Reglement op de uitoefening der politie, de burgerlijke rechtsvordering en strafvordering onder de Inlanders en daarmede gelijkgestelden op Java en Madura. Publ. 5 April 1848 Ind. Stbl. N°. 16 1).

9. Bepalingen ter verzekering van de regelmatige werking der nieuwe wetgeving in de bezittingen buiten Java en Madura. Publ. 21 Jan. 1848 Ind. Stbl. N°. 2.

10. Bepalingen ter regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving, welke eene dadelijke voorziening eischen 2). Publ. 5 Gebr. 1848 Ind. Stbl. N°. 6.

11. Eindelijk (behalve eenige verordeningen van minder belang), Bepalingen omtrent Invoering van en den Overgang tot de nieuwe wetgeving 3) Publ. 3 Maart 1848. Ind. Stbl. N°. 10. 3)

Voor den rechtstoestand der Inlandsche Christenen zijn van belang de volgende bepalingen:

golden alleen voor Europeanen. De Alg. Bep. echter ook voor Inlanders; deze stellen in art. 11, behoudens bepaalde uitzonderingen, als privaatrecht voor hen vast: „hunne godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken, mits niet in strijd met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid.

1) Doorgaans Inlandsch Reglement genoemd.

2) Het bestaande strafrecht codificeerde men niet. Wat toen als strafrecht gold, is te vinden in het Kol. Verslag van 1849, pag. 126.

3) De sub 1, 2, 3, 4 en 5 genoemde algemeene verordeningen zijn bij Koninkl. Besluit vastgesteld; de overige bij Koloniale Ordonnantie.

Art. 6. Algem. Bep. De ingezetenen van Nederlandsch-Indië zijn onderscheiden in Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen en Inlanders en met dezen gelijkgestelde personen.

Art. 7. Met Europeanen worden gelijkgesteld: 1° alle Christenen, daaronder begrepen die welke tot de Inlandsche bevolkingen behooren; 2°. alle andere personen vanwaar ook afkomstig, die niet in de omschrijving vallen van het volgende artikel.

Art. 8. Met Inlanders worden gelijkgesteld de Arabieren, Mooren, Chineezen en alle anderen, die Mohammedanen of Heidenen zijn.

Art 9. Het burgerlijk- en het handelsrecht in Nederlandsch-Indië ingevoerd of in te voeren, is toepasselijk op alle Europeesche en daarmede gelijkgestelde ingezetenen van Nederlandsch-Indië.

Art. 10. De Gouverneur-Generaal is bevoegd, om ten aanzien van de Inlandsche Christenen in het algemeen, of van enkele hunner gemeenten, tijdelijk zoodanige uitzonderingen op de bepaling van het voorgaande artikel te maken, als hij noodzakelijk zal oordeelen.

Art. 3. Invoeringswet. Naar aanleiding van art. 10 der algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch-Indië, wordt bij dezen vastgesteld dat, tot dat dienaangaande nader zal zijn voorzien, de tot de Inlandsche bevolking behorende Christenen over geheel Nederlandsch-Indië met opzicht tot het burgerlijk- en handelsrecht, alsmede tot de strafwetgeving en de rechtsbedeeling in het algemeen, geheel en al zullen blijven in hunnen tegenwoordigen rechtstoestand, en zulks met dien gevolge, dat, voor zoover zij thans met Inlanders zijn gelijkgesteld, alle de in de nieuwe wetgeving omtrent deze laatsten gemaakte bepalingen ook op hen zullen toepasselijk zijn.

Men ziet, dat deze artikelen, althans voor het bepalen van den rechtstoestand der Inlandsche Christenen duidelijk zijn.

Toch moet op eenige punten de aandacht gevestigd worden.

Vooreerst hebben wij hier met eene algemeene regeling te doen, welke derhalve geldt zoowel voor Java en Madura als voor de Buitenbezittingen. Wel wordt de verscheidenheid van den ouden toestand door art. 3 Inv. bestendigd, doch dit was slechts voorloopig; 1) het was eene uitzondering, die opgeheven kon worden, als er behoefte aan was. Men durfde met 't oog op de vele veranderingen eene algemeene regeling zonder grondig onderzoek niet aan.

Art. 7 en 8 geven slechts definitiës. Zij zeggen, wie de met Europeanen, wie de met Inlanders gelijkgestelden zijn. 1) Men wachte er zich echter voor, daarom alle bepalingen, die voor eene der twee groote categorieën gelden, met een beroep op dit artikel ook op de daarmede gelijkgestelden toepasselijk te achten. 2) Wel mag dit (art. 9) voor het burgerlijk- en handelsrecht. Elders werd het, waar 't noodig was, ook uitdrukkelijk is bepaald.

In art. 10 wordt de Gouv.-Gen. bevoegd verklaard tot 't maken van uitzonderingen op 't vorig artikel, doch alleen voor zoover het Inlandsche Christenen betreft. Van die bevoegdheid gebruik makende heeft de Gouv.-Gen. in art. 3 Inv. de bepaling van art. 7 Alg. Bep. van haar kracht beroofd op het oogenblik dat zij in werking zou treden. Als grond voor deze bepaling vinden wij in 't Rapport van den Staatsraad Wichers het volgende aangetoekend 3):

1) Feitelijk is deze onderscheiding gelijk aan de oude in Christenen en onchristenen, echter anders uitgewerkt. De godsdienst was niet meer het criterium *der geheele verdeling*. Eerst verdeelde men naar den landaard en daarna naar den godsdienst; op de eerste is eene uitzondering voor Inlandsche Christenen, op de laatste eene voor Chineezen, Mooren en Arabieren. Had men het criterium van vroeger willen behouden, dan had men in Christenen en onchristenen moeten verdeelen en b.v. Europeanen aan Christenen moeten gelijkstellen; men deed echter precies het omgekeerde.

2) Eerst in het Reg.-Regl. (art. 109 al. 1) komt deze bepaling voor.

3) Zie Recht in Indië, Dl. XIII, pag. 328.

„Volgens de eenstemmig op dit punt gegeven inlichtingen, staan de tot de Inlandsche bevolking behoorende Christenen over het algemeen ten aanzien van hunne ontwikkeling en beschaving op geen hooger trap dan de overige Inlanders.

Dit zoo zijnde, is het raadzaam voorgekomen, om, in voege als zulks bij de onderwerpelijke bepalingen is gedaan, het uitgebreidst gebruik te maken van de bij art. 10 Alg. Bep. aan den Gouv.-Gen. gegeven bevoegdheid. Vóórdat de bedoelde Christenen met Europeanen worden gelijkgesteld, zal het door een grondig en opzettelijk onderzoek moeten gebleken zijn, in hoeverre zulks voor hen zelve wenschelijk, in de uitvoering mogelijk en uit een staatkundig oogpunt raadzaam zij.

De tegenwoordige voorloopige regeling van deze gewichtige aangelegenheid komt geheel overeen, niet alleen met het gevoelen van de deswege geraadpleegde autoriteiten op Java, maar ook met de daaromtrent door den Gouverneur der Moluksche eilanden uit eigen beweging ingediende vertoogen.”

Maar bestaan er behalve het burgerlijk- en handelsrecht, het strafrecht en de rechtsbedeeling in het algemeen, ten opzichte waarvan 1) de Inlandsche Christenen in art. 3 Inv. in hunnen ouden rechtstoestand gehandhaafd worden geene andere rechtsbetrekkingen, waarin de individu in het algemeen en de Inlandsche Christenen in het bijzonder kunnen staan?

Art. 3. Inv. zwijgt omtrent die rechtsbetrekkingen tusschen de Inlandsche Christenen en de overheid, welke wij thans met den naam van administratief recht bestem-

1) Opmerkelijk is het dat art. 3 Inv. in deze verder strekt dan art. 10 Alg. Bep. Als Koloniale Ordonnantie onder goedkeuring des Konings vastgesteld, is de rechtsgeldigheid van deze bepaling echter boven allen twijfel verheven. Zie art. 16 Reg.-Regl. 1836, in Mijer's Verzameling, pag. 502.

polen. Blijven zij ook daarin gehandhaafd in hunnen rechtstoestand? Op die vraag geeft art. 3 Inv., zooals ik zeide, geen antwoord. Wij moeten dus hooger gaan en komen dan te staan voor de vraag, hoever de strekking is van de voorschriften gegeven in de Alg. Bep. Zijn die beperkt tot de wetgeving van 1848 of strekken zij zich verder uit en omvatten zij ook het administratief recht? Dezelfde vraag is een punt van verschil van meening in de Nederlandsche wetgeving. Naar mijne meening zijn de Ned.-Ind. Alg. Bep., evenals de Nederl. Alg. Bep. alleen toepasselijk op de tegelijkertijd ingevoerde wetgeving 1). Art. 3 Inv. is dus niet onvolledig; het kon onmogelijk meer bevatten.

Maar hoe nu met administratieve wetten, waarin wij sedert ± 1820 meermalen lezen van gelijkstaande of gelijkstandige personen? In de Alg. Bep. mogen wij niet zien, om te weten, wie daartoe behooren. Toch is het vrij gemakkelijk te zeggen, wie men daaronder moet rangschikken. Het staat vast, dat de verdeeling der ingezetenen in de Alg. Bep. niet geheel nieuw was, immers het was in een nieuwe vorm der oude onderscheiding in Christenen en onchristenen. Was deze ten opzichte van het burgerlijk recht van belang, zij was het niet, zooals wij zagen, voor het administratief recht; dáár waren Inlandsche Christenen altijd als Inlanders beschouwd geworden. De uitdrukking „gelijkstandige personen” is, waar die vóór 1848 voorkomt, letterlijk op te vatten. Het zijn personen, die gelijkstaan met een ander, en diezelfde beteekenis hebben zij ook na 1848 in administratieve wetten behouden. In den publiekrechtelijken rechtstoestand der Inlandsche Christenen is dus geene verandering gekomen.

Kort na de invoering der nieuwe wetgeving werd nog

1) Ook de Regeering was in 1854 deze meening toegedaan blijkens haar antwoord aan de Kamer. Zie Handelingen over het Nederlandsch-Indisch Regeerings-Reglement, door Mr. Keuchenius, Dl. II, pag. 296 en 297.

in een ander punt voorzien. Bij Besluit van den Gouv.-Gen. werd in 1849 1) een Reglement ingevoerd op het houden van de registers van den burgerlijken stand voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden. Nu deed zich de vraag voor of deze verordening, die van lateren datum is dan de Alg. Bep., welke de Inlandsche Christenen met Europeanen gelijkstellen, ten opzichte van den burgerlijken stand art. 3 der Invoeringswet had doen vervallen. Naar mijne bescheiden meening is art. 7 Alg. Bep. in de toepassing onafscheidelijk verbonden met art. 3 Inv. 2). Men moet in 't onderhavige geval nagaan of de Inlandsche Christenen vóór 1848 aan 't Reglement op het houden van de registers van den burgerlijken stand onderworpen waren. Zoo ja, dan is 't Reglement van 1849 toepasselijk, zoo neen, dan niet. Aangezien nu de Inlandsche Christenen aan het Reglement van 1828 onderworpen waren, zoo zijn zij het ook aan dat van 1849. Waar zij echter door latere verordeningen van de verplichtingen door het Reglement van 1828 opgelegd ontheven zijn; blijft die toestand ook na de invoering van 't Reglement van 1849 bestaan. De Inlandsche Christenen te Depok en Toegoe behouden dus de bevoegdheid zich eraan te onderwerpen; voor de Buitenbezittingen n.l. Amboina, Menado en Timor, blijft het Reglement van 1835 geldig. Dwingend recht bevat het dus alleen voor de Inlandsche Christenen op Java en Madura, behalve die te Depok en te Toegoe. De wijze waarop Inlandsche Christenen er zich aan kunnen

1) Ind. Stbl. N°. 25.

2) Aldus ook de Raad van Justitie te Semarang. Zie Recht in Indië, Dl. XVII, pag. 428; Dl. XVIII, pag. 276; Raad van Justitie te Batavia, Ind. Wkbl. v. h. R., N°. 70. Deze vonnissen lijden echter aan het euvel, dat zij in 1858, 1860 en 1866 gewezen zijn, dus na de invoering van het Reg.-Regl., toen de artt. 7 en 8 Alg. Bep. door de corresponderende artt. van het Reg.-Regl. waren vervallen. Men zie over deze onderwerping aan de bepalingen van het Reglement op 't-houden der registers van den burgerlijken stand, pag. 83 e. v.

onderwerpen, blijft ook onveranderd. Deze behoeft dus niet notarieel te zijn, wyl dat vóór 1848 ook niet noodig was. Het enkel verzoek met overlegging der vereischte stukken was voldoende.

In Ind. Stbl. 1851 N°. 70 vind men ook nog eenige bepalingen omtrent de huwelijksvoltrekking der Inlandsche Christenen in de Moluksche eilanden. Hier was aan de regenten opgedragen, te zorgen, dat de schoolmeesters in de Christen-negorijen registers hielden van de goboorten, huwelijken en sterften. De aangifte van het huwelijk geschiedde echter aan den magistraat; voltrokken werd het door den schoolmeester. Deze toestand werd slechts hierin gewijzigd, dat het aantal huwelijks-afkondigingen van drie op twee werd gebracht; ook werd aan de personen, die de huwelijken sloten, opgedragen daarvan maandelijks bericht te geven aan het Europeesch plaatselijk bestuur. Uitdrukkelijk werd daarenboven voor de Inlandsche Christenen gehandhaafd hun recht zich aan de bepalingen van het voor Europeanen geldend Reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand te onderwerpen, waartoe de ambtenaren hen moesten toelaten.

TWEEDE HOOFDSTUK.

TEGENWOORDIGE TOESTAND.

§ 1. *Artikel 109 Regeerings-Reglement.*

Allereerst dringt zich hier op den voorgrond de vraag, tot welke categorie der ingezetenen van Ned.-Indië de Inlandsche Christenen zijn te brengen.

In het Reg.-Regl. wordt deze materie beheerscht door art. 109 1), hetwelk reeds vroeg tot verschil van meening aanleiding gaf, en een der meest besproken artikelen van het Reg.-Regl. mag genoemd worden.

1) De bepalingen van dit reglement en van alle andere algemeene verordeningen, waarin sprake is van Europeanen en Inlanders, zijn, waar het tegendeel niet bepaald is, toepasselijk op de met hen gelijkstelde personen.

Met Europeanen worden gelijkgesteld alle Christenen en alle personen, niet vallende in de termen der volgende zinsnede.

Met Inlanders worden gelijkgesteld Arabieren, Mooren, Chineezen en allen die Mohammedanen of heidenen zijn.

De Inlandsche Christenen blijven onderworpen aan het gezag der Inlandsche hoofden, en met opzicht tot rechten, lasten en verplichtingen aan dezelfde algemeene, gewestelijke en gemeentelijke verordeningen en instellingen, als de Inlanders die het Christendom niet belijden.

De Gouv.-Gen. kan in overeenstemming met den Raad van Nederlandsch-Indië, uitzonderingen maken op de toepassing der in dit artikel gestelde regels.

Gebruik makende van de tusschen de Regeering en de Staten-Generaal gewisselde stukken, zal ik trachten tot eene juiste interpretatie van het artikel te komen, en ofschoon deze bescheiden volgens sommigen 1) weinig licht verschaffen, geloof ik toch, dat ondanks de verwarring, waaraan de Tweede Kamer en de Regeering zich bij de behandeling hebben schuldig gemaakt, die stukken, in verband met het gewijzigde artikel de gegevens verschaffen om tot eene juiste uitlegging te komen.

Bij de samenstelling van het Reglement op het beleid der Regeering van Ned.-Indië oordeelde de Regeering het noodig 2) omtrent de verdeeling der ingezetenen bepalingen in het Reg.-Regl. op te nemen. De reden hiervan was, dat de bepalingen, dienaangaande in de Alg. Bep. van wetgeving voorkomende niet golden voor administratieve wetten. Met ronde woorden zeide de Regeering dit wel niet in de zoo onvolledige Memorie van Toelichting; uit hetgeen later volgt blijkt het echter duidelijk. Deze bepalingen waren ontleend, zooals door de Regeering werd medegedeeld, aan de Alg. Bep. Wij zien dan ook in het ontwerp 1851 behoudens eene kleine wijziging de artt. 7 en 8 Alg. Bep. terug 3). In verband met de eerste alinea

1) Zoo b.v. Mr. de Cordes, De Privaatrechterlijke toestand van de vreemde oosterlingen op Java en Madura, pag. 9; Mr. A. Th. II(eiligers), De rechtstoestand der niet-Europeesche Christenen in Ned.-Indië. Recht in Indië, Dl. XXVIII pag. 292; Ook K. in eene verhandeling, te vinden in Recht in Indië, Dl. XXXX, pag. 10 en 11.

2) Zie Handelingen, Dl. II, pag. 21.

3) Art. 97, Ontw. 1851. De bepalingen van dit reglement en van alle andere algemeene verordeningen, waarin onderscheidenlijk sprake is van Europeanen en Inlanders, zijn, het tegendeel niet bepaald zijnde, ook van toepassing op de met hen gelijkgestelde personen.

Met Europeanen worden gelijkgesteld alle Christenen, de tot de

wees de Regeering op de daarop bestaande uitzondering, voorkomende in art. 3 Inv.

Volgens het Voorloopig Verslag der Comm. v. Rapporteurs van Maart 1853 stonden twee gevoelens in de Tweede Kamer tegenover elkander 1).

„Sommige leden keurden die gelijkstelling alleszins goed, omdat daarin een middel gelegen was, om langs eenen zachten weg de verspreiding des Christendoms en dus ook van ware beschaving te bevorderen. Een grooter aantal achtte daarentegen de gelijkstelling zeer bedenkelijk. Zoo-doende werd de Mohammedaan of Heiden alleen omdat hij tot het Christendom overging, in een anderen maatschappelijken toestand geplaatst, en hem een lokaas tot dien overgang voorgeworpen, dat wel niet tot de verspreiding van het echte Christendom zou bijdragen. Ook uit een staatkundig oogpunt zou de gelijkstelling verkeerde gevolgen kunnen hebben. Indien het b. v. waar is, wat sommigen beweren, dat zich in de nabijheid van Socrabaija eenige dessa's bevinden, waar de bevolking het Christendom omhelst, zullen dan die dorpen vrijgesteld moeten worden van heerendiensten en andere verplichtingen uitsluitend op de Inlanders klevende? In verband met deze bedenking zouden de laatstbedoelde leden ook uit het 3^e lid van het artikel den godsdienst als criterium voor de gelijkstelling met Inlanders willen zien wegvallen. Door het blootelijk noemen van den landaard was het doel even goed te bereiken.”

De oorzaak van deze oppositie is te vinden in het Koloniaal

Inlandsche bevolking behoorende daaronder begrepen, en alle andere personen vanwaar ook afkomstig, niet vallende in de hieronder volgende omschrijving.

Met Inlanders worden gelijkgesteld de Arabieren, Mooren, Chineezen en allen die Mohammedanen of Heidenen zijn.

Gelijkkluidend is het Ontw. 1852. Handelingen I, pag. 19.

1) Handelingen II, pag. 151.

Verslag van 1849 1), waar vermeld wordt, dat eenige Inlandsche Christenen in de nabijheid van Soerabaija geweigerd hadden heerendiensten te verrichten op grond hiervan, dat zij volgens de Alg. Bep. met Europeanen waren gelijkgesteld. Toen men hen bedreigde met het verlies van hun recht op sawah's, dat daarvan het gevolg zou moeten zijn, waren zij geneigd weder te werken. Waarschijnlijk met het oog hierop was de Kamer tegen de gelijkstelling der Inlandsche Christenen met Europeanen. In verband daarmede kon men zich met het voorgesteld criterium niet vereenigen, en gaf daarvoor een ander aan. De Kamer scheen echter de gelijkstelling van Inlandsche Christenen met Europeanen een gevolg te vinden van het door de Regeering aangenomen criterium van den godsdienst 2). Dit nu deed zij ten onrechte, daar de gelijkstelling van Inlandsche Christenen met Europeanen niet voorspruit uit het criterium, maar veeleer uit de uitdrukkelijke woorden van alinea 2.

In het tweede ontwerp, ingekomen in de Kamersitting van 21 December 1853, waren dezelfde bepalingen behalve een paar kleine wijzigingen, weder opgenomen (art. 105). Bij de Memorie van Toelichting beantwoordde de Regeering het eerst de bedenking tegen het door haar aangenomen criterium. Deze was ook de belangrijkste.

„Het criterium van den landraad” 3), zoo zeide zij, „kan

1) Pag. 141.

2) De Kamer begreep het artikel niet. Haar zweefde nog voor den geest de oude verdeeling in Christenen en niet-Christenen. Hier is de godsdienst *het criterium van de geheele onderscheiding*. De Regeering stelde echter in navolging der Alg. Bep. voor eerst naar den landraad, en daarna naar den godsdienst te splitsen en dat met twee uitzonderingen: 1^a voor Inlandsche Christenen; 2° voor Chineezzen, Arabieren en Mooren. Na het antwoord van de Regeering had zij dit moeten inzien, edoch zij deed dit niet; vandaar de verwarring.

3) Handelingen, Dl. II, pag. 296.

alleen dienen tot het aanwijzen van twee groote klassen: *Europeanen* en *Inlanders*. Voor zooveel de gemengde klassen betreft, dat zijn dezulken, die noch *Europeanen* noch *Inlanders* zijn, moet men tot gelijkstellingen toevlucht nemen, en dan wordt het criterium van den godsdienst het eenige, dat alles omvattend is."

Hieruit blijkt: 1° dat het criterium voor de gelijkstelling (en niet voor de geheele verdeeling) is de godsdienst, hetwelk de Regeering niet wilde prijsgeven; 2° dat de *Inlandsche Christenen* volgens hunnen landaard tot de *Inlanders* behooren en voor hen de godsdienst dus niet het criterium is.

Tegen de andere bedenking voerde de Regeering het volgende aan: „Men herinnert overigens, dat de bepalingen in art. 97 (105 nieuw) vervat reeds sedert eenige jaren zijn afgekondigd als een gedeelte der Alg. Bep. van wetg. in Ned.-Indië. De Gouv.-Gen. is bij art. 10 van die bepalingen bevoegd verklaard om de *Inlandsche Christenen* tijdelijk te onttrekken aan de toepassing van het burgerlijk- en handelsrecht, bepaald voor *Europeanen* en daarmede gelijkgestelde personen. Uit kracht van die bevoegdheid behelst zijne Publicatie van 3 Maart 1848 onder andere de bepaling van art. 3. Inv. Met het oog op eene soortgelijke uitzondering voor zooveel betreft de verhouding, waarin de *Inlanders* staan tot het administratief gezag, zijn in de 1° alinea van het artikel ingelascht de woorden, „waar het tegendeel niet bepaald is.” Deze voorbehouding zal den Gouv.-Gen. in staat stellen om, na de afkondiging in Indië van het Regeerings-Reglement uitdrukkelijk te verklaren: dat de tot de *Inlandsche bevolking* behoorende *Christenen* met opzicht tot belastingen, cultures en dienstbaarheden, zullen blijven onderworpen aan dezelfde verplichtingen als de overige *Inlanders*, welke het Christendom niet belijden. Op deze wijze zullen alle ongelegenheden zijn voorkomen, welke uit de gelijkstelling der *Inlandsche Christenen* met de *Europeanen* zouden kunnen ontstaan.”

Ook hier wilde de Regeering haar standpunt dus niet prijsgeven. Als regel gelijkstelling van de Inlandsche Christenen op den voet der Alg. Bep., met uitzonderingen daarop vast te stellen door den Gouv.-Gen. De Regeering wilde het in hare macht hebben, hoever die uitzonderingen zouden worden uitgestrekt. Zij veranderde het art. dus niet; krachtens de uitdrukkelijke bepaling van alinea 2 in verband met het tevoren gezegde bleven de Inlandsche Christenen dus met Europeanen gelijkgesteld.

Op die toelichting antwoordde de Kamer 1): „Hoewel men niet over het hoofd heeft gezien, wat in de Memorie van Toelichting tot verdediging van het stelsel, in het tweede lid van dit art. aangenomen voorkomt, bleef men in eene der afdeelingen vrij algemeen van gevoelen, dat de godsdienst niet het criterium voor de gelijkstelling van Inlanders met Europeanen moet zijn. Men zag uit de bepaling groote moeilijkheden te gemoet en twijfelde of de Regeering zich wel al de gevolgen der gelijkstelling van de Christen-Inlanders met de Europeanen had voorgesteld.”

Weer kwam men dus op tegen het criterium door de Regeering voorgesteld. Men noemde thans nog duidelijker dan vroeger, een gevolg daarvan de gelijkstelling van Inlandsche Christenen met Europeanen. Men vreesde namelijk voor die gevolgen, ten opzichte van dessa-bestuur, burgerlijken stand, sawah-bezit en heerendiensten. Feitelijk was de oppositie der kamer alleen daartegen gericht, want, toen de Regeering aan den wensch van de Kamer voldeed met behoud van den godsdienst als criterium voor de gelijkstellingen, werd het art. zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Zooals ik zcide, gaf de Regeering eindelijk toe, want bij het gewijzigd ontwerp 2) overgelegd bij de Memorie van Beantwoording naar aanleiding van het Voor-

1) Handelingen, Dl. II, pag. 448.

2) Handelingen, Dl. I, pag. 83.

loopig Verslag der Comm. v. Rapp. vastgesteld den 22sten April 1854 had de Regeering het art. aldus gewijzigd:

Art. 112. De bepalingen van het reglement en van alle andere algemeene verordeningen, waarin sprake is van Europeanen en Inlanders, zijn, waar het tegendeel niet bepaald is, toepasselijk op de met hen gelijkgestelde personen.

Met Europeanen worden gelijkgesteld alle Christenen; voorts alle andere personen, van waar afkomstig, niet vallende in de termen der volgende zinsnede.

Met Inlanders worden gelijkgesteld Arabieren, Mooren, Chineezen en allen die Mohammedanen of Heidenen zijn.

De Inlandsche Christenen blijven onderworpen aan het gezag de Inlandsche hoofden, en met opzicht tot rechten, lasten en verplichtingen aan de zelfde algemeene, gewestelijke en gemeentelijke verordeningen en instellingen als de Inlanders, die het Christendom niet belijden.

De Gouv.-Gen. kan, in overeenstemming met den Raad van Ned.-Indië, uitzonderingen maken op de toepassing der in dit artikel gestelde regels.

Tot toelichting zeide de Regeering het volgende 1): „Het is nog voorgekomen dat de zwarigheden, die men zich in eene der afdeelingen uit de toepassing van dit art. heeft voorgesteld, gemakkelijk zouden kunnen worden uit den weg geruimd door het middel der uitzondering, reeds aangewend bij de Publicatie van 3 Maart 1848 nl. art. 3 Inv. Met dat doel zijn in het art. opzettelijk de woorden ingelascht: „waar het tegendeel niet is bepaald.” Het dessa-bestuur behoeft slechts in die uitzonderingen opgenomen te worden om tot uitkomst te verkrijgen, dat de bepalingen ten aanzien van het huishoudelijk bestuur der Inlandsche gemeenten, zullen toepasselijk zijn of blijven op die, welke het Christendom omhelzen. De zaak is evenwel van te groot gewicht om niet boven allen twijfel te worden verheven, en daarom heeft de Regeering aan het art. eene andere redactie ge-

1) Handelingen, Dl. II, pag. 537.

geven, die *zonder den godsdienst als criterium der gelijkstelling op te geven*, evenwel op eene duidelijke wijze tegen de gevreesde gevolgen waarborgt, en den Gouv.-Gen. nader en uitdrukkelijk tot het maken van uitzonderingen machtigt".

Hieruit blijkt: 1° dat de Regeering den godsdienst als criterium voor de gelijkstelling bleef behouden; ook in het art. vinden wij dien terug in de woorden „alle Christenen” en „allen die Mohamedanen of Heidenen zijn”; 2° dat zij ten opzichte van de gelijkstelling der Inlandsche Christenen aan de wenschen der Kamer wilde voldoen en allen twijfel wegnemen. Hierbij raakt de Regeering echter het spoor bijster. Zij komt ten minst met eene allerzonderlingste redactie van het art. voor den dag.

Wat had zij namelijk kunnen doen, om die gevreesde gevolgen der gelijkstelling van Inlandsche Christenen met Europeanen te doen uitblijven?

Hiertoe stonden twee wegen open. Vooreerst had zij de gelijkstelling zelve kunnen opheffen. Dit was zeker wel het radikaalste middel. Ten anderen had zij in het art. eene bepaling kunnen invoegen, waardoor met behoud der gelijkstelling, die gevolgen werden afgesneden. De Regeering deed echter het een, zoowel als het ander. Zij liet de woorden: „de tot de Inlandsche bevolking behoorende daaronder begrepen” weg en voegde daarenboven in het art. de vierde alinea 1) in, welke nu echter geen raison d'être meer had. De reden hiervan zoek ik in de omstandigheid, dat men bij de samenstelling van het Reg.-Regl. bij dit onderwerp alleen gedacht heeft aan het publiekrecht. Wij hebben gezien, dat, waar het rechtsbetrekkingen gold

1) Eene bepaling, die zij liever afzonderlijk, niet door de wet, maar door een Besluit van den Gouv.-Gen. had willen doen vaststellen, geheel overeenkomstig art. 3 Inv. Men lette er op, dat de Alg. Bep. bij Koninklijk Besluit, de Invoeringswet bij Kol. Ord. is vastgesteld.

tusschen de Inlanders en de overheid, de Inlandsche Christenen niet met Europeanen gelijk stonden. Hier is het ook geen bezwaar hen als Inlanders te beschouwen, en in dezelfde rechten en verplichtingen te doen deelen als de andere Inlanders. Maar indien, zooals de Regeering verzekerde, deze bepalingen in het Reg.-Regl. die van de Alg. Bep. opheffen, moet deze verdeeling ook gelden voor het burgerlijk- en handelsrecht enz. en dan stuit men op grove fouten.

Ten slotte voegde de Regeering aan het art. nog eene vijfde alinea 1). Deze machtigt den Gouv.-Gen. tot 't maken van uitzonderingen op de regels van het artikel. Zij past geheel juist, in het eerst door de Regeering gevolgd systeem. Toen echter de Regeering aan de wenschen der Kamer had voldaan, werd zij overbodig, daar de bepaling, die de Gouv.-Gen. krachtens die alinea zou mogen vaststellen, reeds in 't art. zelf staat, nl. alin. 4.

De vertegenwoordiging achtte de zaak echter duidelijk genoeg. Slechts de heer van Eck had in de Tweede Kamer aanmerkingen op de redactie 2). Hij vroeg nl. of in de wet niet zou moeten worden vastgesteld, wie Inlanders zijn. „Ik zie dat met Europeanen worden gelijkgesteld Christenen, en met Inlanders, Arabieren, Mooren, Chineezen en allen, die Mohammedanen of Heidenen zijn. Maar wat Inlanders zijn wordt nergens gezegd. De eenigen, die overblijven zijn de Israëlieten.”

De Minister antwoordde hierop: „dat de Israëlieten, daar zij vallen onder alin. 3, behooren onder „alle personen niet vallende in de termen der volgende zinsnede” en dus met Europeanen zijn gelijkgesteld.” Met Inlanders wordt bedoeld de inheemsche bevolking, in tegenstelling van de Europeanen of daarmede gelijkgestelden. Men heeft de inge-

1) Over de beteekenis, welke die vijfde alinea nu gekregen heeft later. Zie pag. 58.

2) Handelingen, Dl. III, pag. 747.

zetenen van Ned.-Indië gesplitst in twee grootecategorieën. Het is dezelfde verdeeling, die ook nu bestaat en die in acht is genomen bij de tegenwoordige wetboeken."

Toen de heer van Eck nogmaals vroeg, wie eigenlijk Inlanders zijn, omdat zij niet zijn Europeanen, Christenen, noch Arabieren, Mooren, Chineezen, Mohammedanen en Heidenen, en dus niet anders dan Israëlieten konden zijn, antwoordde de Minister dat, „indien deze opvatting juist was, datzelfde zou moeten gelden van Europeanen. (Want Europeanen zouden dan moeten zijn allen, behalve Christenen, Arabieren, Mooren, Chineezen, Mohammedanen en Heidenen, dus ook al weer Israëlieten.) Want er is evenmin gezegd wie Europeanen zijn, als er gezegd wordt, wie Inlanders zijn."

Hierna werd het art. zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Neemt men nu het bovengezegde in acht, dan is de verdeling der ingezetenen van Ned.-Indië de volgende:

1°. *Inlanders*: de inheemsche bewoners van Ned.-Indië met hunne afstammelingen, onverschillig van welken godsdienst.

2°. *Europeanen*: de inheemsche bewoners van Europa met hunne afstammelingen, onverschillig van welken godsdienst.

3°. *Met Inlanders gelijkgesteld*: alle Arabieren, Mooren en Chineezen, van welken godsdienst ook; voorts alle Mohammedanen en Heidenen, die niet Inlander of European zijn.

4°. *Met Europeanen gelijkgesteld*: allen, die niet tot eene der andere klassen behooren.

Inlandsche Christenen behooren dus tot de eerste categorie, die der Inlanders, omdat, zooals de Regeering zelf zeide, de godsdienst voor de indeeling in Europeanen en Inlanders zonder beteekenis is 1). Eene uitdrukkelijke be-

1) Zie Mr. Margadant, Art. 109 van het Regeerings-Reglement voor Ned. Indië, Recht in Indië, Dl. LVI, pag. 23 en 84.

paling zou noodig zijn geweest om hen onder eene andere categorie te mogen rangschikken; en deze ontbreekt.

De overgang tot den Mohammedaanschen godsdienst, plaatst ook den Europeaan niet in een anderen rechts-toestand, zooals terecht door den Raad van Justitie te Semarang werd aangenomen 1).

Christen-Chineezen, Mooren of Arabieren acht ik met Inlanders gelijkgesteld om hunnen landaard 2). Sommigen stellen hen met Europeanen gelijk 3), meestal op grond hiervan dat, neemt men het tegendeel aan, er in Ned.-Indië bijna geen personen overblijven, die van wege hun Christendom met Europeanen zijn gelijkgesteld. Aan dit argument kan ik echter niet veel waarde hechten. Voor mijne opvatting kan men aanvoeren, dat de woorden, „niet vallende in de termen der volgende zinsnede” in alin. 1 blijkbaar door 't ontbreken van eene komma-punt achter het woord „Christenen”, ook daarop betrekking hebben, en dus slechts die Christenen, welke niet vallen in de termen

1) Recht in Indië, Dl. XIV, pag. 471.

2) Zoo ook Ind. Bl. 1065 en 4257; Mr. de Cordes, De privaatrechterlijke toestand der vreemde Oosterlingen op Java en Madura, pag. 10 en 11; K. in Recht in Indië, Dl. XXXX, pag. 330; Mr. Margadant, in Recht in Indië, Dl. LVI, pag. 29; Kol. Verslag 1873, pag. 72; Raad van Justitie, Bat. 28 Maart 1871; Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 720 (zie hierover Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 730 en 733); 17 Nov. 1874, Recht in Indië, Dl. XXIII, pag. 120; Landraad Meester Cornelis, 24 Maart 1875, Recht in Indië, Dl. XXV, pag. 454; Hoog-Gerechtshof, 20 October 1885, Recht in Indië, Dl. XXXV, pag. 330. In den tijd der O. I. Comp. kwamen de Chineesche Mohammedanen onder de andere Mohammedanen, zie Publ. 4 Mei 1754, bij v. d. Chijjs, Dl. VI, pag. 753.

3) Aldus Ind. Bb. 1703; Mr. J. de Louter, Handleiding, 3de dr. pag. 25; Mr. A. Th. H(eyligers), Recht in Indië, Dl. XXVIII, pag. 296 en 297; Mr. de Gelder, Het strafrecht in Ned.-Indië, Dl. I, pag. 55; Hoog-Gerechtshof, 13 Mei 1869, Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 304.

der volgende zinsnede, d. i. der met Inlanders gelijkgestelden, tot de categorie der met Europeanen gelijkgestelden behooren.

De ingezetenen van Ned.-Indië, die niet zijn: Inlander, Europeaan, Arabier, Moor of Chinees, behooren, indien hun godsdienst Mahommedaansch of Heidensch is, tot de met Inlanders gelijkgestelden; zijn zij echter Christen, dan moet men hen onder de met Europeanen gelijkgestelden rangschikken, b. v. een Christen-Afrikaan 1).

Een Israëliet behoort onder de met Europeanen gelijkgestelden, als hij door zijn landaard niet onder eene der andere categorieën is te brengen.

Onder de met Europeanen gelijkgestelden moet men ook rangschikken hen, die krachtens alin. 5 met Europeanen zijn gelijkgesteld.

Zij, voor wie de godsdienst het criterium is, hebben het dus in hunne macht door verandering van godsdienst hun rechtstoestand te veranderen. Een Heidensche Afrikaan, tot 't Christendom overgaande komt daardoor onder de met Europeanen gelijkgestelden. Omgekeerd doet de overgang tot den Islam van een Christen-Afrikaan hem den rechtstoestand van de met Inlanders gelijkgestelden verwerven. Ten onrechte wordt dit laatste ontkend door Mr. J. H. A. B e n d a n o n 2). De omstandigheid, dat de godsdienst althans ten deele voor hen, die met Europeanen of met Inlanders worden gelijkgesteld het criterium is, kan niet als grond hiervoor worden aangevoerd. Wellicht heeft hij het geval voor oogen gehad, dat b. v. een Christen-Afrikaan gehuwd was met eene vrouw behorende tot de Europeesche of daarmede gelijkgestelde bevolking. Gaat deze Christen-Afrikaan nu tot den Islam over, dan blijft op zijn vroeger gesloten

1) Ind. Bijblad N°. 3470 en 4259. Zoo ook het Hoog-Gerechts-hof, Jan. 1885, Recht in Indië, Dl. XXXXIII, pag. 181.

2) Publiek- en privaatrechterlijke verhoudingen tusschen Nederland en de Nederlandsche Koloniën, pag. 73.

huwelijk het Europeesche recht toepasselijk, en zal hij dus eene andere vrouw er bij nemende, gestraft kunnen worden krachtens art. 256 Strafwetboek voor Inlanders. Dit doet hem echter niet onder de met Europeanen gelijkgestelden blijven; rechtens is hij nu met Inlanders gelijkgestelde geworden op wiens huwelijk de bepalingen van het B. W. toepasselijk zijn.

De vierde alin. van art. 109 is het product van de door de Kamer gestichte begripsverwarring. In plaats van eene uitzondering is zij eene aanvulling, eene verduidelijking van alin. 2 1). „Men moet deze bepaling,” zoo zegt de heer Blume 2) „als nog meerdere zekerheid omtrent de beschouwing der Regeering gevonde, goedkeuren, ik geloof echter, dat zij overbodig is, wanneer men als regel aanneemt, hetgeen in de Memorie van Toelichting bij 't ontwerp 1853 werd gesteld, dat de landaard als criterium wordt aangenomen om twee groote klassen aan te duiden: de Europeanen en de Inlanders en men den godsdienst alleen als maatstaf neemt om personen niet tot eene van deze twee klassen behoorende tot eene van beide te brengen” 3).

Behalve de hierboven ontwikkelde meening omtrent den rechtstoestand der Inlandsche Christenen bestaat er nog eene andere, n.l. die van Mr. J. de Louter c.s. 4) terwijl

1) Aldus Mr. A. Th. H(eyligers), *Recht in Indië*, Dl. XXVIII, pag. 293.

2) Reeds in 1857 wees hij hierop. H. A. Blume, *Algemeene beschouwingen naar aanleiding van de artt. 105, 106, 107 en 109 van het Reg.-Regl.*, pag. 176. Zie ook Mr. Margadant, *Recht in Indië*, Dl. LVI, pag. 84.

3) Den 12^{den} Februari 1856 besliste het Hoog-Gerechtshof, dat Inlandsche Christenen voor den Landraad behooren terecht te staan. *Recht in Indië* Dl. XII, pag. 288.

4) Zie zijne *Handleiding*, 3^e dr., pag. 25. Zoo ook P. A. v. d. Lith en J. Spanjaard, *De staatsinstellingen van Ned.-Indië*, pag. 14; Mr. Piepers, *Handelingen der Ned.-Ind. Jur. Vereen.* 1887,

Mr. L. W. C. v. d. Berg mijne meening is toegedaan, doch op andere gronden.

Volgens Mr. J. de Louter behooren de Inlandsche Christenen tot de met Europeanen gelijkgestelden, welke gelijkstelling echter vooralsnog niet werkt, omdat alin. 4 eene uitzondering bevattende op alin. 1, hen in hunnen ouden rechtstoestand doet blijven. Volgens deze meening bepalen alin. 2 en 3 art. 109 Reg.-Regl. dus hetzelfde als art. 7 en 8 Alg. Bep.

Bij gelegenheid van het debat in 1887 te Batavia op de vergadering der Ned.-Ind. Jur. Vereen. gevoerd, is deze meening door den heer Piepers aldus verdedigd: „De redactie van art. 109 Reg.-Regl. laat mijns inziens niet toe, de Inlandsche Christenen tot de met Inlanders gelijkgestelden te brengen. Ware dit door den wetgever bedoeld, dan hadden zij in de derde alinea uitdrukkelijk moeten zijn genoemd, en had dan ook in de tweede achter „alle Christenen” iets als „met uitzondering van de Inlandsche” moeten staan.”

Dat de woorden „alle Christenen” echter niet de Inlandsche Christenen kunnen omvatten, blijkt echter zoowel uit de geschiedenis, als uit de woorden van het artikel. In de Alg. Bep., waar zij wel met Europeanen waren gelijkgesteld, geschiedt dat niet door de woorden „alle Christenen,” maar wel door hetgeen volgt: „daaronder begrepen ook die, welke tot de Inlandsche bevolkingen behooren.” Deze bijvoeging was noodig, omdat zij eene uitzondering bevat op de hoofdverdeeling in Europeanen en Inlanders; indien toch de Inlandsche Christenen niet uitdrukkelijk genoemd waren,

DI. II, pag. 14 e. v. Mr. W. A. P. F. L. Winckel, De rechtsbedeeling onder de Inlanders en daarmede gelijkgestelden, DI. II, pag. 6 e. v. Voorts Raad van Justitie, Batavia, 17 Novemb. 1874, Recht in Indië, DI. XXIII, pag. 122; Landraad te Meester Cornelis, 24 Maart 1875, Recht in Indië, DI. XXV, pag. 454; Raad van Justitie te Semarang, 9 Aug. 1882. Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 1053.

zou men hen onder de Inlanders moeten hebben rangschikken. Immers, in de woorden „alle Christenen” in art. 7 Alg. Bep. kunnen de Inlandsche Christenen niet begrepen zijn. Acht men dit toch juist, dan moet men daaronder ook de Christenen onder de Europeanen rangschikken. Het gevolg hiervan zou zijn, dat de Christen-Europeanen niet meer zouden behooren tot de categorie der Europeanen, maar tot die der met Europeanen d. w. z. met zichzelf gelijkgestelden. Waar nu de woorden: „daaronder begrepen die, welke tot de Inlandsche bevolking behooren”, wegvallen, vervalt de gelijkstelling.

Zelfs al meent men dat in art. 7 Alg. Bep. in de woorden „alle Christenen” ook de Inlandsche begrepen zijn, dan kan men hetzelfde nog niet beweren van de gelijk-luidende woorden in art. 109 Reg.-Regl. Immers slechts die Christenen worden in alin. 2 met Europeanen gelijk-gesteld, welke niet vallen in *de termen* der volgende zinsede. Welnu, ééne der in alin. 3 voorkomende termen is het woord Inlander, waaruit volgt, dat Christenen onder de Inlanders niet onder de woorden „alle Christenen” in al. 2 vallen en dus niet met Europeanen zijn gelijkgesteld 1).

Het onjuiste van de besproken lezing van art. 109 Reg.-Regl. komt nog meer uit, als men haar consequent ook op de derde alin. toepast; want dan moet men ook die alin., welke zegt, dat met Inlanders worden gelijkgesteld alle Mohammedanen en Heidenen, ook zoo lezen, dat een Europeaan, Mohammedaan of Heiden wordende, tot de met Inlanders gelijkstelden behoort, en ook bij hem de godsdienst het criterium van den landaard ter zijde zet. Dit toch zullen weinigen beweren. 2)

1) Aldus Mr. Margadant, t. a. p. pag. 26.

2) De Raad van Justitie te Semarang oordeelde daarom m. i. terecht dat eene Europeesche vrouw tot den Islam overgaande, toch volgens de bepalingen van het B. W. in het huwelijk moet treden. Recht in Indië, Dl. XIV, pag. 471.

„Want het is toch duidelijk,” zoo ging de heer Piepers voort, „dat er maar van eene tweeledige verdeeling de reden is, en dat deze in de beide eerste alin.'s is geregeld. De laatste bevat daaraan eene toevoeging, die echter niet kan geacht worden het reeds gestelde beginsel aan te tasten, omdat dan de even vermelde redactie noodzakelijk ware geweest, maar alleen dat te verordenen, wat er ook werkelijk expressis verbis in staat n.l., dat zij met opzicht tot rechten, lasten en verplichtingen in den toestand van met Inlanders gelijkgestelden verkeeren, dat is, dat zij wel rechtens als behoorende tot „alle Christenen,” met Europeanen zijn gelijkgesteld, maar desniettemin aan de voor Inlanders geldende wetten zijn onderworpen. Indien men nu de geschiedenis van het bedoeld art. nagaat, wordt men in deze opvatting versterkt. Deze leert toch, dat de 4°. alin. oorspronkelijk niet in dat art. voorkwam, maar er werd bijgevoegd tengevolge eener in eene afdeeling gemaakte opmerking, dat die gelijkstelling met Europeanen van Inlandsche Christenen groote moeilijkheden in de praktijk zou kunnen doen ontstaan, vooral dáár waar geheele dorpen tot het Christendom waren overgegaan. De Regeering voegde er toen die alin. in vervolging van art. 3 Invoeringswet bij, echter nog uitdrukkelijk verklarende, dat zij toch het onderscheid van godsdienst als het criterium der beide in het art. aangenomen klassen bleef beschouwen. Er was dus geen sprake van verlating van het beginsel, maar slechts van eene toevoeging ter wille van de eischen der praktijk.”

Dit beroep op de geschiedenis is volkomen juist, echter niet volledig. Er behoort nog bij, dat de Regeering, wijl de Kamer daarop aanmerking maakte, de uitdrukkelijke gelijkstelling van Inlandsche Christenen wegliet; en dan verliest het veel van zijn kracht.

Over de beteekenis van de vierde alinea van art. 109 zeide de heer Piepers ook nog het volgende; „Nu is het echter in de praktijk hetzelfde of men met den Inlander gelijkgestelde is, of met de Europeanen gelijkgestelde, doch

wat rechten, lasten en verplichtingen betreft in den toestand van den Inlander verkeerende, en van hier dan ook wel dat men langzamerhand maar gewoon is geworden de Inlandsche Christenen als met Inlanders gelijkgesteld te beschouwen. Maar juridisch is er toch wel degelijk verschil. De jurist kent dien toestand, dat men een recht wel bezit, maar de uitoefening daarvan niet geniet. Hij duidt dien aan in navolging van de Romeinen door de bevoegelijke naamwoorden „naakt” of „bloot.” Dien toestand heeft men hier. Ik zou hen willen noemen met Europeanen gelijkgestelden met beperkte rechtsbevoegdheid.”

Aangezien de Inlandsche Christenen naar mijne meening onder de categorie der Inlanders zijn te rangschikken, vervalt natuurlijk het belang der bepaling van alin. 4. Maar als men met den heer Piepers het tegendeel aanneemt, dan nog is er een goed argument tegen zijne bewering aan te voeren.

Alin. 4 is volgens hem eene uitzondering op de bepaling van alin. 1, waarin wordt vastgesteld, dat de bepalingen van het Reg.-Regl. en van alle andere *algemeene verordeningen*, waarin sprake is van Europeanen en Inlanders, tenzij het tegendeel is bepaald, ook toepasselijk zijn op de met hen gelijkgestelde personen. Ware nu de bij de eerste alinea bedoelde toestand van ruimer beteekenis dan die bij de vierde bedoeld, dan zou nog eene verklaring als de volgende kunnen gelden: de rechtstoestand voor Inlanders vastgesteld geldt ook voor de met hen gelijkgestelden, de Inlandsche Christenen behooren tot de met Europeanen gelijkgestelden, behoudens in eenige toestanden en betrekkingen, die voor hen en voor de Inlanders gelijk zijn. De eerste alinea moet dus als regel, de ruimste beteekenis hebben en juist is het omgekeerde het geval. De eerste alinea spreekt slechts van *alle algemeene verordeningen*, terwijl alin. 4 zegt, dat de Inlandsche Christenen ten aanzien der rechten, lasten en verplichtingen, aan dezelfde *algemeene, gewestelijke en gemeentelijke verordeningen*

en instellingen zijn onderworpen als de Inlanders, die het Christendom niet belijden. De uitzondering zou hier dus meer omvang hebben dan de regel 1).

Mr. L. W. C. van den Berg is, zooals ik zeide, mijn gevoelen toegedaan; echter op andere gronden 2). Ook hij rangschikt de Inlandsche Christenen onder de categorie der Inlanders. De geschiedenis van het artikel 109 geeft hem den indruk, „dat men met de Inlandsche Christenen geen weg heeft geweten en gaaarzeld heeft te hunnen aanzien te doen, wat in het systeem der wet logisch zou zijn geweest; dat is: hen rondweg met Europeanen gelijk te stellen. Van die aarzeling draagt ook de tekst van art. 109 Reg.-Regl. de duidelijkste sporen.” Zijns inziens wordt in alin. 4 eene uitzondering gesteld op alin. 2. Uit den tekst en de geschiedenis van het artikel concludeert hij dan ook: „alle Christenen worden met Europeanen gelijkgesteld, behalve de Inlandsche Christenen.”

Ook Mr. van den Berg, meent dus, dat in de woorden „alle Christenen” de Inlandsche Christenen zijn begrepen. Het onjuiste hiervan meen ik boven te hebben aangetoond, zoodat ik daarnaar verwijs. Zijne uitlegging van alin. 4, waardoor in 't art. 109 zelf uit „alle Christenen” de Inlandsche worden afgezonderd, behoeft dan ook geene verdere bespreking.

Nu wij gezien hebben dat de Inlandsche Christenen volgens art. 109 Reg.-Regl. onder de categorie der Inlanders zijn te rangschikken, moeten wij nog de vraag beantwoorden: hoever strekt dat art.; m. a. w. geldt het alleen, zooals men bij de samenstelling op het oog had, voor het publiek

1) Aldus Mr. A. Th. H(eyliger s), *Recht in Indië*, Dl. XXVIII, pag. 294.

2) *Handelingen Ned.-Ind. Jur. Ver.*, Dl. II, pag. 49. Aldus ook Mr. Keuchenius, blijkens hetgeen hij in de Tweede Kamer, in de zitting van 25 Juni 1867, zeide. Zie *Handelingen Staten-Generaal 1866/67*.

recht, of ook voor het privaatrecht? Is het laatste waar, dan heeft art. 109 Reg.-Regl. de daarmede overeenstemmende bepalingen in de Alg. Bep. en Invoeringswet doen vervallen.

De beraadslagingen geven in dit opzicht niet veel licht. Immers, als de Tweede Kamer er op wijst, dat in 't ontwerp vele artikelen zijn opgenomen, ook in de Alg. Bep. of elders reeds voorkomende 1), dan antwoordt de Regeering stellig, dat die door de opneming in het Reg.-Regl. zijn vervallen 2). Van die meening ging dan ook waarschijnlijk de heer Sloet van Oldhuis uit, toen hij bij de mondelinge beraadslaging over art. 75 aan de Regeering de vraag stelde 3), of een „Inlandsche Christen-gemeente op dit oogenblik beheerscht wordt door het Inlandsche, het Mohammedaansche, dan wel door het Europeesche recht. In de tweede plaats: Wanneer b. v., die nieuwe Christen-gemeente te Soerabaija vermeende, dat de instellingen van den Koran betreffende het huwelijk, de echtscheiding, de erfopvolging, geheel strijdig waren met het beginsel van het nieuwe door hen aangenomen geloof, en zij derhalve verzochten om beheerscht te worden door het Nederlandsch burgerlijk recht, zouden er dan bij het Ministerie geene bezwaren zijn, om een dergelijk verzoek van de Christen-gemeente te Soerabaija in te willigen? Zouden dergelijke gemeenten uit den aard der zaak langer door een Inlandsch hoofd bestierd kunnen worden?”

De Minister van Koloniën, die op aandringen van de Kamer de gelijkstelling van Inlandsche Christenen met Europeanen had laten varen, en die zelfs verzokerd had, dat door het Reg.-Regl. de overeenstemmende voorschriften in de Alg. Bep. waren vervallen, moest door zulk eene vraag zeer in 't nauw gebracht worden. Hij moest er dus iets op vinden. In zijn antwoord 4) verwees hij omtrent de vraag, wat het

1) Handelingen, Dl. II, pag. 29, 30 en 128.

2) Handelingen, Dl. II, pag. 179 en 270.

3) Handelingen, Dl. III, pag. 694.

4) Handelingen, Dl. III, pag. 696 en 697.

burgerlijk recht was voor Inlandsche Christenen, naar de Alg. Bep. en art. 3 Inv., alsof die artikelen het privaatrecht bleven beheerschen. Op de andere vraag, of de Inlandsche Christenen op hun verzoek aan 't voor Europeanen geldend recht zouden kunnen worden onderworpen, antwoordde hij dat de artt. 11 en 12 Alg. Bep. het privaatrecht voor Inlanders vaststelden, en dat deze niet toepasselijk zijn in de gevallen, waarin Inlanders zich vrijwillig hebben onderworpen aan de Europeesche bepalingen omtrent burgerlijk en handelsrecht. De heer Sloet van Oldhuis nam hier ongelukkigerwijs genoeg mede. Ook later handhaafde de Regeering deze scheiding blijkens art. 1 der Kol. Ord. van 1855 1) houdende bepalingen omtrent de toepasselijk verklaring van de Europeesche wetgeving op de met Inlanders gelijkgestelden. Ook door anderen is hier zoo over geoordeeld. Toch is het niet te ontkennen, dat de artt. 7 en 8 Alg. Bep. en art. 3 Inv. door art. 109 Reg.-Regl. zijn vervallen, als men slechts in aanmerking neemt, dat deze artikelen, welke eene algemeene strekking hebben, dezelfde materie regelen, en dat dus het laatste, dat meer omvat en door eenen hooger en Wetgever is vastgesteld, noodzakelijk moet derogeeren aan eenen vroeger vastgestelden regel. Hier te lande zou zich dezelfde kwestie kunnen voordoen, als men een der artikelen der Ned. Alg. Bep. overbracht in de Grondwet. Niemand echter zou dan twijfelen, of het art. was daardoor afgeschaft en vervangen, doch in Ned.-Indië schijnt men hieromtrent anders te denken. De reden hiervan zoek ik in de beraadslagingen, waarbij men alleen aan het administratief recht dacht.

Ten slotte een enkel woord over alinea 5 art. 109 Reg.-Regl., waarin de Gouv.-Gen. in overcenstemming met den Raad van Ned.-Indië bevoegd wordt verklaard uitzon-

1) Ind. Stbl. N°. 79. Art. 1 luidt: Op de volgens de Alg. Bep. van wetgeving voor Ned. Ind. met Inlanders gelijkgestelde personen (vreemde oosterlingen) zijn toepasselijk: enz.

deringen te maken op de in art. 109 Reg.-Regl. gestelde regels.

Deze alinea kwam in het ontwerp van 1853 niet voor, daar de eerste alinea van 't artikel, de voorschriften van art. 9 en 10 Alg. Bep. samenvoegde. Art. 109 alin. 5 dient, om, zooals de Regeering zeide, den Gouv.-Gen. nader en uitdrukkelijk tot 't maken van uitzonderingen te machtigen, en schijnt dus slechts eene verduidelijking te zijn van de woorden „waar het tegendeel niet is bepaald” in de eerste alin. Toch is er groot verschil tusschen die woorden en alin. 5. Deze alinea luidt toch veel algemeener 1). Op *alle* regels van het art. kan uitzondering worden gemaakt, terwijl krachtens alin. 1 dit alleen is toegelaten ten opzichte van den regel, dat wat geldt voor Europeanen of Inlanders, ook van toepassing is op de met hen gelijkgestelden 2).

De vraag rijst nu, of art. 109 omtrent de Inlandsche Christenen eenen regel behelst. Alin. 4 zegt: dat zij ten opzichte van rechten, lasten en verplichtingen aan dezelfde algemeene, gewestelijke en gemeentelijke verordeningen blijven onderworpen, als de Inlanders, die het Christendom niet belijden. Volgens Mr. Margadant 3) is

1) Aldus Mr Th. H(eyligers), Recht in Indië, Dl. XXVIII, pag. 299. In het Kol. Verslag 1874, pag. 61, leest men: „dat wel is waar uit de geschiedenis der bedoelde alinea viel op te maken, dat men meer bepaaldelijk het oog had op uitzonderingen ten aanzien van eene bepaalde klasse van personen (n.l. Inlandsche Christenen), maar, dat de bepaling gelijk zij luidt, daarom niet geacht wordt het maken van uitzonderingen ten behoeve van bepaalde personen te verbieden. De bedoelde alinea toch was zoo algemeen gesteld, dat hare toepassing niet kan gezegd worden door de wet zelve aan regels te zijn gebonden.” Zie ook Mr. Margadant, Recht in Indië, Dl. LVI, pag. 91 e. v.

2) Art. 10 Alg. Bep. beperkt dit nog weer tot een speciaal soort van aan Europeanen gelijkgestelden, de Inlandsche Christenen,

3) T. a. p. pag. 95.

daarin juist eene verklaring neergelegd als uitvloeisel en versterking van den gegeven regel. Ofschoon nu alin. 4 voor de verdeeling der ingezetenen van Ned.-Indië overbodig is, zoo meen ik desniettemin, dat in die alin. wel degelijk een regel vervat is. Dit blijkt, wanneer men de drie eerste alin.'s van art. 109 wegdenkt. Dan toch bevat alin. 4 onbetwistbaar een regel, waarop uitzonderingen gemaakt kunnen worden. De omstandigheid, dat zij voor de verdeling der ingezetenen eigenlijk overbodig is, ontnemt haar dat karakter niet. Op dezen regel kan de Gouv.-Gen. nu in de toepassing uitzonderingen maken, d. w. z. hij kan verklaren, dat de Inlandsche Christenen niet meer in denzelfden rechtstoestand zullen blijven verkeeren als de overige Inlanders, en hen tevens in eene andere categorie plaatsen 1).

Ook in dit opzicht is alin. 4 echter overbodig, omdat de hoofdverdeeling in Europeanen en Inlanders eveneens een der regels is, welke in 't art. vervat zijn. Wel is waar is de bepaling van art. 6 Alg. Bep. niet uitdrukkelijk overgenomen, maar desniettemin komt zij toch in 't art. voor, ja, is er de grondslag van 2).

1) De praktijk is hiermede in overeenstemming. Bij elke gelijkstelling met Europeanen wordt gedecreteerd: „dat de Gouv.-Gen. gebruik makende van de bevoegdheid hem verleend bij de laatste alinea van art. 109 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië,

Heeft goedgevonden en verstaan:

„Uitzondering makende op den regel vervat in de vierde alinea van art. 109, te verklaren. . . .”

2) Waar het de gelijkstelling van Christen-Chineezcn geldt, oordeelt Mr. Margadant (t. a. p. pag. 95) terecht, dat op den regel van alin. 4 geene uitzondering kan gemaakt worden. Alin. 4 bevat voor deze geen regel. In dit geval behoort op den regel van alin. 3, waarin zij met Inlanders worden gelijkgesteld, eene uitzondering gemaakt te worden. Een heidensche Chinees of Mohammedaansche Arabier kan echter ook volgens deze bepaling met Europeanen worden gelijkgesteld; op den godsdienst komt het er bij hen niet

Het eenige gebruik, dat van alin. 5 art. 109 Reg.-Regl. is gemaakt, is de gelijkstelling van Inlandsche Christenen of van met Inlanders gelijkgestelden, die het Christendom belijden met Europeanen 1).

De gelijkstelling zelve, die eene bevoegdheid der Regeering is, en niet een recht aan den individu toekomende, is eene zaak van zuiver publiekrecht, wyl zij de verdeeling der ingezetenen, betreft. De gevolgen zijn gemengd, daar die onderscheiding voor alle wetten en verordeningen, zoowel de publiek- als de privaatrechterlijke geldt 2). De persoon in kwestie, komt geheel en al in den toestand van Europeaan en moet gerangschikt worden onder de categorie der met Europeanen gelijkgestelden. De gelijkstelling is echter streng persoonlijk. Is hij nl. gehuwd met eene Inlandsche vrouw, dan blijft deze toch Inlandsche, daar geene bepaling haar den staat van haren man doet volgen. Wenschelijk is het, dat hierin verandering komt, waartegen geene groote bezwaren

op aan. De reden, waarom in de praktijk in Ned.-Indië bij de gelijkstelling van Christen-Chineezcn eene uitzondering op alin. 4 wordt gemaakt, is te vinden in Ind. Bb. N°. 4257. Zie boven pag. 5.

1) In 1877 werd het verzoek geweigerd van een Europeaan, die als Inlander wenschte beschouwd te worden. Zie Kol. Versl. 1878, pag. 67. In 1882 is een niet-Christen-Inlander Raden Mas Ismangoen Danoe Wanôtô met Europeanen gelijkgesteld. Ind. Stbl. 1882, N°. 38.

2) Ook in Algerië komt deze gelijkstelling voor. Zie Mr. J. H. Abendanon, De rechtstoestand van den Inlander in Algerië, vergeleken met de beginselen te dien aanzien in Ned.-Indië geldende, pag. 11 en 12. Ook hier betreft zij zoowel publiek- als privaatrecht, schoon zij, daar alleen Mohammedanen niet aan het gansche voor Franschen geldend privaatrecht zijn onderworpen, slechts voor dezen in dit opzicht van belang is. De gelijkstelling is hier niet een gunst, die de Regeering verleent, maar een recht waarop de Inlander, wanneer aan de vereischten voor de uitoefening daarvan gesteld voldaan is, aanspraak heeft.

zijn, wyl de Christelijke godsdienst, die geene polygamie veroorlooft, sedert 1884 een vereischte is voor de gelijkstelling. Zijne kinderen, welke na de gelijkstelling ter wereld komen, volgen den staat des vaders, en zijn dus met Europeanen gelijkgesteld.

Het eerst is van alinea 5 art. 109 Reg.-Regl. gebruik gemaakt in 1871; in den beginne uiterst spaarzaam, later meer 1).

Omtrent de vereischten, waaraan men moet voldoen zijn later bepalingen gemaakt. In 1882 2) werd vastgesteld dat de verzoeker 3) in het bezit van een geslachtsnaam moest zijn, en deze zijn afgekondigd zonder dat daartegen bezwaren waren gemaakt. Dien naam kon men krijgen op de wijze bepaald in de artikelen 7 en 8 B. W. Dit was echter een groot bezwaar, omdat dit minstens drie jaren moest duren. Om daaraan te gemoet te komen werd in 1883 dit art. gewijzigd in dier voege, dat de termijn werd gebracht op één jaar en drie maanden 4). In 1884 zijn de vereischten, waaraan men moet voldoen om voor gelijkstelling in aanmerking te kunnen komen, uitdrukkelijk genocmd 5).

1) Zie bijlage B.

2) Ind. Stbl. N°. 156.

3) Tot nog toe is deze gelijkstelling alleen op verzoek verleend. Het Reg.-Regl. spreekt van zoodanig verzoek niet, zoodat de Ind. Reg., ook zonder eenige aanvraag een Christen-Inlander met Europeanen zou kunnen gelijkstellen. Als men bedenkt, dat deze alin. 5, art. 109, eigenlijk art. 10 Alg. Bep. vervangt (zie art. 3 Inv.) blijkt dit ook duidelijk.

4) Ind. Stbl. 1883, N°. 190. Ind. Stbl. 1883, N°. 191, trekt Ind. Stbl. 1882, N°. 156 in. Ord. van 30 Juli 1883, Ind. Stbl. N°. 192, bevat bepalingen omtrent 't aannemen van geslachtsnamen. Zie ook Ind. Bb., N°. 4258.

5) Circulaire van den Directeur van Justitie, d.d. 22 Februari 1884, Ind. Bb. N°. 4029. Zie hierover Mr. Margadant, Recht in Indië, Dl. LVI, pag. 151 e. v.

De verzoeker moet den Christelijken godsdienst zijn toegedaan, de Holl. taal goed spreken en schrijven, in Europeesche begrippen en zeden zijn opgeleid en eindelijk volkomen geschiktheid voor de Europeesche maatschappij bezitten. Daarbij komt het wettig bezit van een geslachtsnaam volgens art. 1 der Ord. van 30 Juli 1883. Inlandsche Christenen, die eene doopacte hebben of een uittreksel van de bij Ind. Stbl. 1864 N° 142 bedoelde registers, waaruit blijkt dat zij zijn geboren uit ouders, die een wettig huwelijk hebben aangegaan, zijn in 't wettig bezit van den geslachtsnaam huns vaders. Hoeft de verzoeker er geen, dan kan hij er een krijgen.

Men ziet dus, dat in dit opzicht de rechtstoestand van den Christen-Inlander beter is te noemen, dan die van de overigen, daar thans voor hem alleen de gelijkstelling met Europeanen openstaat, en de vereischten daartoe zoo gemakkelijk mogelijk zijn gemaakt. Vooral voor hen, die door Europeanen verwekt bij Inlandsche vrouwen, niet door den vader zijn erkend, is dit van belang; niet minder ook voor anderen, die schoon volbloed Inlanders zijnde, zich in de lagere rangen der Europeesche maatschappij hebben ingedrongen. Voor beide categorieën is het slechts een last als Inlanders beschouwd te worden.

§ 2. *Publiek recht.*

Is in de vorige paragraaf betoogd, dat de rechtstoestand van den Christen-Inlander in 't algemeen gelijk is aan dien van zijn Mohammedaanschen of Heidenschen landgenoot, thans wensch ik in 'tkort de rechtsbetrekkingen na te gaan, waarin een Inlander kan verkeeren, en waar bij Christen-Inlanders iets bijzonders is op te merken.

Van de zoogenaamde politieke rechten is in deze materie niet veel te zeggen. Eenige opmerkingen aangaande de vrijheid van godsdienst zijn echter van belang.

Volgens art. 119 Reg.-Regl. belijdt ieder zijnen godsdienst

met volkomen vrijheid, behoudens de bescherming der maatschappij en hare leden tegen overtreding der algemeene verordeningen op het strafrecht. Desniettemin is het meermalen voorgekomen dat aan Inlandsche Christenen op Java 1) door hunne Mohammedaansche overheden om hun geloof overlast is aangedaan. Dat deze hen vroeger steeds met argwanende oogen aanzagen, en scherp op hunne handelingen toezagen is bekend; af te keuren is het echter, dat nog niet lang geleden de Inlandsche overheden een Christen-Inlander voor zich deden komen, en hem bespotten en onderhielden over zijn geloof 2). Ook is het voorgekomen dat een Christen-Inlander gedwongen werd den eed op Mohammedaansche wijze op den Koran te doen. Terrecht heeft toen de resident den Europeeschen en Inlandschen ambtenaren in zijn gewest, eene aanschrijving van de Regeering d.d. 9 Sept. 1887 in herinnering gebracht, waarbij het stellig verlangen van den Gouv.-Gen. werd uitgedrukt, dat de Christen-Inlanders niet wegens hun geloof noodeloos zouden worden lastig gevallen 3). In dit opzicht is dus gedaan wat noodig was.

Het gewestelijk en plaatselijk bestuur over de Inlandsche bevolking strekt zich natuurlijk ook over de Inlandsche Christenen uit; art. 67 Reg.-Regl. laat hen, zooveel de omstandigheden het toelaten, onder de onmiddellijke leiding van hunne eigene of erkende hoofden. In het algemeen is hierop niets aan te merken. Het komt echter voor in vele streken van den O. I. Archipel, dat men daaronder

1) Op de Buitenbezittingen schijnt dit nooit te zijn voorgekomen.

2) Mededeelingen, Jrg. 1889, pag. 314 e. v., Nederlandsch Zendings-tijdschrift, Jrg. 1890, pag. 184 e. v. Soms zelfs van ambtenaren van het binnenlandsch bestuur. Med., Jrg. 1884, pag. 13. Opmerkelijk is het, dat de Inlandsche Christenen, zoo zij soms bespot worden, zich boven hunne Mohammedaansche landgenooten verheven gevoelen, vooral op Amboina.

3) Kol. Versl. 1890, pag. 129.

ook de Mohammedaansche geestelijkheid begrijpt. Dit is onbillijk, omdat de Mohammedaansche godsdienst lijfrecht tegen het Christendom is gekant. De reden van dezen toestand schijnt te zijn, dat op die plaatsen vroeger geen Inlandsche Christenen voorkwamen, of dat men bij de regeling van het bestuur er niet aan gedacht heeft. Zulk een toestand komt b. v. voor in de Menangkabausch — Maleische streken, waar de Maliem of de Moh. priester als adviseur voor godsdienstzaken deel uitmaakt van het Inlandsch bestuur 1). Ook in de Gouvernements-residenties van Java en Madura behooren de panghoeloe's en hoofd-panghoeloe's onder de Inlandsche hoofden 2), welke als zoodanig zitting hebben in de Landraden en de Rechtbanken van Ommegang 3).

Het recht Inlandsch hoofd te zijn hebben Inlandsche Christenen natuurlijk ook. In de Molukken kwamen zij reeds in de 16^e eeuw voor 4). Ook op Sumatra in de afdeeling Sipirok van de residentie Tapanoeli, waar het Christen element overheerschend is, zijn sommige hoofden Christenen. Op Java en Madura echter, waar de Islam meer volksgodsdienst is geworden en de kerstening der Inlanders eerst sedert 't midden van deze eeuw wat te beteekenen heeft, is dat anders. Het Nederlandsch bestuur op Java is nog te veel op Mohammedaansche leest geschoeid, dan dat een Christen daar regent zou kunnen zijn. Volgens art. 124 Reg.-Regl. staan de priesters der Inlanders, die het Christendom niet belijden, onder oppertoezicht der vorsten, regenten en hoofden, voor zooveel betreft den godsdienst, dien elk hunner belijdt. Op Java en Madura is aan de regenten, die het

1) Resumé van het onderzoek naar de rechten der bevolking op den onbebouwdcn grond in de Gouvernementslanden op Sumatra, pag. 5.

2) Ind. Stbl. 1824, N°. 13, 1867, N°. 125.

3) Art. 91 en 101 van het Regl. op de Rechterl. Org. en het Bel. der Just. Zie beneden pag. 75.

4) V. d. Hoëvell, Ambon en de Oeliasers, pag. 19.

wereldlijk gezag in handen hebben, volgens art. 17 hunner instructie 1) daarbij nog opgedragen het toezicht op de Mohammedaansche geestelijkheid. „De wet nu zegt,” zoo schrijft Mr. v. d. Berg 2), „dat, indien een regent Mohammedaan is, hij het toezicht heeft op de Mohammedaansche geestelijkheid, anders moet dit toezicht door een in rang op hem volgend hoofd, mits Mohammedaan worden uitgeoefend.” De instructie daarentegen leert: „het toezicht op de Mohammedaansche geestelijkheid is een deel van de regentswerkzaamheid; om dus regent te worden of te blijven moet men Mohammedaan zijn, ook al is een deel van de bevolking Christen.” Men ziet dus, dat het op Java en Madura voor Inlandsche Christenen onmogelijk is regent te zijn, behalve in 't geval dat alle bewoners van het regentschap het Christendom belijden.

Dat als vereischte voor het bekleeden van het ambt van regent de Islam is gesteld 3), is echter naar mijne bescheiden meening niet, zooals door velen is geoordeeld, eene inbreuk op de godsdienstvrijheid. Van vrijheid van godsdienst moet onderscheiden worden gelijkheid van godsdienst; slechts de eerste is in art. 119 Reg.-Regl. gewaarborgd. Vrijheid van godsdienst wil zeggen, dat ieder ten allen tijde openlijk mag verklaren, wat hij gelooft, en dat niemand kan gedwongen worden tot handelingen van godsdienstigen aard, die strijden met zijne overtuiging. Dit recht wordt echter niet gekrenkt door de bepaling dat een regent op

1) Ind. Stbl. 1867, N°. 114, litt. B. In de instructie voor de districtshoofden ontbreekt eene analoge bepaling, t. a. p. litt. C.

2) Gids, Oct. 1890, pag. 90. Zie ook N. D. Schuurmans: Een woord over art. 124 Reg.-Regl., Ned. Zendingstijdschrift. 1ste jrg., pag. 349 e. v.; H. Smeding: Over volkomen vrijheid van godsdienstige belijdenis voor de Inlanders in den Ned.-Ind. Archipel, Stemmen voor Waarheid en Vrede, Jrg. 1888, pag. 1054 e. v.

3) Of dit wenschelijk is, is hier de vraag niet, en zou ik ook niet durven beslissen.

Java Mohammedaan moet zijn, wel de gelijkheid van godsdienst want voor een Christen staat dat ambt niet open.

Voor de mindere ambtenaren op Java ontbreekt eene analoge bepaling. Hier en daar in gemeenten, waar de meeste inwoners Christenen zijn, komen Christen-dessa-hoofden voor 1).

Wat het huishoudelijk bestuur der Javaansche dorpen betreft, moet ik nog de opmerking maken, dat dit gewoonlijk door den adat wordt geregeld. Deze dessa-regeling wordt door de stemgerechtigden elk jaar vastgesteld. De beste zijn die der Christen-dessa's. Eene, die van de Christen-dessa Môdjô-wangi, welke de heer Schmalhausen vermeldt, is zelfs behoorlijk in schrift gesteld, en schijnt zonder den invloed des zendelings aldus te zijn tot stand gekomen 2).

Omtrent de plichten tegenover het Gouvernement, speciaal van heerendiensten, kan men opmerken, dat weigering die te verrichten slechts ééns in 1848 is voorgekomen; men deed het toen op grond van de gelijkstelling in de Alg. Bep.

Zij, voor wien de Zondag een rustdag is, zullen het wellicht arkeuren, dat de Inlandsche Christenen ook op Zondag heerendiensten moeten verrichten. Ik kan er echter geen bezwaar in zien, dat, waar zulks noodig is, deze diensten ook op Zondag van hen geischt worden. Vooral ook omdat eene instelling als de Zondag in de Inlandsche maatschappij onbekend is. De Vrijdag is de dag der week, waarop des middags enkelen naar de moskee gaan; op dien dag moeten zij immers even goed heerendiensten verrichten als op andere dagen.

Anders is het met de godsdienstige Mohammedaansche feesten. De geheele bevolking doet er aan mede, en is

1) H. E. B. Schmalhausen, in zijn „Voorstel tot afschaffing der heerendiensten in de afdeeling Djombang,” maakt er gewag van, pag. 5.

2) Zie Med. 1886, pag. 218 e. v., waar eenige artikelen worden vermeld.

daartoe in staat, omdat het adat is, hen dien dag niet in heerdienst op te roepen. Ook de Inlandsche Christenen kunnen thuis blijven. Op het Kerst-, Pinkster- of Paaschfeest stelt men hen echter niet vrij. Waar de hoofden den Inlandschen Christenen genogen zijn is 't gemis aan regeling niet erg, dan roepen zij hen op eenen anderen dag op; zijn zij er echter tegen, dan is het een gemakkelijk middel om hen te kwellen.

Ook de belastingen zijn voor Inlandsche Christenen dezelfde als voor Moh. Inlanders. Zij betalen echter niet de „djakat”, die eene Mohammedaansche instelling is. Overigens doct het er niet toe, waartoe het geld, dat zij opbrengen wordt gebruikt. Indien dus aan de leden eener dessa opgelegd is, gelden bijeen te brengen tot het houden van Mohammedaansche feesten van wege de gemeente, moeten de Christenen daaraan ook betalen al genieten zij er niet van; terecht werd dan ook eenigen tijd geleden aan een weerspannigen Christen zijn aandeel in de gemeente-gronden ontnomen 1).

De voorziening in de godsdienstige behoeften der ingezetenen van Ned.-Indië is een voorwerp van staatszorg. Voor de protestantsche gemeenten worden door den Gouv.-Gen. Europeesche predikanten benoemd. Voor de Inlandsche gemeenten kunnen Inlandsche Christenen, aan een bepaald examen voldaan hebbende, tot Christen-leeraar aangesteld worden 2); toezicht wordt op hen uitgeoefend door den resident.

Het recht van vrije prediking is echter niet aan ieder verleend. Christen-leeraars, priesters, en zendelingen moeten behalve van eene toelating, welke voor allen geldt, die zich in Ned.-Indië willen vestigen, nog voorzien zijn van eene door

1) Zie Ind. Tolk van het Nieuws van den Dag, 24 November 1891, eerste blad.

2) Ind. Bb. N°. 3786 bevat regelen over het aanstellen, overplaatsen en 't ontslag van Inlandsche Christen-leeraars, bedoeld bij Ind. Stbl. 1870, N°. 125.

of namens den Gouv.-Gen. te verleenen bijzondere toelating om hun dienstwerk in eenig bepaald gedeelte van Ned.-Indië te verrichten. Deze kan, wanneer zij schadelijk wordt bevonden of de voorwaarden dezer toelating niet worden nageleefd, door den Gouv.-Gen. worden ingetrokken 1). Aan elken zendeling in Ned.-Indië hangt dus een zwaard van Damocles boven het hoofd. De praktijk is in deze echter anders, wijl er al heel wat moet gebeuren voor dat van dit recht wordt gebruik gemaakt. Bij de samenstelling van het Reg.-Regl. werd tegen deze bepaling oppositie gevoerd. Terecht handhaafde de Regeering het artikel, omdat niet de zendelingen, maar de Regeering verantwoordelijk is voor mogelijke onlusten, en deze het natuurlijk in hare macht wilde hebben die te voorkomen 2).

Jammer is het, dat hetzelfde toezicht niet bestaat op de Mohammedaansche geestelijken. Wel staat de zoogenaamde officieele Mohammedaansche geestelijkheid, welke door de Regeering wordt benoemd onder het toezicht der Inlandsche hoofden, doch van hen is niets te vreezen; ja zelfs vormen zij wegens hunne bemoeiingen met huwelijken, echtscheidingen enz., een nuttig element in de Inlandsche maatschappij. Ook hebben deze niet zooveel invloed op het volk als eene andere categorie van particuliere Mohammedaansche geestelijken, hadji's en dergelijken. Juist deze zijn aan geenerlei toezicht onderworpen, en toch zijn zij het, die de zoo licht tot fatanisme geneigde Javanen dikwijls opwinden en tot rustverstoring aanzetten. Onstaatkundig is het dus te noemen, dat men deze geestelijken vrijlaat, en daarentegen een scherp toezicht uitoefend op de Christen-zendelingen, op wier gedrag bijna nooit iets is aan te merken, en die, zij het ook door hunne persoonlijkheid wellicht meer dan door

1) Art. 123, Reg.-Regl. Zie hierover Mr. L. W. C. v. d. Berg, Gids, Oct. 1890, pag. 83 e. v.

2) Handelingen, Dl. II, pag. 311.

den godsdienst, dien zij prediken, een onmiskkenbaar gunstigen invloed uitoefenen op de bevolking 1).

Hier ter plaatse komt een enkel woord over den eed van Inlandsche Christenen mij niet ongepast voor. Art. 14 der Alg. Bep. schrijft voor, dat de eedsaflegging, waar die hetzij in, hetzij buiten rechten gevorderd wordt, geschiedt overeenkomstig de godsdienstige wetten en gebruiken van elks bijzonderen landaard of gezindte. De sacramentele formule „zoo waarlijk helpe mij God almachtig,” wordt in sommige wetten vermeld, doch komt in andere weder niet voor. Deze formule is echter alleen voor Europeanen te gebruiken en voor de weinige Christen-Inlanders, die de Nederlandsche taal verstaan. Voor de niet-Christen-Inlanders is deze verschillend naar hunnen godsdienst 2).

Nu doet zich de vraag voor, welke de formule is voor de Inlandsche Christenen. De Hollandsche taal is, zooals ik zeide, slechts door weinigen te gebruiken, want men kan toch moeilijk iemand bij het afleggen van een eed, woorden laten uitspreken, welke hij niet verstaat. In de praktijk wordt de zaak in den regel zoo opgevat, dat de rechter — voor zoover hij Europeaan is — de woorden „zoo waarlijk helpe mij God almachtig” in des getuigen taal overzet en die dan dezen laat naspreken 3). Maar daar de rechter

1) De besten zijn die, welke door de Nederl. Zedel. Genootschappen worden gezonden. Van die der Rijnsche Zending uit Barmen, die in 't algemeen minder ontwikkeld zijn, hoort men wel eens kwade noten kraken.

2) Die voor de Regenten en Districtshoofden luidt aldus: „Deze mijne verklaring geschiedt met een oprecht hart, en zoo ik aan deze belofte niet voldoe, en niet oprecht meen, wat ik hier verklaar, zoo valle op mij de toorn des Almachtigen. Zie Ind. Stbl. 1867, N°. 114, litt. B., art. 2, litt. C, art. 3. De Alfoersche eed met Hollandsche vertaling vindt men bij van Hoëvell, Ambon en de Oelassers, pag. 125.

3) Mr. O. J. H. Graaf van Limburg Stirum, Een en ander

meestal, indien niet altijd, onverhoeds voor het geval wordt geplaatst om den eed aan een Inlandschen Christen af te nemen, komt er van zulk eene vertaling dikwijls weinig terecht; zendelingen kunnen hiervan merkwaardige bijna ongeloofelijke staaltjes verhalen. Zoo is het b. v. voorgekomen, dat de rechter den getuige eenvoudig de woorden „zoo waarlijk helpe mij God almachtig” in het Nederlandsch liet nazeggen onverschillig of de man er iets van begreep of niet. Schoon hieruit, zooals Mr. T. H. Der Kinderen verzekerde 1), nimmer moeilijkheden zijn ontstaan en men den eed op deze wijze afgelegd niet minder deugdelijk heeft bevonden, verdient echter het onderwerp geregeld te worden. De rechter weet dan altijd hoe te handelen en zal nimmer aanstoot geven.

De zendingsbond in Ned.-Indië heeft zich daartoe in 1833 tot den Gouv.-Gen. gewend met het eerbiedig verzoek een eedsformulier vast te stellen voor Inlandsche Christenen in de verschillende talen van den Ned.-Ind. Archipel. Waarschijnlijk omdat zich weinige praktische bezwaren hebben voorgedaan, is dat verzoek niet voor inwilliging vatbaar verklaard.

§ 3. *Rechtspleging.*

Dáár, waar de rechtspraak in Ned.-Indië in Naam des Konings geschiedt, zijn de Inlandsche Christenen voor de Landraden en andere Inlandsche rechtbanken justiciabel 2).

over de zending in Ned.-Indië. Lezing gehouden op de verg. van het Indisch Genootschap, 31 Maart 1891, pag. 111.

1) t. a. p., pag. 126 en 127.

2) Hetzelfde geldt voor Christen-Chineezzen, Mooren en Arabieren. Voor zooverre deze als vreemde Oosterlingen aan het voor Europeanen geldend privaatrecht zijn onderworpen is hun rechter natuurlijk de Europeesche. Op de zogenaamde vreemde Inlanders (dus ook Inlandsche Christenen onder deze) is hetzelfde van toepassing. Zie Ind. Stbl. 1855, N°. 79, vooral art. 9.

Waar dit niet zoo is, n.l. in de meeste onafhankelijke rijkjes, b. v. op Celebes, zijn verdragen gesloten, waarbij is bepaald, dat alleen de eigenlijke Inlanders terecht zullen staan voor de vrcemde rechtbanken. Alle andere bewoners zijn Gouvernements-onderdanen en staan voor den Nederlandschen (Europeeschen of Inlandschen) rechter terecht. Zoo ook alle Christenen, zelfs die welke tot de Inlandsche bevolking behooren 1). De meeste van deze bepalingen gelden echter alleen het strafrecht.

Hier ter plaatse moet ook de vraag behandeld worden of Inlandsche Christenen terecht kunnen staan voor de Moh. Priesterraden 2). In sommige gevallen zijn de priesters of hoofden der Inlanders bevoegd tot 't beslissen van geschillen. Daartoe wordt vereischt, dat het een burgerlijk geschil zij, verreezen tusschen Inlanders of met dezen gelijkgestelde personen van gelijken landaard, en dat de godsdienstige wetten en oude herkomsten van die personen zulk een geschil ter beslissing van hunne priesters of hoofden doen staan. Voor gerechterlijke tenuitvoerlegging is eene executoir verklaring van het hoogste Inlandsche rechterlijk college noodig. Deze bepaling vindt haren grond daarin, dat sedert eeuwen op Java en Madura 3) colleges van Moh. priesters bestaan, welke vooral in zaken van familie- en erfrecht als rechters fungoeren. Deze rechtspraak heeft men in art. 3 Rechterl. Org. en later in 't Reg.-Regl. gehandhaafd.

Men heeft toen echter niet gedacht aan de mogelijkheid

1) Zie b. v. Ind. Stbl. 1882, N°. 22, bijgevoegde nota; ook te vinden Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 990 e. v.

2) Zie art. 78, al. 2, Reg.-Regl. en art. 3 Rechterl. Org. voor Ned.-Indië.

3) Op de Buitenbezittingen waren zij zeldzaam, doch kwamen voor op Palembang, welke in 1875 is opgeheven; zoo ook op Zuid-Celebes. Zie Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 1478 e. v. Zij schijnen van Hindoeschen oorsprong te zijn. Het Mohammedaansche recht kent alleen den „kadi" als alleensprekenden rechter.

dat het aantal Christenen op Java zou toenemen; dientengevolge is in dezen niets bepaald omtrent Inlandsche Christenen, zoodat zich de vraag voor kan doen: zijn Inlandsche Christenen ook voor den Priesterraad justiciabel?

Het antwoord hierop is gemakkelijk te geven. Geschillen tusschen Inlandsche Christenen kunnen nooit of te nimmer gebracht worden voor een Moh. Priesterraad, aangezien, wat men ook moge verstaan onder hunne godsdienstige wetten en oude herkomsten, deze nooit eene bepaling kunnen bevatten, waarbij de beslissing van hunne geschillen opgedragen wordt aan een Moh. Priesterraad.

Eveneens is rechtspraak door Christen-priesters onbestaanbaar, omdat door art. 3 Rechterl. Org. slechts die Priesterraden zijn gehandhaafd, welke op dat tijdstip reeds bestonden en toen ter tijd eene dergelijke rechtspraak over Inlandsche Christenen niet voorkwam. Ook de geschiedenis van art. 3 Rechterl. Org. pleit voor deze opvatting. In 1840 werd door de Commissie belast met 't ontwerpen van een Reglement op de rechterlijke organisatie en 't beleid der justitie in Ned.-Indië voorgesteld, dat aan de rechtspraak van hoofden en priesters, waarbij men uitsluitend Mohammedanen op 't oog had, zouden blijven overgelaten „de burgerlijke geschillen gerezen tusschen personen geboortig of afkomstig van den Indischen Archipel, het Christelijk geloof niet belijvende, welke reeds volgens de wetten en oude herkomsten van die personen geheel aan de uitspraak van derzelver hoofden en priesters waren onderworpen” 1). In art. 3 van ontwerp 1842 zijn de woorden „het Christelijk geloof niet belijvende” vervangen door „voor zoover dezelve niet met Europeanen zijn gelijk gesteld”, wat waarschijnlijk geschied is ten gevolge van de gelijkstelling van de Inlandsche Christenen met Europeanen in art. 8 Alg. Bep. 2). Toen

1) Mr. A. J. Immink, De regterlijke organisatie van Nederlandsch-Indië, pag. 28.

2) T. a. p. pag. 458.

men nu in 1845 ook geschillen tusschen met Inlanders gelijkgestelden in het art. werden opgenomen, verving men de woorden „personen geboortig of afkomstig van den Indischen archipel voor zoover dezelve niet met Europeanen zijn gelijk gesteld,” door het woord „Inlanders” waaronder toen blijkens art. 8 Alg. Bep. niet de Inlandsche Christen waren te rangschikken 1). Later is deze alinea niet meer veranderd.

Ook wanneer een Inlandsch Christen staat tegenover een Mohammedaansch Inlander, kan hun geschil niet voor den Mohammedaanschen Priesterraad komen 2), omdat er gesproken wordt van „hunne priesters” d. w. z. priesters van alle partijen. De geheele redactie van het art. bevestigt dit. Slechts geschillen tusschen Inlanders of tusschen met Inlanders gelijkgestelden van denzelfden landaard kunnen voor den Priesterraad komen; niet derhalve een twist tusschen een Inlander b. v. een Javaan met een vreemden Oosterling b. v. Arabier, noch tusschen een Arabier en een Moor. Voor beide partijen moet het recht zijn. Dit blijkt ook nog uit de woorden „hunne godsdienstige wetten” enz., welk woord „hunne” terug slaat op de woorden „Inlanders” en op „met Inlanders gelijkgestelden,” niet op beide te zamen. Bij geschillen over eene boedelscheiding, waar een Christen-Javaan onder de erfgenamen is, is dus de Landraad de competente rechter en niet de Priesterraad.

In dit opzicht steekt de rechtstoestand der Inlandsche Christenen inderdaad gunstig af van die hunner Mohammedaansche landgenooten, speciaal wat het betreft het verdeelen van erfenissen. De verdeling van nalatenschappen geschiedt onder de Inlanders op Java en Madura gewoon-

1) T. a. p. pag. 32.

2) Wanneer het een geschil geldt omtrent eene erfenis, dan is, ingeval zuiver Mohammedaansch recht moet worden toegepast, de Christen Inlander als afvallige uitgesloten. Ook de volksinstellingen kunnen natuurlijk zulk een voorschrift bevatten.

lijk bij minnelijke schikking. Dikwijls heeft de erflater zijn vermogen reeds bij zijn leven verdeeld, of maakt hij een testament. Als reden hiervoor wordt het volgende vermeld 1): „Het is niet alleen de vrees voor versnippering en de onbillijkheid in hun oog, die aan eene toepassing der Islamitische voorschriften verbonden is, welke deze tegenkanting (tegen de opvolging der voorschriften van het Mohammedaansche recht) veroorzaakt; maar ook de moeilijkheid eener juiste verdeeling volgens die voorschriften, waardoor de bemoeienis van de Priesterraden of van de districts- en andere geestelijken onvermijdelijk wordt, zal de verdeeling werkelijk volgens den hoekoem 2) plaats hebben. De last, het oponthoud, *de leans van spoliatie* en de onkosten, die wettelijk 10 procent *heeten* te bedragen — zijn oorzaken, dat men hoogst ongaarne, de medewerking dier colleges of personen inroept, en doorgaans aan eene minnelijke schikking de voorkour geeft.” Dit laatste natuurlijk alleen bij orfenissen ab intestato, wanneer de goederen niet reeds bij 't leven zijn weggeschonken. Kunnen partijen het niet eens worden, dan wordt de tusschenkomst ingeroepen van den dessa-geestelijke, den hoofd-geestelijke van het district, of van den Priesterraad. Vooral in boedels van een aanzienlijk bedrag mengen zij zich dikwijls, soms zelfs ongeroepen 3). Van deze inmenging is de Christen-Inlander verschoond; de Landraad beslist de geschillen, die zich bij eene boedel-scheiding kunnen voor doen.

Een ander punt waarop de aandacht nog moot gevestigd worden is het volgende:

Art. 7 Rechterl. Org. van Ned.-Indië schrijft voor, dat, wanneer Oosterlingen den Mohammedaanschen godsdienst belijdende of Chineezen in burgerlijke zaken of in strafzaken

1) Eindresumé van het onderzoek naar de rechten van den Inlander op den grond op Java en Madura, Dl. I, pag. 10 e. v.

2) Hoekoem = Mohammedaansch recht.

3) T. a. p., Dl. I, pag. 30, noot f.

als verweerders betrokken zijn, dat dan een priester van den Mohammedaanschen godsdienst of een der hoofden der Chineezen of een ander daartoe geschikt persoon van denzelfden landaard als adviseur gehoord zal worden. Op Java en Madura is hij zelfs een onmisbaar bestanddeel van den Landraad of de Rechtbank van Omnegang, want deze kunnen geene zitting houden, als niet de Panghoeloe of Mohammedaansche priester aanwezig is. Is dit goed te keuren als de verweerder Mohammedaan is, voor Inlandsche Christenen dient het nergens toe. Volgens het Hoog-Gerechtshof 1) is, wegens 't verband van art. 7 Rechterl. Org. met art. 92 alin. 3, zijne tegenwoordigheid slechts noodig, als zijn advies moet ingewonnen worden, en brengt 't hooren van dat advies, indien het niet vereischt is, in strafzaken nietigheid van het vonnis mede. Dit schijnt mij toe te strijden met de stellige bepalingen van art. 92, alin. 3 en art. 101, welke, wat betreft de tegenwoordigheid van den Panghoeloe, door de opvatting van het Hoog-Gerechtshof overbodig worden; immers, om gehoord te kunnen worden volgens art. 7, zal de priester wel tegenwoordig moeten zijn ook zonder het voorschrift van art. 92 al. 3. Thans heeft de kwestie, zooals blijken zal, haar praktisch belang verloren. Aangezien het advies van den Panghoeloe of van het Chin. hoofd slechts verplicht is in het geval, dat een Mohammedaansch Oosterling of een Chinees als verweerder of beklagde betrokken is, kan de rechter, zoo noodig, nalaten hem te hooren als een Inlandsch Christen gedaagde of beklagde is. Desniettemin is hij er altijd toe bevoegd, b. v. wanneer een Mohammedaan als eischer optreedt. Aan het advies door den Panghoeloe uitgebracht is hij niet gebonden.

Thans is hierin verandering gebracht.

In de door Mr. T. H. Der Kinderen ontworpen Reglementen voor de rechtspleging in de Buitenbezittingen komt overal eene bepaling voor volgens welke alleen dan

1) Bij arrest van 27 Febr. 1891, Recht in Indië, Dl. LVI, pag. 344.

als adviseur voor den Landraad de Mohammedaansche priester komt en gehoord wordt, als een Mohammedaan als verweerder of beklagde terecht staat. In andere gevallen komt hiervoor een hoofd van denzelfden landraad als beklagde of verweerder, of een ander tot dien landraad behoorende daartoe door den resident aan te wijzen geschikt persoon 1). Voor Java en Madura is ook dit verbeterd; in Ind. Stbl. 1891 N° 230 is n.l. bepaald, dat, indien voor de Inlandsche rechtbanken de verweerder of beklagde den Christelijken godsdienst belijdt, de bepalingen omtrent de tegenwoordigheid van adviseurs niet toepasselijk zullen zijn. Hiervan moet in de notulen der terechtzitting worden melding gemaakt.

§ 4. *Strafrecht.*

Het strafrecht, waaraan Inlandsche Christenen zijn onderworpen, is hetzelfde als voor de andere Inlanders. In 1866, toen de Ind. Wetgever de Inlandsche Christenen onder de met Europeanen gelijkgestelden meende te moeten rangschikken, werd in het dat jaar afgekondigd Strafboek voor Europeanen de uitzondering gemaakt, dat het niet op Inlandsche Christenen toepasselijk zijn zou 2). Wel zijn zij onderworpen aan het Strafboek voor Inlanders, dat op 1 Jan. 1873 in werking is getreden; art 3 bepaalt dat nog uitdrukkelijk, wat noodig was, wijl men er in 1866 van gewag had gemaakt 3).

1) Voor Celebes, Ind. Stbl. 1882, N°. 22, art 18; Amboina 1882, N°. 29, art. 18; Menado, 1882, N°. 27, art. 20; Timor, 1882, N°. 26, art. 13; Ternate, 1882, N°. 32, art. 13; Sumatra's Westkust, 1874, N°. 94b, art. 17 enz.

2) Art. 4, Ind. Stbl. 1866, N°. 54. Zie Wetboek van Strafrecht voor Europeanen in Ned. Indië, met aantekeningen door Mr. A. A. de Pinto, pag. 103.

3) Ind. Stbl. 1872, N°. 85. Zie: Wetboek van Strafrecht voor Inlanders in Ned. Indië, gevolgd door eene toelichtende memorie,

Bijzondere bepalingen voor Inlandsche Christenen vindt men hier niet in. Alleen valt iets te zeggen over de art. 256 en 257, welke straf bedreigen tegen overspel en bigamie. Deze art. zijn alleen dan toepasselijk, wanneer de man onderworpen is aan den vierden titel van het B. W. 1). Door deze bepaling wordt feitelijk de toepassing van deze art. tot zeer zeldzame gevallen beperkt, omdat, zooals wij zullen zien, de huwelijken van Inlanders gewoonlijk niet door Europeesch recht worden beheerscht.

Als reden hiervoor geeft de ontwerper Mr. T. H. Der Kinderen 2) op: „Het houden van bijzitten en van meer dan eene vrouw is zoo doorgedrongen in de Inlandsche huishouding, het is zoo zeer eigen aan Oostersche begrippen en Oostersch klimaat, dat een verbodsbepaling eene geheele maatschappelijke omkeering zou te weeg brengen, zonder dat eenig algemeen belang dit verbod vordert. Zij zijn dus beperkt tot hen, die zich aan de bepalingen van het voor Europeanen geldend recht hebben onderworpen, want dan vordert het maatschappelijk- en het familiebelang, in verband met de handhaving der burgerlijke wet, dat de bedoelde feiten strafbaar worden gesteld.” De toepassing van deze bepalingen op Inlandsche Christenen hangt dus af van de vraag, of op hunne huwelijken het voor Europeanen geldend recht toepasselijk is, (eene kwestie, die later besproken zal worden).

„Er is over gedacht,” zoo schrijft Mr. T. H. Der Kinderen verder, „of men deze beide art. niet moest toepasselijk doen zijn op de Inlandsche Christenen, maar men is er

door Mr. T. H. Der Kinderen, Tweede druk, pag. 97. Dezelfde bep. komt voor in het Algemeen Politie-Strafreglement voor de Inlanders in Ned.-Indië, Stbl. 1872, N°. 111, art. 3.

1) Deze titel handelt over de voorwaarden vereischt om een huwelijk aan te gaan, formaliteiten, die aan de voltrekking moeten voorafgaan, sluiting, voltrekking, nietigheid van een huwelijk enz.

2) Wetb. v. Strafv. voor Inl., pag. 185.

van teruggehouden, omdat de strafwet niet mag strekken om de beginselen van eenen godsdienst te helpen handhaven, waar als grondwettelijke regel is gesteld, dat ieder zijne godsdienstige meeningen belijdt met volkomen vrijheid." M. i. volkomen terecht, want eene toepasselijk verklaring dezer art. zou tengevolge hebben, dat de Ind. Regeering haar op godsdienstig terrein zou prijs geven.

Volgens Mr. W. de Gelder 1) is deze grond onvoldoende, omdat de meeste bepalingen der strafwet op Christelijken grondslag berusten. Hiermede kan ik mij niet vereenigen. Wel is waar, is het niet te ontkennen, dat de strafwet vele Christelijke beginselen bevat, doch men moet daarbij in acht nemen, dat de strafwetgever deze niet heeft overgenomen, omdat zij Christelijk waren, doch omdat zij voor eene geordende en geregelde maatschappij zeer bruikbaar waren. Een dergelijk utiliteits-beginsel heeft aanleiding gegeven tot het voorschrift, dat een Mohammedaansche Europeaan slechts volgens de Europeesche wetten, dus slechts met ééne vrouw een wettig huwelijk kan aangaan. Overtreedt hij dit gebod, of houdt hij, wat bij Mohammedanen geoorloofd is, eene bijzit in de echtelijke woning, dan is hij strafbaar. Zijn huwelijk kan ook slechts op de vier gronden in de Europeesche wet genoemd, ontbonden worden. Want men heeft het niet gewild, dat in de geregelde Europeesche maatschappij een man eigenmachtig zijne vrouw zal kunnen verstooten en dadelijk daarna met een ander huwen. Men heeft niet gewild, dat het in die maatschappij mogelijk zou zijn, dat een man gedurende zijn leven tien, ja, twintig vrouwen heeft gehad, noch eene vrouw tien of twintig echtgenooten. Een Christelijk beginsel kan men dit echter bezwaarlijk noemen, wijl het een Mohammedaan belet van de rechten, die hem zijn godsdienst geeft gebruik te maken. Zelf willen de Christenen wel genieten van de rechten, die hun godsdienst hun verleent.

1) Het Strafrecht in Ned.-Indië, Dl. II, pag. 41.

Daar komt nog bij, dat eene toepassing van de art. 256 en 257 van het Strafwetboek voor Inlanders op Inlandsche Christenen in sommige gevallen zeer anti-christelijk zou zijn. Men denke slechts aan het geval dat een Mohammedaan, die b.v. twee vrouwen heeft, met die vrouwen tot het Christendom is overgegaan 1). Door dien overgang zou hij strafbaar zijn geworden, en dat is toch moeilijk een christelijk beginsel te noemen.

Eerst dan, wanneer de privaatrechterlijke toestand van de Inlandsche Christenen voldoende is geregeld, worden deze art. toepasselijk. Bijzondere bepalingen voor hen, die tot het Christendom overgaan, zullen dan ook de daardoor ontstaande kwesties uit den weg ruimen. Zoolang dit niet het geval is, kan een Inlandsch Christen, ongestraft eene bijzit houden in de echtelijke woning, of met twee vrouwen gehuwd zijn 2).

§ 5. *Burgerlijk- en Handelsrecht.*

Het burgerlijk- en handelsrecht in Ned.-Indië verschilt voor de Europeanen en de Inlanders.

Voor zooveel Europeanen betreft berust de rechtspraak in burgerlijke en handelszaken op algemeene verordeningen, zooveel mogelijk overeenkomende met de in Nederland bestaande wetten 3).

1) Somtijds is dit voorgekomen, Groneman, *Uit en over Midden-Java*, pag. 223, deelt o. a. een dergelijk geval mede. De zendeling doopte den Mohammedaan met zijne drie vrouwen. Dikwijls weten de zendingen niet wat te doen, want het is ook niet Christelijk den bekeerling zijne vrouwen op ééne na te laten wegzenden, en aan armoede prijs te geven. Zie hierover: De derde Zending-Conferentie te Batavia en te Depok, 1883, pag. 43 e. v., 76 e. v., 96 en 97.

2) Zelfs de zendeling, die desbewust zulk een tweede huwelijk sluit is niet strafbaar.

3) Art. 75 Reg.-Regl.

Voor de Inlanders geldt een gansch ander beginsel, n.l. handhaving hunner godsdienstige wetten en volksinstellingen; gewoonterecht, al of niet geodificeerd, beheerscht het burgerlijk rechtsleven van den Inlander.

Toch zijn er gevallen, waarin deze scheiding wordt opgeheven. Behalve dan, wanneer de Gouv.-Gen. in overeenstemming met den Raad van Indië, de voor Europeanen geldende verordeningen, desnoods gewijzigd toepasselijk heeft verklaard op de Inlandsche bevolking, staat het nog bovendien in den macht van den Inlander zich vrijwillig in meerdere of mindere mate aan het voor Europeanen geldend recht te onderwerpen 1).

De vrijwillige onderwerping betrekkelijk alle of sommige deelen der Europeesche wetgeving geschiedt, hetzij bij dezelfde acte, welke van de gedane handeling of aangegane verbintenis wordt opgemaakt, hetzij bij eene afzonderlijke authentieke of onderhandsche acte. Deze laatste moet om in rechten te kunnen gelden, voorzien zijn van de verklaring van eenen notaris, waaruit blijkt: 1° dat deze den onderteekenaar kent, 2° dat de inhoud der acte aan laatstgenoemde duidelijk is voorgehouden, 3° dat daarna de onderteekening in tegenwoordigheid van hem, notaris is geschied 2).

Eene dergelijke onderwerping is eene *conditio sine qua non* bij huwelijksverbintenissen tusschen Europeanen en Inlanders; zij betreft dan het geheele burgerlijk- en handelsrecht 3), en brengt blijkens het Rapport van den Staatsraad Wichers 4) „de verzaking mede van alle met zijn godsdienstleer in verband staande begrippen, b.v. omtrent veelwijverij, echt-

1) Art. 75 al. 3 Reg.-Regl., welke alinea art. 11 der Alg. Bep. vervangt.

2) Art. 13 Alg. Bep.

3) Art. 15 Invoeringswet. *in 1898 ingetrokken*

4) Rapporten van Staatsraad, belast met eene Zending naar Ned.-Indië, Jhr. Mr. H. L. Wichers, te vinden Recht in Indië, Dl. XIII, pag. 340.

scheiding, maritale macht, erfopvolging en dergelijke meer.”

Dat afgescheiden van de zoogenaamde gemengde huwelijken dergelijke algemeene onderwerping zou kunnen plaats hebben, wordt door sommigen betwijfeld. Wel is waar is de redactie van art. 75 Reg.-Regl. verre van onberispelijk, en is daar als het ware incidenteel behandeld, wat met ronde woorden als beginsel had behooren te zijn uitgesproken, toch is die conclusie niet gerechtvaardigd, daar het artikel te algemeen luidt om dergelijke beperking aan te nemen. Het voorschrift van art. 13 Alg. Bep., waarop men zich pleegt te beroepen, leidt er naar mijne meening wel toe om aan te nemen, dat onderwerping ten opzichte van eene bepaalde handeling of verbintenis is toegelaten, doch geenszins om de algemeene onderwerping uit te sluiten 1).

Ook pleit de geschiedenis voor deze opvatting blijkens het Rapport van den Staatsraad Wichers. Handelende over het huwelijks-verbod tusschen Europeanen en Inlanders, voortvloeiende uit de omstandigheid, dat een Inlander niet kan toegelaten worden om naar Europeesche vormen en met voor Europeanen geldende rechtsgevolgen een huwelijk aan te gaan, zoolang het burgerlijk wetboek niet op hem toepasselijk is, zegt hij het volgende: „Van een algeheel toepasselijk verklaring van de wetgeving aangaande het huwelijk op den Inlander kan wel nimmer de reden zijn, doch individueel kan de Inlander zich in gevolge art. 11 en 13 der Alg. Bep. uit vrije verkiezing aan de Europeesche wetgeving onderwerpen en dus doende ook de bepa-

1) Mr. J. H. Abendanon, Publiek- en privaatrechterlijke verhoudingen tusschen Nederland en de Nederlandsche Koloniën, pag. 120, noot 2. Anders Mr. L. W. C. v. d. Berg, Praeadvies, Ned.-Ind. Jur. Vereen. 1887, pag. 20 en 21, en Mr. Margadant, Recht in Indië, Dl. LVI, pag. 158. De jurisprudentie is weifelend. In 1868 en 1879 besliste het Hoog-Gerechtshof in tegengestelden zin. Ind. Wkbl. v. h. R. N°s. 258 en 822. Later bevestigend 24 Maart 1887, Recht in Indië, Dl. XXXVIII, pag. 324. Zie ook Ind. Bb. N°. 2105.

lingen aangaande het huwelijk op zich toepasselijk doen worden, zoodat het stilzwijgend huwelijks-verbod, gelijk ik straks te kennen gaf, slechts in zekere mate en voorwaardelijk zal werken 1).” Het Hoog-Gerechtshof wenschte echter eene uitdrukkelijke wetsbepaling, waarbij de Inlander zich aan de geheele burgerlijke- en handelswetgeving zou moeten onderwerpen. Hiermede vereenigde zich de heer Wichers, waarvan de bepaling van art. 15 Inv. het gevolg is geweest. Men ziet dus, dat de wetgever zelf verklaarde, dat ook zonder de bepaling van art. 15 Inv. een Inlander zich aan de Europeesche wetgeving kan onderwerpen.

Deze onderwerping is echter niet beperkt tot het Burgerlijk Wetboek, en dat van Koophandel; zij strekt zich ook uit tot het Reglement op het houden der registers van den Burgerlijken Stand en tot dat op de Burgerlijke Rechtsvordering 2); de Raad van Justitie is dus in civilibus de bevoegde rechter. Ook de onderwerping aan het voor Europeanen geldend recht ten opzichte van eene bepaalde behandeling of verbintenis is daartoe niet strict beperkt. Zij strekt zich uit tot alles wat er bij behoort. Een dergelijke verbintenis zal dus getoetst moeten worden aan de voor Europeanen geldende bepalingen omtrent de handelings- en rechtsbevoegdheid der partijen, omtrent het ontstaan, werking en tenietgaan van verbintenissen; ook zal de Europeesche rechter krachtens art. 124, 2° Rechterl. Org. bevoegd zijn, en de wijze van procederen, welke voor dien rechter is voorgeschreven gevolgd moeten worden.

De vrijwillige onderwerping aan alle of sommige gedeelten van het voor Europeanen geldend burgerlijk- en handelsrecht, waarop alle Inlanders of met deze gelijkgestelde per-

1) Rapport, Recht in Indië, Dl. XIII, pag. 338.

2) Zelfs tot eenige strafrechterlijke bepalingen, want in zoo'n geval zijn art. 256 en 257 Strafwetboek voor Inlanders toepasselijk; hier blijft echter de Landraad competent.

sonen 1) recht hebben, is van bijzonder belang voor de Inlandsche Christenen, omdat hun privaatrechterlijke toestand in geen en deele aan de daaraan te stellen eischen voldoet.

Het is hier de plaats melding te maken van de zoogenaamde onderwerping aan het Reglement op het houden van de registers van den burgerlijken stand voor Europeanen en met deze gelijkgestelden. Ik zeg „de zoogenaamde onderwerping” omdat naar mijn bescheiden meening dat, wat men daaronder verstaat, veelal ten onrechte aldus wordt genoemd. Dit blijkt, als wij deze onderwerping vergelijken met de onderwerping aan de Europeesche wet ten opzichte van eene bepaalde handeling of verbintenis. Wil zulk eene onderwerping het bedoelde effect hebben, dan moet vooreerst, b. v. bij koop en verkoop, een koopcontract tot stand komen geldig volgens de Europeesche wet, want men moet zich later op die wet kunnen beroepen. De toepassing van het Europeesche recht kan eerst plaats hebben door eene bijzondere bepaling van dat contract of door eene afzonderlijke authentieke of onderhandsche acte. Behalve om de geldigheid van het contract is het niet minder te doen om de rechtsgevolgen daarvan, om de rechten en plichten, die er uit voortvloeien.

Evenzoo is het bij een huwelijk. Wenschen n.l. een man en vrouw een huwelijk aan te gaan, dan is het niet zoo zeer te doen om de feitelijke samenleving; deze toch is ook zonder huwelijksverbintenis mogelijk. Neen, het geldt hier voornamelijk de gevolgen, die voortspruiten uit eene dergelijke verbintenis. Daartoe voltrekt men het huwelijk op eene bepaalde wijze. Van die wijze hangt af, welke rechten en plichten er uit zullen voorkomen. De voltrekking van

1) Volgens art. 8 van het Reglement op het Notaris-amt in Ned.-Indië moeten notarissen aan deze personen hun dienst kosteloos verleenen, ingeval zij van hun onvermogen doen blijken op de wijze door de wet vermeld in art. 234, derde lid, van het Inlandsch Reglement. Voor de Buitenbezittingen gelden analoge bepalingen.

een huwelijk op Inlandsche wijze heeft toepassing van het voor Inlanders geldend huwelijksrecht tengevolge. Willen partijen echter dat het Europeesch recht hun huwelijk zal beheerschen, dan is de eenige weg daartoe de huwelijks-voltrekking voor den ambtenaar van den burgerlijken stand. Alleen de huwelijken door dezen ambtenaar voltrokken, zijn volgens het Europeesche recht geldig. De ambtenaar van den burgerlijken stand voor Europeanen zal echter weigeren een dergelijk huwelijk te voltrekken, omdat hij alleen voor Europeanen ambtenaar van den burgerlijken stand is, en niet voor Inlanders; voor hen is hij onbevoegd. Onderwerping aan het voor Europeanen geldend recht is dus eerst noodig 1). Ten onrechte ziet men wel eens in het aangaan van een huwelijk voor den Europeeschen ambtenaar van den burgerlijken stand eene stilzwijgende onderwerping aan het voor Europeanen geldend recht 2). Art. 13 Alg. Bep., dat de wijze waarop de onderwerping geschiedt, regelt, kent deze echter niet.

Hetzelfde is het geval als b. v. een Inlander zijn kind bij den ambtenaar van den burgerlijken stand aangeeft. Ook hij zal, voordat zijn kind mag worden ingeschreven, zich bij acte moeten onderwerpen.

Men ziet alzoo, dat het niet zoozeer eene onderwerping is aan het Reglement op het houden der registers van den

1) De jurisprudentie is hier weifelend. Geen uitdrukkelijke onderwerping werd vereischt door den Raad van Justitie, Semarang, 1 Dec. 1856, en 18 April 1860, Recht in Indië, Dl. XVII, pag. 429 en Dl. XVIII, pag. 278. Deze vonnissen nemen echter aan dat de art. 6, 7, 8 der Alg. Bep. door art. 109 Reg.-Regl. niet zijn afgeschaft. In tegengestelden zin: Raad van Justitie, Ambon, 1868, Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 308; Hoog-Gerechtshof, 1871. Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 469 en Raad van Justitie, Batavia, 1874. Recht in Indië, Dl. XXIV, pag. 122.

2) Welke meening te vinden is in een vonnis van den Raad van Justitie te Semarang, van 9 Aug. 1882, Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 1053.

burgerlijken stand, als wel eene onderwerping aan voor Europeanen geldend recht, speciaal omtrent die onderwerpen, waarvan door den ambtenaar van den burgerlijken stand, acten worden opgemaakt.

Volgens Mr. van den Berg is eene dergelijke onderwerping niet geoorloofd, omdat hierbij de persoonlijke staat d. w. z. de publieke orde betrokken is, en zij dus in strijd zou zijn met art. 23 Alg. Bep. 1). Naar mijne bescheiden meening oordeelt hij hier echter niet geheel juist, omdat, waar art. 75 Reg.-Regl. niet onderscheidt, het den wetsuitlegger ook niet geoorloofd is te onderscheiden; nergens is in het art. te lezen, dat dit alleen het vermogensrecht op het oog heeft. Daarom gaat dan ook het beroep op art. 23 Alg. Bep. niet op, als zoude het strijden met de publieke orde of de goede zeden. Wel wordt door dit art. kracht ontnomen aan een contract waarbij b. v. een Europeaan zich onderwerpt aan het Mohammedaansche familie-recht, aangezien het Reg.-Regl. hem niet het recht geeft zich aan deze voor Inlanders geldende bepalingen te onderwerpen.

Neemt men het bovengezegde in acht, dan blijkt ook dat eene onderwerping aan het Europeesche recht bij huwelijken enz. aan alle Inlanders of met hen gelijkgestelden is toegestaan. Toch is hieraan getwijfeld en is beweerd dat deze onderwerping alleen aan Inlandsche Christenen vrij staat. Deze opvatting vindt naar mijne meening haren grond in de omstandigheid, dat volgens het Reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand van 1828 alleen van huwelijken, echtscheidingen enz. van Christenen en Joden in de registers moest worden melding gemaakt. Voor niet-christenen waren zij ontocgankelijk; Inlandsche Christenen waren echter van de uit dat Reglement voortspruitende verplichtingen ontheven. Voor hen bestond dus toen wel eene onderwerping aan de bepalingen van het

1) Mr. L. W. C. v. d. Berg, Praeadvies, pag. 20 noot.

Reglement op 't houden dier registers, welke niet aan andere Inlanders was toegestaan 1). Zij konden hunne huwelijken sluiten op de wijze alleen aan Inlandsche Christenen toegestaan, doch ook, indien zij dat wilden, op de voor Europeanen gebruikelijke wijze. *Op beide soorten van huwelijken werd het Oud-Hollandsch recht toegepast. Zij verschilden dus alleen in de wijze van voltrekking.* In 1855 is hierin echter verandering gekomen, omdat de Inlandsche Christenen toen niet meer onder de met Europeanen gelijkgestelden, maar onder de Inlanders, gerangschikt werden. Het Reglement op 't houden der registers van den burgerlijken stand was dus niet meer op hen toepasselijk, zij konden er zich dus niet meer aan onderwerpen. Wel bleef toen in stand de speciale wijze van huwelijksvoltrekking. Op een op deze wijze voltrokken huwelijk was echter nu niet meer het voor Europeanen geldend recht toepasselijk; het werd integendeel beheerscht door de volksinstellingen en gebruiken der Inlanders.

Wenschen partijen echter dat het Europeesche recht op hun huwelijk toepasselijk zal zijn, dan moeten zij zich eerst aan het voor Europeanen geldend huwelijksrecht onderwerpen, en vervolgens een huwelijk voor den Europeeschen ambtenaar van den burgerlijken stand sluiten. Deze ontleent zijne bevoegdheid nu niet, zoo als vóór 1855, aan de omstandigheid dat partijen Inlandsche Christenen zijn en derhalve zoo zij het wenschen, onderworpen zijn, aan 't Reglement op 't houden der registers van den burgerlijken stand voor Christenen en Joden. Neen, zijne bevoegdheid spruit voort uit de plaats gehad hebbende onderwerping aan het Europeesche huwelijksrecht; en deze is, zooals wij gezien hebben aan alle Inlanders, en niet alleen aan de Christenen toegestaan. Een huwelijk door dien ambtenaar voltrokken verschilt nu niet zooals vroeger van een huwelijk op voor Inlandsche

1) Hierop doelt dan ook Ind. Stbl. 1851, N°. 70, geheel analoog met art. 3 Inv.

Christenen gebruikelijke wijze aangegaan, alleen wat de wijze van voltrekking aangaat, thans brengt het ook toepasselijkheid van een ander i. c. Europeesch recht met zich mede. Wanneer men dus in Ind. Stbl. 1864 N° 142 leest: „onverminderd het recht der Inlandsche Christenen om zich aan de bepalingen van het Reglement op 't houden der registers van den burgerlijken stand te onderwerpen, enz.” dan zijn deze woorden naar mijne meening volkomen overbodig. De bewering dat deze zinsnede ten aanzien van sommige deelen van het familierecht voor Inlandsche Christenen eene uitzondering op art. 13 Alg. Bep. zou bevatten, acht ik onaannemelijk.

Hoever deze onderwerping strekt, m. a. w. welke rechtsbetrekkingen nu door voor Europeanen geldend recht worden beheerscht, zal men in elk bijzonder geval moeten nagaan. Een huwelijk door Inlanders voor den ambtenaar van den burgerlijken stand gesloten zal dus niet anders kunnen voltrokken worden dan na inachtneming der bepalingen van den 4^e titel B. W. 1). Ook de bepalingen omtrent rechten en verplichtingen tusschen echtgenooten, huwelijksgoederenrecht en echtscheiding zijn op zoo'n huwelijk toepasselijk. De echtgenooten hebben daardoor ook de verplichting op zich genomen de geboorten hunner kinderen aan den ambtenaar van den burgerlijken stand aan te geven, waaruit weder volgt toepasselijkheid der bepalingen omtrent vaderschap, ouderlijke macht, minderjarigheid en voogdij, ook het erfrecht bij versterf en de legitieme portie.

Van dit recht is door de Inlandsche Christenen niet veel gebruik gemaakt. Alleen die, welke op de hoofdplaatsen wonen, zijn daartoe in de gelegenheid; voor den dessabewoner heeft het in den regel te veel bezwaren. Alleen op Amboina komen dergelijke aangiften van geboorten en huwelijksvoltrekkingen minder zelden voor. De Amboincezen

1) De art. 256 en 257 Strafwetboek voor Inlanders zijn dus ook toepasselijk.

gebruiken het wel eens als een middel om als Europeanen of daarmede gelijkgestelden beschouwd te worden 1). De registers van den burgerlijken stand worden toch volgens art. 1 van dat Reglement gehouden alleen voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden. De ambtenaar van den burgerlijken stand, die in de akten niet meer mag vermelden dan hetgeen door de verschijnende partijen overeenkomstig de wet wordt verklaard, begaat eene overtreding, als hij in de akte vermeldt, dat partijen Inlanders zijn. Hij laat dat dus na. Worden de Amboincezen nu geroepen (dit geldt natuurlijk elders ook) om hun afkomst te bewijzen, dan leggen zij hun geboorte-akte over, dat is een uittreksel van het register van geboorten voor Europeanen en met deze gelijkgestelden. Aangezien uit dat contract niets anders aangaande hun landaard blijkt, zijn zij dus Europeanen of met deze gelijkgestelden

Behalve nu de gevallen, waarin de Inlanders zich aan het voor Europeanen geldend privaatrecht hebben onderworpen, of dit recht op hen toepasselijk is gemaakt, leven zij onder hun eigen recht. Slechts voor een klein deel is dit gecodificeerd 2). Voor verreweg het grootste deel vindt het zijn wettelijken grondslag in art. 75, al. 3, Reg.-Regl. en bestaat het uit „*hunne godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken, voor zoover die niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid.*” Voor de gevallen dat deze geen bepaalde regels geven, moet de rechter „de algemeene beginselen van het burger-

1) Van Hoëvell, Ambon en de Oelassers, pag. 48 en 49. Hij schrijft hieraan toe het feit, dat het aantal mestiezen aldaar zoo groot is in vergelijking met dat in andere streken.

2) B.v. de regels omtrent het bewijs in het Inl. Regl., omtrent verjaring van schulden, 't aangaan van nijverheidsvereenkomsten met de Inlandsche bevolking, verhuur van gronden door Inlanders aan niet-Inlanders, 't erfelijk individueel gebruiksrecht, agrarischen eigendom, 't erfpachtsrecht op de landerijen bewesten de Tjimanoeek enz.

lijk- en handelsrecht voor Europeanen tot richtsnoer nemen."

Den lezer van de wet brengt dit echter niet veel verder. Er dient dus te worden nagegaan, wat eigenlijk wel daar- onder is te verstaan, en dan komt men tot de conclusie, dat het voor Inlanders in Nederlandsch-Indië bestaand privaatrecht zich nog vrij wel in een chaotischen toestand bevindt, en dat wel ten gevolge van de verschillende van buiten komende invloeden, waaraan de bewoners dezer rijke eilanden sedert 's menschen geheugenis zijn onderworpen geweest.

Oorspronkelijk, vóór de verbreiding van den Islam in Ned.-Indië leefden de Inlanders onder hunne Polynesische en Hindoesche volksinstellingen, welke natuurlijk ook regelen behelsden van privaatrecht. Niet alle deelen daarvan waren even bindend. Het oudste wonder voor den mensch is dat geweest der generatie, der wording van nieuwe wezens uit de reeds bestaande. De onbegrijpelijkheid van dit wonder gaf daaraan en aan al wat daarmede in verband stond, een bovennatuurlijk, een goddelijk karakter; in tal van oude en nog bestaande godsdiensten vervult dit begrip — ook tot de natuur uitgestrekt, waarbij dan de hemel als het mannelijk beginsel wordt gedacht hetwelk door den regen het vrouwelijk beginsel, de aarde, bevrucht — eene hoofdrol. Ja zelfs erkent onze beschaafde Europeesche maatschappij dit nog; in de katholieke kerk is het huwelijk tot een sacrament geworden, zelfs onder de Protestanten is het nog eene handeling, welke goddelijke wijding vereischt.

Het huwelijk en al wat daaruit voortkwam, het familie- en stamverband derhalve, waren voor eene oude maatschappij als de Hindoesche, welke oorspronkelijk geheel op dit verband berustte, heilige instellingen van goddelijken, zich in den nacht der tijden verliezenden oorsprong. Elke handeling, welke deze instellingen raakte, mocht daarom niet anders geschieden, dan zooals dat van oudsher naar den wil der godheid had plaats gegrepen, het tegengestelde was eene beleediging van deze, die hare wraak kon tengevolge hebben,

niet alleen tegen den dader maar ook tegen zijn familie, stam of volk. De zorg, dat al, wat tot deze categorie werd gerekend, naar behooren geschiedde, was derhalve voor die gansche maatschappij van evenveel gewicht als die, voor al datgene, wat den eigenlijken eeredienst betrof. Ten deele geldt dit ook van het erfrecht wegens den band, die het met het familierecht verbond; toch bezit het uit zichzelf geen heilig karakter, omdat daar, waar het geringe boedels betreft, het belang, dat dozo rechtvaardig werden verdeeld, zoo groot niet was.

Hetzelfde geldt van het Mohammedaansche recht, dat in Oost-Indië sedert de 13^e eeuw is verbreid geworden. De heiligheid van het familierecht werd niet minder door de in een zeer sterk familie- en stamverband levende Arabieren van Mohammeds tijd gehuldigd en de Islam heeft die dan ook ten volle overgenomen. Voor alles wat daartoe behoort, het erfrecht ingesloten, worden daarin, naar de algemeene opvatting — want niet alle Mohammedanen hebben dit zooals wij zullen zien wat het erfrecht betreft aangenomen — de godsdienstige voorschriften even volstrekt verbindend geacht, als dezulke, welke niet de verhouding der menschen onderling, maar die van den mensch tot Allah regelen. Diezelfde verbindbaarheid wordt echter niet gehecht aan de andere tot de leer van den Islam behorende of daaruit voortgevlode voorschriften betreffende onderwerpen, welke wij b. v. tot het gebied van het zakelijk- of verbintenissenrecht rekenen. „Door de meeste Mohammedanen,” zoo zegt Dr. C. Snouck Hurgronje 1), „worden behalve het familie- en in 't bijzonder het huwelijksrecht, de andere deelen van de plichtenleer als buiten innigen samenhang met het godsdienstig leven blijvende, als indifferent beschouwd en zijn daarom op het gansche burgerlijk gebied der overeenkomsten

1) Mr. L. W. C. van den Berg's beoefening van het Mohammedaansche recht, door Dr. C. Snouck Hurgronje. Ind. Gids, Jrg. 1884, Dl. I, pag. 766.

de voorschriften dier leer meest bloote theorie gebleven, doch in de praktijk door het gewoonterecht vervangen." Het is dus niet te verwonderen, dat ditzelfde ook in Ned.-Indië wordt aangetroffen en niet het zoogenaamde Mohammedaansche recht, maar de adat dáár, wat dit betreft, wordt geëerbiedigd. Wij zien dus hier te dezen opzichte eenen toestand, welke met dien bij de Hindoe's bestaande zeer nauw overeenkomt: een heilig recht naar de goddelijke boeken, wat betreft het familie- en erfrecht, een profaan naar de gewoonte voor het overige 1).

Ook het Europeesch recht is van invloed geweest op het onder de Inlanders geldend privaatrecht. Hierop doelt Mr. Piepers dan ook als hij zegt 2): „het burgerlijk rechtsleven van den Inlander is tweeledig. Voor een deel, vooral in de meeste zaken zijner dagelijksche aanraking leeft hij nog van ouds onder zijne eigene instellingen; hetzij die van Polynesischen, hetzij van Hindoeschen, hetzij van Mohammedaanschen oorsprong zijn, maar voor een ander deel heeft de Europeesche overheersching ook hier aanmerkelijk op ingewerkt en nieuwe toestanden en verhoudingen doen ontstaan. Niet alleen zijn toch verscheidene onderwerpen van het voor hem geldend burgerlijk recht naar Europeesche begrippen gewijzigd, andere nieuw geregeld geworden; behalve deze rechtstreeksche inwerking hebben de staats-rechterlijke maatregelen, organisatie en administratie, en bovenal de algemeene geest eener Regeering op inzichten en beginselen berustende, die zoo ten eenen male van de Oostersche opvatting verschillen, noodzakelijk overal in zijne samenleving invloed uitgeoefend en zijne maatschappelijke verhoudingen aanmerkelijk veranderd" 3).

1) Zie hierover meer bij Mr. M. C. Piepers, De competentie van den Priesterraad op Java, Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 1265 e. v.

2) Mr. M. C. Piepers, Handelingen der Ned.-Ind. Jur. Vereen. 1886, Praeadvies, pag. 153.

3) Op Java worden b.v. bij schatvinding algemeen de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek toegepast.

Recapituleerende bestaat dus het onder de Inlanders geldend recht in:

1° Mohammedaansch recht, dat het familierecht overal en het erfrecht op sommige plaatsen beheerscht;

2° Polynesische en Hindoesche instellingen, n.l. de adat, voor zoover het betreft zakelijke rechten, verbintenissen en op vele plaatsen het erfrecht;

3° Gebruiken van Europeeschen oorsprong, die den adat hier of daar wijzigen of aanvullen.

Opmerking verdient nog, dat het hier slechts gewoonterecht geldt, dat dus plaatselijk kan verschillen; zoo ook dat het niet in alle gevallen voorziet, als wanneer de rechter de algemeene beginselen van het Burgerlijk Wetboek en dat van Koophandel tot richtsnoer moet nemen.

Wat is nu van deze bonte verscheidenheid op Inlandsche Christenen toepasselijk 1)?

Dat het Mohammedaansche recht op hen toepasselijk is, is niet aan te nemen, omdat het *hun* godsdienstige wet bezwaarlijk kan zijn. De adat blijft echter voor hen gelden; het deel van het recht dat deze beheerscht, staat niet onmiddellijk met den godsdienst in verband. Ook de gebruiken van Europeeschen oorsprong, kunnen zonder bezwaar op hen toegepast blijven.

De verschillende deelen van het privaatrecht nagaande zien wij, dat van het zakelijk- en het verbintenissenrecht het meest overblijft; hierin staat de Christen-Inlander met de niet-Christen-Inlanders gelijk 2). Men denke echter niet dat dit in alle gevallen voorziet.

1) Christen-Chineezen blijven onder het Chineesch recht leven. Hun recht is nationaal; een Christen-Chinees blijft er niet minder Chinees om. Van Christen-Mooren geldt in 't algemeen hetzelfde, wat over de Inlandsche Christenen gezegd wordt. Zie vonnis Landraad te Semarang, 13 Nov. 1880. Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 1475.

2) Inlandsche Christenen, behoorende onder de zoogenaamde vreemde Inlanders op Java en Madura, zijn in dit opzicht aan het

Het erfrecht onder de Inlanders, berust in de meeste streken op den adat. Voor zoover dit het geval is, kan men er geene bezwaren tegen hebben, dit ook onder de Inlandsche Christenen toe te passen. Wel is waar, strijdt het in sommige opzichten met de beginselen der Christelijke zedeleer, doch deze mag de rechter slechts in acht nemen voor zoover hij den adat als strijdig met de beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid beschouwt 1). Waar de adat niet voorziet, gelden de algemeene beginselen van het burgerlijk- en handelsrecht voor Europeanen. Behalve in de Molukken is ook in vele streken, waar de bevolking Mohammedaansch is, het oude erfrecht volgens den adat in stand gebleven, b v. in Midden- en Oost-Java 2) en onder de Maleiers op Sumatra. Daar, waar het Mohammedaansche recht gevolgd wordt, blijft voor de Inlandsche Christenen niets anders over dan de algemeene beginselen van het Europeesche erfrecht. Wat evenwel in dat recht als beginsel moet worden beschouwd, of als toepassing van dat beginsel, is moeilijk uit te maken.

Het ergste is het echter gesteld met het *familie recht*. Dit is onder de Mohammedaansche Inlanders bijna geheel geregeld naar de Mohammedaansche voorschriften, welke

voor Europeanen geldend recht onderworpen krachtens de Kol. Ord. van 1855, Ind. Stbl. N°. 79, zie art. 9. Hetzelfde geldt voor de Christen-Chineezen en Mooren. Deze Ord. is later op Sumatra's Westkust, Benkoelen, Celebes en onderhoorigheden, Timor, Amboina, Menado en Ternate toepasselijk verklaard. Ind. Stbl. 1874, N°. 94c; 1880. N°. 34; 1882, N°. 82.

1) Alin. 3 art. 75 Reg.-Regl. in fine. Om dat laatste geeft de rechter niet veel. De bepaling van het Chineesche recht, dat een dochter van het erfrecht bij versterf is uitgesloten, indien er tevens zoons zijn, wordt algemeen toegepast.

2) Eindresumé, Dl. I, pag. 10. Zelfs de Priesterraad te Probolingó spreekt recht volgens den adat en niet volgens den Koran, t. a. p. pag. 30.

op Christenen niet toepasselijk zijn. *Zoo ergens, dan staat hier de verwijzing naar de algemeene beginselen van het Europeesch recht gelijk met geen recht.* Des te ongelukkiger is in dit opzicht de rechtstoestand der Inlandsche Christenen, omdat het hier een deel van het recht geldt, dat het meest in de praktijk wordt toegepast. Rijk en arm, jong en oud, staan voortdurend in rechtsbetrekkingen, welke hiertoe behooren. Hoe Inlandsche Christenen huwelijken sluiten of deze doen ontbinden, welke de rechten en verplichtingen zijn tusschen man en vrouw, ouders en kinderen, niets is hier geregeld. Men kan toch bezwaarlijk de termijnen en formaliteiten gevorderd, b. v. bij 't sluiten van een huwelijk, tot een algemeen beginsel van Europeesch recht verklaren. Toepassing van de artikelen der wet is niet toegestaan, en zoekt men naar zulke algemeene beginselen, dan weet men niet waar het begin en waar het einde is. De vraag b. v. wanneer een Inlandsch Christen meerderjarig is, is zelfs niet te beantwoorden. Volgens het Moslimsch recht hangt dit van de habitus corporis af. Hoewel nu tegen dit criterium wel wat is in te brengen, zoo geeft het althans eenigen maatstaf. Deze geldt echter niet voor een Inlandsch Christen; de bepalingen van het Europeesche recht toe te passen, is ook niet geoorloofd, schoon het facto geschiedt. Bovendien is de leeftijd van een Inlander lang niet altijd met zekerheid te bepalen. Ergo is, behalve in de weinige gevallen dat de adat een maatstaf geeft, niet uit te maken wanneer een Inlandsch Christen meerderjarig wordt 1).

Voor al op Java en Sumatra waar de bevolking grooten-

1) Voor de Molukken en Timor is deze kwestie beslist door art. 3 h en en art. 4 Ind. Stbl. 1861, N°. 38. De 23-jarige leeftijd wordt daar geëischt voor het aangaan van een huwelijk zonder toestemming der ouders en het zijn van getuige bij een huwelijk. Deze bepaling zou de rechter analogice ook in andere gevallen kunnen toepassen.

deels uit Mohammedanen bestaat, is het bovengezegde van toepassing 1).

Anders is het in de Molukken en de Minahassa. Daar zijn naast het Christendom vele oude gebruiken ten opzichte van familierecht in stand gebleven. Het is er echter verre van dat deze een volledig recht bevatten. Komt een geschil voor den rechter, en geeft de adat geen bepaald voorschrift, dan past die rechter, zooals mij medegedeeld werd, eenvoudig het voor Europeanen geldend recht toe. Aldus is daar de feitelijke bestaande toestand. Omtrent de huwelijksvoltrekking zijn echter eenige bepalingen gegeven, waarover later zal worden gehandeld.

Men ziet alzoo, dat de privaatrechterlijke toestand van de Inlandsche Christenen lang niet benijdenswaardig is; toch is de voorstelling, die hier daarvan gegeven wordt, nog gunstiger dan Mr. v. d. Berg oordeelt 2). Volgens dezen hebben de katholieke Christenen een godsdienstige wet n.l. het Canonieke recht. In de protestantsche gemeenten in de binnenlanden van Java kan van oude herkomsten geen sprake zijn, omdat deze gemeenten hoogstens een halve eeuw oud zijn; terwijl dáár, waar oudere gemeenten 3) zijn de onzekerheid misschien nog grooter is, wijl dáár het Oud.-Holl. en Rom. recht op hen toepasselijk is, zooals het bij traditie onder hen voortleefde en in hun rechtsbewustzijn was opgenomen, hetwelk feitelijk neerkomt op geen recht. Mr. v. d. Berg spreekt in het algemeen en schijnt dus het gansche privaatrecht te bedoelen.

Hiermede kan ik mij niet vereenigen, omdat hij m. i. het onderling verband tusschen de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken uit het oog verliest. Bij de

1) Op Java vindt men ook nog Boeddhisten en in de Battak-landen van Sumatra nog vele Heidenen.

2) Praeadvies, pag. 53. Gids, Oct. 1890, pag. 94 e. v.

3) Hierbij schijnt Mr. v. d. Berg de Molukken op het oog te hebben.

codificatie van het in Ned.-Indië geldend privaatrecht heeft de wetgever het voor Inlanders geldend recht niet willen codificeeren, maar in art. 11 Alg. Bep. eene wettelijke sanctie gegeven aan het gewoonterecht, zooals dat onder hen werd toegepast. Daarvan draagt ook de tekst van art. 11 Alg. Bep. de duidelijkste sporen. Immers de uitdrukking „blijven van kracht” toont het voldoende aan. De wetgever had op 't oog handhaving van het bestaande recht, en liet daarbij in 'tmidden of dat recht meer of minder met den godsdienst in verband stond. Daarom is het m. i. niet geoorloofd alle bepalingen van het Moh. recht op de Mohammedaansche Inlanders toe te passen; integendeel slechts op datgene is in 1848 een wettelijke stempel gedrukt, wat feitelijk bij hen werd gevolgd. Schoon nu wel is waar door al. 3, art. 75 Reg.-Regl. art. 11, Alg. Bep. is afgeschaft, is daardoor echter in de beteekenis van de uitdrukking „godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken” niet veranderd. Om deze reden kan ik mij niet vereenigen met de bewering van Mr. L. W. C. van den Berg, dat voor de katholieke Inlandsche Christenen het canonieke recht als privaatrecht geldt. Dit toch is althans in zijn geheel nooit door de katholieke Inlandsche Christenen toegepast geworden, Voor zoover echter — en dat zullen er wel zeer weinige zijn — voorschriften van dat recht worden gevolgd, blijven die ook nu van kracht.

Dat bij pas ontstane protestantsche Inlandsche Christengemeenten op Java zich nog geen oude herkomsten kunnen hebben gevormd is volkomen juist. Men moet hierbij echter in acht nemen dat dáár, waar de Inlandsche Christenen leven in een reeds vroeger bestaande dessa het door den adat geregelde recht ook het hunne is, daar het ook hunne gebruiken bevat. Het familierecht volgens de Moslimsche voorschriften is op hen natuurlijk niet toepasselijk. Waar echter de Inlandsche Christenen zich hebben afgescheiden en afzonderlijke dessa's bewonen, is de opmerking van Mr.

v. d. Berg volkomen gerechtvaardigd; daar heeft zich nog geen gewoonterecht kunnen vormen.

Meer bezwaren heb ik tegen zijne bewering, dat bij de oudere gemeenten, — waarmede naar ik meen, hij die in de Molukken op 't oog heeft, schoon hij het niet uitdrukkelijk zegt 1), — slechts het Oud-Holl. en het Rom. recht, zooals het in hun midden bij traditie in 1855 werd opgevolgd, als geldend privaatrecht is aan te merken. Nergens in art. 75 Reg.-Regl. staat te lezen, dat die volksinstellingen en gebruiken in het Oud-Holl. recht hun oorsprong hebben. Als echter vaststaat, dat reeds eeuwen lang in de Inlandsche Christen-gemeenten in de Molukken oude volksinstellingen uit den vóór Mohammedaanschen tijd in stand zijn gehouden, dan zijn die ook in 1848 door den wetgever bekrachtigd, en zij op de Inlandsche Christenen toepasselijk gebleven, omdat zij hunne volksinstellingen, hunne gebruiken waren. Zcer wel is het mogelijk, dat in die oudere gemeenten gebruiken, voortgesproten uit 't Oud-Holl. recht zijn overgebleven, vooral betreffende de huwelijksvoltrekking, doch hun privaatrecht is daartoe niet beperkt. Daarnaast blijven instellingen van anderen oorsprong gehandhaafd; deze regelen echter niet alle voorkomende gevallen en alsdan neemt de rechter de beginselen van het voor Europeanen geldend recht in acht.

Een bezwaar tegen deze instellingen, speciaal waar het 't familierecht geldt, is dit, dat het huwelijk volgens die oude gebruiken heel wat anders is, dan het is volgens de moraal van het Christendom. De rechter mag dit echter niet in zijne vonnissen in acht nemen, wel de wetgever, die deze materie zal regelen. Toch zijn die gebruiken niet alle af te keuren, b. v. dat een kind uit een huwelijk door den schoolmeester voltrokken, wettig is, en als zoodanig erft van zijne ouders, is eene bepaling, waar men weinig tegen kan aanvoeren 2).

1) Voor Java kan men er Depok en Toegoe bijvoegen

2) Pracadvies Mr. Bakker, Ned.-Ind. Jur. Vereen. 1887, pag 82.

Zooals ik boven zeide is het vooral het familie- en erfrecht, dat voor Inlandsche Christenen meer dan voor Mohammedanen onzeker is.

In de praktijk behelpt men zich op verschillende wijze. De huwelijksvoltrekkingen van Inlandsche Christenen geschieden in den regel, (behalve in de Molukken, waar een bijzondere toestand geldt), door een volkomen eigenmachtige daad van den zendeling. Het wordt gewoonlijk na de aantekening ten huize van den zendeling, door dezen drie weken later in de kerk voltrokken. Geen wettelijke bepaling draagt het hem op, of verklaart hem zelfs daartoe bevoegd; daarom scheidt zulk een huwelijk geen rechtsband tusschen de partijen. Elk oogenblik kan ieder van hen zijns weegs gaan, en in eene andere dessa met een ander huwen 1). Dit gebeurt echter zeer zelden; meestal ontbindt, zoo noodig, de zendeling op verzoek van partijen het huwelijk weder. Ook komen onder hunnen invloed veel minder echtscheidingen voor onder de Inlandsche Christenen dan onder de Mohammedanen, waar zij schering en inslag zijn. Het beslissen van kleine geschillen, geschiedt op Java meestal door den zendeling, die alleen naar de billijkheid oordeelt. Waar, zooals in de Molukken en de Minahassa de Inlandsche Christenen ook tot het welvarende deel der bevolking behooren, kan dit niet altijd gebeuren. Daar spreekt de Landraad over hen recht, welke in geval de volksinstellingen niet voorzien, het Burgerlijk Wetboek en dat van Handelsrecht op hen toepast, echter zonder het noemen van de artikelen, waarop de uitspraak steunt.

Geheel en al ongeregeld heeft de wetgever in Ned.-Indië dit onderwerp echter niet gelaten. Met het oog op de reeds

1) Huwelijken tusschen Moh. Inlanders worden voltrokken door den Moh. priester in de Soerambi (het voorportaal der moskee). Deze, panghoeloe geheeten, behoort tot de zoogenaamde officieele Moh. geestelijkheid, en is als zoodanig aangewezen tot het sluiten en ontbinden van huwelijken.

genoemde praktijk van de zondelingen om huwelijken tusschen Inlandsche Christenen te sluiten, is in 1864 1) eene Publicatie uitgevaardigd, waarbij aan de hoofden van het gewestelijk of plaatselijk bestuur, de bevoegdheid werd gegeven, een persoon aan te wijzen tot het houden van de registers van geboorten, huwelijken en sterfgevallen 2) onder de Inlandsche Christenen. Deze registers worden gehouden volgens modellen door het hoofd van het plaatselijk bestuur vast te stellen, terwijl alle zes maanden afschriften moeten worden ingediend bij het plaatselijk bestuur, ten einde daar bewaard te worden 3).

Wat is nu recht aangaande zulk een huwelijk gesloten door een zendeling, die aangewezen d. w. z. belast is met het houden van die registers? Hier treden twee vragen op den voorgrond; vooreerst of er een huwelijk is, een rechtsband tusschen partijen, vervolgens, welk recht zulk een huwelijk beheerscht 4).

Bij de beantwoording der eerste vraag moet men in acht nemen, dat het sluiten van een huwelijk eene rechtshandeling is, welke, wil zij geldig zijn, voor een bevoegd ambtenaar moet plaats hebben; ook voor Mohammedanen is dat zoo. Het komt er hier dus eigenlijk op neer, of een zendeling bevoegd is. Ind. Stbl. 1864 N°. 142 geeft geen directe aanwijzing; het zegt slechts dat zij aangewezen, d. w. z. belast kunnen worden met het houden dier registers. Aanzien echter art. 4, al. 2, B. W. dergelijke personen ambtenaren van den burgerlijken stand noemt, en deze ambtenaren bevoegd zijn huwelijken te sluiten, staat het m. i. vast, dat een dergelijk door een zendeling gesloten

1) Ind. Stbl. N°. 142.

2) Ind. Stbl. 1885 N°. 185 voegt er echtscheidingen bij.

3) Dit is b. v. te Batavia geschied. Modellen der registers zijn opgenomen in Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 108.

4) Geboorte-acten, en die van overlijden geven als authentieke akten wettelijk bewijs van de daarin genoemde feiten.

huwelijk volkomen geldig is. Ook is het geen zuiver kerkelijk huwelijk meer, al wordt het in de kerk voltrokken, want de wet (art. 26 B. W.) beschouwt het huwelijk slechts in deszelfs burgerlijke betrekkingen.

De zendeling met het houden dezer registers belast is echter geen ambtenaar van den burgerlijken stand op wien het Reglement van 1849 toepasselijk is. Was dit toch zoo, dan zouden de bepalingen omtrent de acten en 't toezicht van den Raad v. Justitie ook voor hem bestaan, en dit is niet het geval 1). Het toezicht op zijne handelingen bestaat slechts hierin, dat 1° deze registers volgens een bepaald model worden gehouden, 2° dat alle zes maanden aan het plaatselijk bestuur daarvan afschriften moeten worden ingediend. Strafbaar kunnen zij dus nooit zijn, ook niet als zij de bepalingen van den vierden titel B. W. niet in acht nemen 2). Het eenige, wat men tegen hen vermag is hun het recht tot 't houden dier registers ontnemen, of hun eene terechtwijzing doen toekomen. Trouwens dit is zoo verkeerd niet, omdat het houden dier registers een daad is, welke de zendeling, die geen ambtenaar is, gaarne doch onverplicht op zich neemt. Wel kan de Regeering het hem lastig genoeg maken, als hij weigert, doch jure is hij volkomen vrij er voor te bedanken. Weinig zal het echter voorkomen, dat hij zijn plicht niet doet, omdat hij om de zaak, die hij voorstaat, altijd zooveel mogelijk zijn best zal doen. Aan te prijzen is deze instelling, omdat zij het begin is van een burgerlijken stand onder de Inlandsche bevolking, iets, waar het vroeg of laat toch toe zal moeten komen 3).

1) Mr. van der Jagt (Derde Zendingsconferentie te Batavia in Depok, pag. 57 en 58) noemt hem buitengewoon ambtenaar van den burgerlijken stand. Met 't oog op art. 2 Regl. op den burgerlijken stand zou ik hem liever noemen ambtenaar van den burgerlijken stand voor Inlandsche Christenen.

2) Art. 82 B. W.

3) In Algerië is een Burgerlijke Stand voor de Inlandsche bevolking ingevoerd. Zie: A b e n d a n o n, Rechtstoestand enz. pag. 18 e.v.

Welk recht beheerscht zulk een huwelijk? Het voor Europeanen geldend recht, of dat der Inlandsche Christenen? Het eerste kan alleen na onderwerping aan de Europeesche wetgeving toepasselijk zijn. De vraag doet zich dus voor, of in de voltrekking van een huwelijk op dergelijke wijze eene onderwerping aan dat recht is gelegen. Dit laatste is echter niet het geval, omdat eene dergelijke huwelijksvoltrekking niet tot het voor Europeanen geldend recht behoort, en de wet een zoogenaamde stilzwijgende onderwerping niet kent. De rechter moet dus bij een geschil over zoo'n huwelijk beslissen naar de beginselen van het voor Europeanen geldend burgerlijk en handelsrecht.

Hier kan ik er nog op wijzen, hoe uiterst vaag en onbestemd die beginselen zijn. Men is het er namelijk lang niet overeens op welke wijze een dergelijk huwelijk behalve door den dood ontbonden moet worden. Volgens Mr. van der Jagt, en ook ik zou mij daarmede kunnen vereenigen, behoort inmenging van de rechterlijke macht bij een echtscheiding tot de beginselen van het Europeesch burgerlijk recht; voorwaarden, termijnen en formaliteiten echter niet. Daarenboven is het een burgerlijk geschil, dat volgens art. 78, alin. 1 Reg.-Regl. tot de kennis der rechterlijke macht behoort; alin. 2, art. 78 bevat in dit geval hierop geene uitzondering. Anderen zijn echter een tegengesteld gevoelen toegedaan, en antwoorden op de aanvraag om een echtscheiding uit te spreken aan den betrokkene: „Geef uw vrouw maar een scheidbrief” 1). De zendingbond in Ned.-Indië heeft met het oog hierop aan de Indische Regeering het verzoek gericht, te verklaren, dat de ingevolge Ind. Stbl. 1864 N°. 142 tusschen Inlandsche Christenen gesloten huwelijken slechts ontbonden kunnen worden krachtens eene uitspraak of vergunning van den rechter.

1) Zie Derde Zendingconferentie pag. 59. Dit is de gewoonte bij de Mohammedanen; als de man zijn vrouw verstoet, geeft hij haar zulk een scheidbrief, waardoor het huwelijk is ontbonden.

De Regeering heeft echter dit verzoek afgewezen; volgens haar is dus een scheidbrief voldoende om een dergelijk huwelijk te ontbinden. Indirect blijkt dit nog uit Ind. Stbl. 1885 N°. 185, waarbij bepaald werd, dat ook van echtscheidingen aan de zendelingen kan worden opgedragen aantekening te houden.

De rechter, die over eene echtscheiding moet oordeelen, zou men oogenschijnlijk meenen, dat de Europeesche moest zijn. Toch is dit naar mijne meening niet het geval. De gewone dagelijksche rechter voor Inlanders is de Landraad; hier is geen reden het tegendeel aan te nemen. Anders oordeelt Mr. van der Jagt, die toegevend, dat de zaak aan twijfel onderhevig is, den Raad van Justitie bevoegd acht, omdat hij in 't aangaan van een huwelijk op deze wijze een soort van stilzwijgende onderwerping aan de bepalingen van het Europeesch burgerlijk recht ziet 1). De Landraad op Java zou zich dus krachtens Rechterl. Org. art. 124, tweede lid 2) incompetent moeten verklaren. Van een onderwerping aan de bepaling van het Europeesch recht kan hier echter bezwaarlijk sprake zijn, omdat deze hier niet uitdrukkelijk genoeg blijkt; immers wenschen de partijen dit, dan hadden zij zich naar den Europeeschen ambtenaar van den burgerlijken stand moeten begeven. Mr. van der Jagt is hier vrij duister, want even te voren zegt hij, dat de artikelen van het Burgerlijk Wetboek niet uitdrukkelijk van toepassing zijn; zij moeten slechts tot richtsnoer genomen worden. Is dit inderdaad het geval, dan kan men hier van eene onderwerping aan het voor Europeanen geldend recht niet spreken, want deze betreft de wettelijke

1) Derde Zendingconferentie, pag. 60.

2) De Raden van Justitie nemen kennis: 1° 2° van alle burgerlijke zaken, waarin partijen voor zoover deze Inlanders of daarmede gelijkgestelde personen zijn, krachtens wettelijke voorschriften of ten gevolge van vrijwillige overeenkomst, aan de Europeesche wettelijke bepalingen zijn onderworpen.

bepalingen zelf. Wel zijn op een dergelijk huwelijk volgens wettelijk voorschrift (art. 75 Reg.-Regl.) de beginselen van het Burgerlijk Wetboek toepasselijk, doch art. 124, alin. 2 Rechterl. Org. heeft deze niet op het oog, wel de afzonderlijke bepalingen zelf. Ook de omstandigheid, dat de Landraad voor een groot deel uit Mohammedanen bestaat, pleit, volgens Mr. van der Jagt, voor zijn gevoelen. Ook hiermede kan ik mij moeilijk vereenigen, wijl daarvan nergens in de wet iets te vinden is.

Tegen het Besluit van 1864 N°. 142 zijn bezwaren ingebracht 1). Men heeft het afgekeurd, omdat daardoor tweecërlei onderwerping aan den burgerlijken stand zou zijn ontstaan. Indien b. v. een reeds gehuwd paar Inlandsche Christenen later hun huwelijk nog eens door een Europeeschen ambtenaar van den burgerlijken stand laat voltrekken, worden zij in de huwelijks-acte genoemd als reeds gehuwd, en tusschen die twee reeds gehuwde personen wordt dan weer een huwelijk voltrokken. Ik kan dit bezwaar echter niet deelen; in het tweede huwelijk zie ik niets anders, dan de onderwerping van de gehuwden aan het voor Europeanen geldend huwelijksrecht. Volgens dit recht is echter hun eerste huwelijk ongeldig; een notarieele acte van onderwerping kan dat huwelijk niet geldig maken. De te eenige weg om hun huwelijk door het Burgerlijk Wetboek doen beheerschen, is het huwelijk op voor Europeanen geldende wijze te voltrekken; eerst dan bestaat het volgens Europeesch recht. Hetzelfde is het geval bij een contract tusschen twee Inlanders, dat op een dusdanige wijze is tot stand gekomen, dat het volgens het B. W. niet geldig is. Willen partijen die zelfde verbintenis door Europeesch recht beheerscht hebben, dan moeten zij, behalve de onderwerping, zulk een contract vernieuwen, anders zou die onderwerping geen gevolg hebben. Een ander bezwaar tegen genoemd besluit is het gebrek aan vaste voorschriften, die nu in elke residentie verschillend kunnen zijn. Dit is m. i. volko-

1) Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 104.

men terecht; of het echter in de praktijk zoo is, zou ik niet kunnen zeggen.

Aangezien dit besluit algemeen luidt, zijn dus alle residenten in Ned.-Indië bevoegd tot 't aanstellen van ambtenaren van den burgerlijken stand voor Inlandsche Christenen. Toch is dit besluit niet voor toepassing op Inlandsche Christenen in de Molukken en de Minahassa; voor hen geldt n.l. eene andere regeling. Reeds vroeg waren daar Inlandsche Christenen, die hunne huwelijken volgens bepaalde voorschriften sloten; reeds vroeg ook had het administratief gezag zich met het sluiten van die huwelijken ingelaten, zoodat daar reeds een beginsel van een burgerlijken stand bestaat.

Het familie- en erfrecht wordt grootendeels evenals elders beheerscht door de algemeene beginselen van het voor Europeanen geldend recht. Hier echter, waar reeds sedert eeuwen Inlandsche Christenen zijn, wordt veel meer door den adat geregeld, dan op Java en Madura; volledig is het echter lang niet. Dat deze voorschriften, gebazeerd op een heidensch huwelijk, niet altijd strooken met Christelijke begrippen, acht ik zulk een groot bezwaar niet, omdat men met bestaande toestanden, volksaard en klimaat rekening moet houden. Wel is een bezwaar de onzekerheid van recht; wordt een geschil aan de beslissing van den rechter onderworpen, en geeft, wat meestal het geval is, de adat geen stellig voorschrift, dan past de rechter eenvoudig, zonder de artikelen te noemen, de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek toe. Schoon dit nu niet de bedoeling van den wetgever is geweest, is het 'teenige, wat de rechter vermag, wijl hij strafbaar is als hij wegens onvolledigheid der wet weigert recht te spreken.

Te hunnen opzichte is echter, wat voor de Inlandsche Christenen elders niet geldt, een deel van het familierecht geregeld. In 1861 1) zijn bepalingen vastgesteld om-

1) Ind. Stbl. N°. 38. In 1874, Ind. Stbl. N°. 63, is het ook op Timor toepasselijk verklaard.

trent de huwelijken der Inlandsche Christenen in de Moluksche eilanden, zoo onderling als met Europeanen. Het bevat bepalingen omtrent aangifte van huwelijken, voorwaarden, waaraan partijen moeten voldoen, afkondiging, stuiting en voltrekking van huwelijken, omtrent wettiging van reeds geboren kinderen, eveneens omtrent huwelijken tusschen Europeanen en Inlandsche Christenen. Deze laatste worden gesloten volgens de voorschriften betrekkelijk den landaard van den man, of waaraan hij zich onderwerpt; de vrouw wordt dan van rechtswege aan de bepalingen van het burgerlijk- en handelsrecht voor den man geldend, onderworpen.

Hier bestaat dus, blijkens deze bepalingen, eene reeds geordende maatschappij, waar sedert jaren nauwkeurig aantekening wordt gehouden van huwelijken, geboorten en sterfgevallen, en waar men dus vrij nauwkeurig iemands familiebetrekkingen kan nagaan. Zooals het hoofd van het besluit luidt, bevat het alleen bepalingen over de huwelijks-voltrekking. Over echtscheiding wordt niet gesproken, evenmin over de rechten en plichten tusschen de echtgenooten onderling en met hunne kinderen, noch over huwelijks-goederen- of erfrecht. Behalve bij de gemengde huwelijken, waarbij de man aan het voor Europeanen geldend recht is onderworpen, staat nergens aangeteekend, waartoe de echtgenooten zich eigenlijk verbinden. Dit is weder het terrein van den adat aangevuld door de beginselen van het Burgerlijk Wetboek en dat van Handelsrecht 1).

De huwelijksvoltrekking zelve is voldoende geregeld. Aangifte geschiedt aan den ambtenaar belast met het civiel bestuur; deze onderzoekt of aan de vereischte formaliteiten

1) Willen de echtgenooten hun huwelijk door het Europeesche recht beheerscht hebben, dan moeten zij het, na de onderwerping aan 't Europeesche recht, geheel en al op voor Europeanen geldende wijze voltrekken.

en voorwaarden is voldaan 1). Is dit het geval dan maakt hij eene acte van huwelijksaangifte op in tegenwoordigheid van twee getuigen, waarop die ambtenaar aan partijen een bewijs afgeeft, waarbij de leeraar of schoolmeester verlof krijgt de huwelijksafkondigingen op twee volgende Zondagen van den kansel te doen. Volgt er geen verzet, dan kan hij minstens drie dagen na de laatste afkondiging het huwelijk voltrekken. Hiervan houdt hij een afzonderlijk register, waarvan hij maandelijks aan het hoofd van het plaatselijk bestuur een uittreksel zendt. Deze doet daarvan aantekening op den kant der acte van huwelijksaangifte, en geeft daarvan aan de nieuw gehuwden een bewijs.

Het is dus eene ingewikkelde geschiedenis zoo'n huwelijk voor Inlandsche Christenen in de Molukken; vooral daar althans op Ambon het Christelijk huwelijk niet geheel en al de oude Heidensche gebruiken heeft verdrongen. Daarom komt het dikwijls voor, dat de Inlanders en vooral de Amboineezen een dergelijk huwelijk om de „soesah”, maar nalaten. Soms is hiervan de reden, dat de man tot het negorij-volk behoort, en de vrouw eene burgeres is. Wel is waar beduidt het verschil tusschen deze twee categorieën niet veel meer, maar toch wenscht elk negorij-man burger te worden. Bij een gemengd huwelijk van een negorij-man met eene burgeres zouden de kinderen den staat van den vader volgen, wat de ouders niet wenschen. Daarom huwt men niet, waardoor de kinderen den staat der moeder volgen, en dus burgers zijn. Niemand ziet hierin iets verkeerd.

Een huwelijk volgens Ind. Stbl. 1861 N° 38 gesloten, is

1) Mr. van Limburg Stirum deelt mede, dat het dikwijls bezwaarlijk is, de verlangde bescheiden, vooral die van art. 2c en art. 3a over te leggen, omdat van sterfgevallen zelden aantekening wordt gehouden, en het bepalen van den leeftijd vooral op Timor meestal niet doenlijk is. Zie: Een en ander over de Zending, Lezing, Ind. Gen. 1891, pag. 117.

ontegengegelyk geldig. Hoe het echter behalve door den dood wordt ontbonden, is nergens gezegd. Hier moet men dus zijn toevlucht tot de beginselen van het Europeesche privaatrecht nemen. De vraag of de rechter i. c. de Landraad daarmede gemoeid is, moet ook hier in bevestigenden zin worden opgelost. De praktijk is daarmede in overeenstemming 1).

Aangezien het voor Europeanen geldend recht niet op een dergelyk huwelyk toepasselyk is, maakt een ambtenaar van het civiel bestuur, dienstdoende als ambtenaar van den burgerlyken stand voor Inlandsche Christenen, zich niet aan eenig misdrijf schuldig, wanneer hij een huwelyk sluit zonder dat aan de vereischten is voldaan (art. 133 Strafwetb. voor Europeanen) 2). Wel is waar zijn de vereischten dezelve, doch vooreerst zou voor toepasselykheid van art. 133 Strafwetboek voor Europeanen eene formeele toepasselyk verklaring van den vierden titel van het B. W. noodig zijn, wat in casu niet het geval is. Ten anderen doet de bepaling van art. 3 van dit Reglement minder denken aan een vaststelling van privaat recht, zooals dat in het B. W. geschiedt, als wel, dat zij als eene instructie voor den ambtenaar van den burgerlyken stand voor Inlandsche Christenen is op te vatten. Bij overtreding van deze voorschriften, zou dus eene afzonderlyke strafbepaling noodig zijn, welke ontbreekt. Hetzelfde geldt van de art. 255 en 256 Strafwetboek voor Inlanders.

Ten slotte verdient nog opgemerkt te worden dat geschillen omtrent 't stuiten van een huwelyk niet door den Landraad, maar door het hoofd van het plaatselyk bestuur worden beslist (art. 8).

Voor de Molukken en de Minahassa zijn in 't boven-

1) Zie Ind. Bijb. N°. 2192. Ook op Menado, zie Mr. Bakker, Pracadvies, Ned.-Ind. Jur. Ver. 1887. Pag. 82.

2) Aldus Raad van Justitie, Ambon, 27 April 1868, Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 301.

genoemd Reglement eenige bepalingen gemaakt omtrent de gemengde huwelijken. De vrouw volgt den staat van haren man (art. 3), althans privaatrechtelijk; hetzelfde geldt voor de kinderen. In de gevallen, waarin dit niet gewenscht wordt, huwen partijen niet voor den ambtenaar van den burgerlijken stand, en bestaat er dus eigenlijk slechts een concubinaat, geen huwelijk; de kinderen volgen in zulk een geval den staat der moeder. Het meest komt dit laatste voor, als de vrouw behoort tot de Europeesche bevolking, wyl dan de kinderen Europeanen zijn, en dus geen heeren- en cultuurdiensten behoeven te verrichten.

Voor de gemengde huwelijken in andere deelen van Ned.-Indië is van belang de bepaling van art. 15 Inv., die voor de Inlandsche partij als vereischte stelt, voorafgaande onderwerping aan het gansche Europeesch burgerlijk- en handelsrecht. Of deze al of niet Christen is, is van geen belang.

De vraag heeft zich nog voorgedaan of eene Inlandsche Christen-gemeente rechtspersoonlijkheid kon verkrijgen. Zonder twijfel; art. 111 Reg.-Regl. waarborgt blijkens de wordingsgeschiedenis het recht van vereeniging en vergadering voor alle ingezetenen, onverschillig of zij Europeanen of Inlanders zijn. De vereeniging mag echter niet zijn van staatkundigen aard, noch de openbare orde bedreigen. Eene Inlandsche Christen-gemeente bestaat derhalve als vereeniging. Of zij echter rechtspersoon is, is eene andere zaak, die afhangt, niet van een daad van de individuën, zooals de oprichting, maar van een daad van het publiek gezag. Vraagt nu het Bestuur van eene Inlandsche Christen-gemeente erkenning aan bij den Gouv.-Gen., dan kan deze alleen weigeren op gronden ontleend aan 't algemeen belang 1), zoodat dus ook voor deze soort van vereenigingen rechtspersoonlijkheid te verkrijgen is.

1) Art. 3. Ord. 1870, N°. 64.

DERDE HOOFDSTUK.

WENSCHELIJKE HERVORMING.

Velen zal het wellicht verwonderen, dat de schrijver van dit proefschrift, die nog zoo kort geleden een aanvang maakte met de studie van koloniale aangelegenheden, zich vermeet de beginselen aan te geven, naar welke men volgen zijne bescheiden meening, misschien verbetering zou kunnen brengen, in den privaatrechterlijke toestand van de Inlandsche Christenen. Aanvankelijk was het ook mijn plan niet mij daaraan te wagen, doch ik ben daarvan teruggekomen, omdat het mij voorkwam, dat hij, die op grove leemten in de wet wijst, moet aangeven op welke wijze men daarin zal moeten voorzien. Zonder twijfel zullen gewichtige bezwaren tegen mijn stelsel kunnen worden aangevoerd. Men neme het echter voor wat het is, eene eerste proeve van een beginner.

De onvoldoende toestand, waarin het privaatrecht van den Inlander zich bevindt, schijnt in Ned.-Indië reeds lang een onderwerp van overweging te zijn. Omstreeks 1874 werd den Directeur van Justitie in Ned.-Indië opgedragen een voorstel te doen, omtrent toepasselijk verklaring van het Europeesche zakelijk- en verbintenissenrecht, zoo noodig gewijzigd, op de Inlandsche bevolking. Een ontwerp werd gemaakt, en voor consideratie en advies aan de hoofden van het gewestelijk bestuur gezonden 1).

1) Zie Mr. Piepers, Macht tegen recht, noot 78. Ook op

De hierop ontvangen antwoorden schijnen echter van dien aard geweest te zijn, dat hiervan niets is gekomen.

Later in 1883 is deze kwestie, doch alleen ten opzichte van de Inlandsche Christenen, ter sprake gebracht op de derde Zendingsconferentie te Batavia en te Depok. Het gevolg hiervan is geweest, dat de Zendingsbond in Ned.-Indië zich tot den Gouv.-Gen. heeft gericht met het eerbiedig verzoek, het voor Europeanen geldend burgerlijk recht, desnoods gewijzigd, toepasselijk te verklaren op de Inlandsche Christenen 1). Het antwoord hierop was afwijzend, waarschijnlijk omdat men daartoe het juiste oogenblik nog niet gekomen achtte.

Ook onder de zendelingen zelf vond het niet overal bijval. De verdienstelijke Poensen, toen zending in Kediri en Madioen, laat er zijn stem tegen hooren 2). Genoemd verzoek doet hem denken aan overschatting van het gehalte en de behoeften der Inlandsche gemeenten; hij vreest dat het der Regeering nog al te zeer ontbreekt aan de meest noodige kennis, en aan gegevens omtrent het dessa-leven en de verhoudingen door het bestaan der Christenen in het leven geroepen. „Zoodanige wettelijke regeling,” zegt hij, „kan eerst het resultaat zijn van langdurige voorbereidende studie.” Tot staving van zijne bewering, dat de Javaansche Inlandsche Christen-maatschappij nog niet rijp is voor het Europeesch recht, geeft hij verscheidene staaltjes, waarvan ik er een paar laat volgen.

„In zekere dessa zullen de zoon van A. en de dochter

Ambon werd destijds die aanschrijving ontvangen; Van Hoëvell, Onmacht tegen onrecht, pag. 5. Waarschijnlijk ook in andere deelen van Ned.-Indië. Zie ook Kol. Verslag, 1874, pag. 61; 1875, pag. 63; 1876, pag. 61.

1) Het request is als bijlage te vinden achter de uitgave van het op die Conferentie verhandelde.

2) Mededeelingen, Dl. XXX, pag. 254 e. v.

van B. met elkander trouwen, beiden Mohammedaansche familiën. De beide aanstaande echtelingen waren met ouders enz. voor dessa-hoofd, adsistent-wedônô, wedônô en pang-hoeloe gecompareerd, en een schriftelijk bewijs was afgegeven, dat beiden konden trouwen. Den dag vóór de voltrekking van het huwelijk verliet de jongeling heimelijk de dessa. Dat was een leelijk geval voor de ouders der bruid! Hoe beschaamd waren zij! Daar moest dus raad geschapt worden! En zij wisten raad te schaffen! In die dessa was juist dien middag een jongeling op bezoek bij een verren bloedverwant gekomen. Men wist hem over te halen de plaats van den verdwenen bruidgom in te nemen, en ging met hem den volgenden morgen naar de Soerambi, waar aan den panghoeloe het vroeger afgegeven schriftelijk bewijs vertoond werd, terwijl gezegd werd, dat deze de in dat schrijven bedoelde persoon was, dezelfde die vroeger voor hem was verschenen. De man had in die week zooveel bruidsparen voor zich gezien, dat er bij hem geen zweem van twijfel aan de identiteit opkwam. Dit alles had plaats, zonder dat de ouders van dat jonge mensch van iets af wisten. Het huwelijk werd voltrokken; er werd feest gevierd, den vijfden dag gingen de jonggehuwden in feestelijken optocht naar de ouders van den jongeling, die, ja wel heel vreemd opzagen, doch al spoedig zich in het geval als een fait accompli wisten te schikken."

Een ander geval: „Jaren geleden trouwden te Môdjô-warnô een paar jonge Christen-Inlanders voor den zendeling. Na vele jaren te zamen gehuwd te zijn geweest, verliet de man zijne woning en vestigde zich elders. Weder verliepen eenige jaren, toen de man met eene Mohammedaansche vrouw en eenige kinderen zich in eene Kedirische Christen-nederzetting kwam vestigen. De eerste Christen-vrouw vernam dit, en kwam toen om echtscheiding vragen; die haar natuurlijk werd verleend. Zeker zouden wij nu naar het hart des mans en zijne geheele familie gehandeld hebben, als wij zijne Mohammedaansche vrouw tegelijk gedoopt,

met hem in den echt verbonden erkend, en dan al de kinderen als hunne wettige gedoopt hadden. Doch daar kon natuurlijk niets van komen. Wij namen zijn doopbrief terug, en verklaarden hem niet langer als Christen te erkennen. Maar hij blijft toch in die nederzetting wonen, wijl daar familie van hem woont. Deze familie heeft de hoop uitgesproken, dat de man zich van harte zal bekeeren, de vrouw ook tot het Christendom zal wenschen over te gaan, en dat de zendeling beiden daarna zalaannemen, en ook hunne kinderen doopen. En wij twijfelen er niet aan, of over een jaar of iets langer zal de medehelper wel met dat verzoek tot ons komen."

Een ander geval: „In eene dessa woont een Mohammedaansch echtpaar, al sedert een jaar of wat gehuwd. De zuster van den man heeft iets tegen die vrouw, en weet het er heen te leiden dat zij scheiden. De man hertrouwt en krijgt kinderen. Toen kreeg hij kennis aan het Christendom, en ging met vrouw en kinderen over. Zijne eerste vrouw was ook hertrouwd, en verleden jaar stierf haar man. Zij is nu al grootmoeder, en ook haar eerste man heeft huwbare kinderen. Maar deze Christen-man had nu het ongeluk, dat zijne Christen-vrouw zoo goed als blind werd. Nu werd de volgende overeenkomst getroffen: de Christen-man ging weer met zijn vroegere, nog Mohammedaansche vrouw, nu weduwe geworden, samen leven, en beiden zouden voor het onderhoud dier blinde vrouw, die nu in een andere dessa ging wonen, blijven zorgen. Deze Christen-man weet zijn vroegere nog Mohammedaansche vrouw voor het Christendom te winnen, en weigert met haar naar de Soerambi te gaan om een wettig huwelijk te sluiten. Maar hoe dan? Hij doet ons het verzoek scheiding van het Christenlijk huwelijk te geven; die Mohammedaansche vrouw te doopen, en daarna hen beiden te laten trouwen. Zij geven de belofte voor die blinde vrouw te blijven zorgen, en de kinderen bij zich te nemen, één meisje aan die blinde tot hulp en gezelschap latende. Onze medehelper had echter — buiten

ons om — den man zijn doopbrief reeds afgenomen, zoodat hij feitelijk geen Christen meer is. Al hetgeen niet belet, dat die man overal het Christendom aanbeveelt, en verschillende personen met den medehelper in kennis brengt, en..... eene dochter aan een Mohammedaanschen jongen tot vrouw wil geven, en een zoon wil laten besnijden! Of hij aan dat voornemen werkelijk gevolg wil geven, zal weldra blijken. Hij blijft echter trouw de godsdienstoefeningen bijwonen; in één woord eene vreemde persoonlijkheid. Intusschen leven die beiden tezamen als echtgenooten, en niemand valt hen daarom lastig. En ook die blinde schijnt zich in het geval te schikken, als iets dat nog al natuurlijk is, in ieder geval, waar zij niets tegen kan doen. Wat vermag eene vrouw? Zoo spreekt iedere Moh. vrouw. De zendeling staat daar tegenover onmachtig. Als nu maar het Christelijk huwelijk bij de wet geregeld was, dan.... ja, wat dan? Wij vreezen, dat de Regeering dan een paar bepalingen zou moeten maken, die zeker de zaak in het reine zouden brengen, maar waarover de zendeling geen reden zou hebben zich te verheugen."

Ook is voor de Inlandsche Christenen toepasselijk verklaring van het burgerlijk- en handelsrecht der Europeanen niet wenschelijk, omdat, wanneer dit het geval zal zijn, ook het Reglement op de burgerlijke rechtsvordering voor Europeanen voor hen geldt. De rechtspleging toch voor Inlanders, zooals die in 't Inlandsch Reglement is beschreven, is veel minder kostbaar en omslachtig als die voor Europeanen.

Bovendien mag voor Inlanders de rechter meer *ex bono et aequo* rechtspreken, dan over Europeanen, en is het beginsel der lijdelijkheid van den rechter niet zoo streng doorgevoerd, als dat bij de rechtspleging voor Europeanen het geval is. Zoo ontvangt bijv. de President van den Landraad van den eischer diens vordering, stelt die in geschrifte, wanneer die mondeling is gedaan, spreekt met partijen, brengt ze tot elkaar, zorgt voor hare oproeping ter terechtzitting ten dienenden dage, tracht ook dáár eene minne-

lijke schikking tusschen haar tot stand te brengen, en procedeert in één woord met partijen mede, ook met het doen van vragen aan de getuigen enz. Voor de Europeanen is dit geheel anders; bij de voor hen bestaande rechtbanken roepen partijen elkander op zonder eenige tusschenkomst van den rechter door deurwaarders. Voor Europeanen wordt het getuigen-bewijs niet toegelaten boven de f 300 vóór Inlanders wel 1).

Ten aanzien van Europeanen geldt de regel, dat gewoonte geen recht geeft, dan alleen wanneer de wet daarop verwijst. Komt dit laatste in de voor Europeanen geldende wetten niet dikwijls voor, voor Inlanders geldt het als regel, on zijn betrekkelijk weinig onderwerpen van privaatrecht bij verordening vastgesteld. Dat gewoonterecht mag echter niet in strijd zijn niet algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid. Bij hen mag de rechter dus wel degelijk de innerlijke waarde of billijkheid der wet beoordeelen, wel te verstaan, indien het onderwerpen geldt, die te hunnen opzichte niet bij algemeene verordening behoorlijk in het Staatsblad afgekondigd, geregeld zijn. Bij de rechtspraak over Europeanen is hem dit daarentegen uitdrukkelijk verboden.

In de geringe ontwikkeling der Inlandsche Christenen ligt dus een overwegend bezwaar tegen de toepasselijk verklaring van het Europeesche privaatrecht.

Een ander bezwaar is dit, dat door zulk eene bepaling te maken de rechterlijke organisatie in Ned.-Indië eene ingrijpende wijziging zou behoeven. Volgens art. 124, 2° R. O. zal de Raad van Justitie en 't Residentie-gerecht dan over Inlandsche Christenen de bevoegde rechter zijn 2), waardoor aan de Inlandsche rechtbanken een groot deel hunner werkzaamheden wordt ontnomen. Zal dit gelijdelijk gaan

1) Art. 171, al. 3, Regl. Burgerl. Rechtsvordering.

2) Aldus voor Java en Madura; voor de Buitenbezittingen gelden analoge bepalingen.

dáár, waar de Inlandsche Christenen thans nog slechts weinigen zijn; geheel anders zal het in de Molukken zijn, waar het Christen-element hier en daar een onbetwistbaar overwicht heeft. De competentie der Landraden in burgerlijke geschillen verdwijnt dus, waardoor zij zeer weinig te doen krijgen. Die van de Residentie-gerechten en van de Raden van Justitie wordt eensklaps buitengemeen vergroot, waarvan 't gevolg zal zijn stagnatie en lange duur der processen. Daar komt nu nog bij, dat voor Inlandsche Christenen op vergelegen eilanden hun rechter nagenoeg onbereikbaar wordt wegens de groote kosten en moeilijkheden aan 't voeren van een proces verbonden. Hierin zou dus op eenige wijze voorzien moeten worden.

Ook politieke bezwaren zijn er wellicht aan verbonden, omdat de Inlandsche hoofden niet gaarne van hun recht om zitting te hebben in de Inlandsche rechtbanken zullen afzien, wat ontevredenheid onder de bevolking zal verwekken. Handhaaft men echter door eene bijzondere bepaling de bevoegdheid van den Inlandschen rechter, dan doet zich, het geval voor, dat een rechter recht moet spreken volgens eene wet, welke hem onbekend, en door de taal, waarin die is geschreven, voor hem zelfs onverstaanbaar is. Ook dit verdient dus geen aanbeveling.

Men ziet, dat er tegen eene toepasselijk verklaring van het voor Europeanen geldend burgerlijk- en handelsrecht overwegende bezwaren zijn in te brengen.

Bij de vraag op welke wijze men naar mijne meening thans verbetering kan gaan brengen in den rechtstoestand der Inlandsche Christenen 1), wensch ik mij alleen tot het familie- en erfrecht te bepalen, omdat bij deze onderwerpen aan regeling het dringendst behoefte is.

Het doel, waartoe de maatregelen, welke nu reeds zouden kunnen worden genomen, moet leiden, is toepasselijkheid

1) Waarbij men ook de Christenen onder de vreemde oosterlingen kan voegen.

van het voor Europeanen geldend familie- en erfrecht. Het is er echter verre van, — zooals ik aantoonde — dat daartoe nu reeds het juiste oogenblik is gekomen. Thans zal men zich meer tot opvoeding der Inlandsche Christenen, dat tot wetgeving moeten bepalen; wellicht is het echter in sommige streken in Ned.-Indië reeds mogelijk van toepasselijk verklaring van een deel van 't Europeesch recht een proef te nemen.

De beginselen, die men naar mijne bescheiden meening zal moeten volgen zijn, de volgende:

Zij moet gelijdelijk gaan; geen directe algeheele toepasselijk verklaring daarvan. Ook behoeft men niet in alle deelen van het privaatrecht de hervorming tegelijk aan te vangen.

Een ander beginsel, dat men in acht moet nemen, is de handhaving van de scheiding van rechtspraak over Inlanders en Europeanen. De Inlandsche hoofden, die thans zitting hebben in de Inlandsche rechtbanken, moeten daarin gehandhaafd worden 1); de procedure voor Inlanders blijft dan dezelfde.

Niet minder moet men in aanmerking nemen het plaatselijk verschil in ontwikkeling, dat de Inlandsche Christenmaatschappij vertoont.

Deze kan men verdeelen in:

1) Aangezien ik geen oordeel durf vellen over de wenschelijkheid of de mogelijkheid deze op te heffen, stel ik hier handhaving van den bestaanden toestand voorop. Acht men het echter wenschelijk en mogelijk deze gaandeweg af te schaffen, dan moet men de Inlandsche Christenen voor den Europeeschen rechter doen terecht staan, waardoor met de uitbreiding van het Christendom, de rechtsmacht der hoofden langzamerhand zal verminderen. Een gansche verandering der rechterlijke organisatie is dan noodig, daar het Residentie-recht en de Raad van Justitie voor Inlandsche Christenen geen geschikte rechters zijn. Voor de Molukken, dienen dan bijzondere bepalingen gemaakt te worden.

1°. De Inlandsche Christenen in de Molukken en de Minahassa. Deze zijn reeds sedert eeuwen gekerstend. Blijkens Ind. Stbl. 1861 N° 38 wordt een deel van den vierden titel van het B. W. feitelijk reeds op hen toegepast. Echtscheidingen geschieden door tussehenkomst van den rechter. Waar de adat niet in het huwelijks- en erfrecht voorziet, wordt in vonnissen het Burgerlijk Wetboek toegepast, echter zonder het noemen der artikelen. Vooral op de hoofdplaatsen leven vele Inlanders geheel als Europeanen, en staan in ontwikkeling niet veel bij hen achter 1).

2°. De Inlandsche Christenen in de andere deelen van den Archipel; de nieuwe pas ontstane Christen-gemeenten. Ook hier zal men plaatselijk verschil in ontwikkeling kunnen waarnemen, welke in 't algemeen wellicht geringer is dan van de Inlandsche Christenen in de Molukken. Voor hen moet men dus andere bepalingen maken, waarbij men moet in acht nemen, dat de Mohammedaansche omgeving, waaruit zij zijn gekomen, hen nog steeds omringd, en bij afval van het Christendom feitelijk weder opneemt.

3°. In de hoofdplaatsen vooral leven vele Inlandsche Christenen, die nu eens van een Europeeschen vader, doch door dezen niet erkend, dan weer volbloed Inlanders zijnde, zich in de lagere rangen der Europeesche maatschappij hebben ingedrongen, en in vele opzichten in ontwikkeling ver boven den dessa-bewoner staat. Wellicht in deze categorie reeds rijp, om te leven onder de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek.

De middelen, die het Reg.-Regl. aan den Indischen wetgever geeft om te komen tot toepassing van het voor Europeanen geldend recht zijn drieërlei.

1°. Toepasselijk verklaring van de geheele of een deel der wetgeving voor Europeanen.

1) Het praeadvies van Mr. Bakker, Hand. Ned.-Ind. Jur. Vereen. 1887, geeft hiervan vele gegevens voor Menado.

2°. De vrijwillige onderwerping krachtens art. 11 en 13 Alg. Bep.

3°. Vaststelling van bijzondere bepalingen, (die hoewel in casu niet geheel gelijk aan de voor Europeanen geldende voorschriften, ochter op dezelfde leest zijn geschoeid).

De eerst aangegeven weg te volgen is, zooals ik trouwens meen te hebben aangetoond, niet raadzaam.

De tweede, n.l. de vrijwillige onderwerping aan de Europeesche wetgeving in zake familie- en erfrecht heeft oogen-schijnlijk veel aantrekkelends. Zij steunt op den vrijen wil van den individu, die zich niet zal onderwerpen aan een recht, dat hij niet van plan is na te leven; en mocht hij er later berouw van hebben, dan „habet quod sibi imputet”. Indien nu de Inlandsche Christenen in Ned.-Indië, zelf een meer zekeren rechtstoestand, ten opzichte van het familie- en erfrecht verlangen, dan staat ook zonder eenige wetsverandering deze vrijwillige onderwerping voor hen open.

Toch is hiervan slechts weinig gebruik gemaakt. Ik heb mij zelf eens afgevraagd, welke wellicht de redenen konden zijn waarom, zooals inderdaad het geval is, de Inlandsche Christenen zoo weinig gebruik hebben gemaakt van dit hun recht. Hoofdoorzaak schijnt de geringe ontwikkeling van de dessa-Christenen. Zij gevoelen niet of nauwelijks, dat hun rechtstoestand, speciaal wat het huwelijk betreft, vrijwel in de lucht hangt. De zendeling sluit hun huwelijken op verzoek; en geen enkel Christen twijfelt er aan of zoodanig huwelijk is een eerlijk en wettig huwelijk. De gansche omgeving des Christens is het met die opvatting eens; ook de Mohammedaansche. Overigens handelt men maar zooals het beste schijnt te zijn, en raadpleegt bij oneenigheid den zendeling. Daarbij komen bij hen geen belangrijke geschillen voor, omdat zij in den regel althans buiten de Molukken en Menado, tot het onvermogen de deel der bevolking behooren. In de Molukken en Menado, waar ook het meer ontwikkelde en hooger geplaatste deel der bevolking Christen is, behelpt men zich op een andere wijze. Daar past de

rechter feitelijk het Burgerlijk Wetboek op hen toe, wanneer, zooals in de meeste gevallen voorkomt, de adat niet voorziet, zoodat ook hier de leemte minder gevoeld wordt.

Een andere reden is deze, dat de Inlanders, die zich aan 't geheele burgerlijk- en handelsrecht voor Europeanen onderwerpen, daardoor hun recht op gronden verliezen, iets waarvan zij liever geen afstand willen doen. Velen weten wellicht ook niet, dat deze onderwerping naast de algeheele onderwerping mogelijk is. De onbekendheid met het recht, waaraan zij zich zullen onderwerpen is wellicht ook een reden.

Ook zijn aan deze onderwerping eigenaardige bezwaren verbonden, n.l. een tocht naar de hoofdplaats, waar een notaris of een ambtenaar van den burgerlijken stand voor Europeanen is, zal noodig zijn, en dat kost geld, meer dan een dessa-bewoner kan betalen.

Maar indien men nu deze bezwaren eens zooveel mogelijk ophief, door een compendium te vervaardigen, bevattende de voornaamste bepalingen van het voor Europeanen geldend familie- en erfrecht, en dat door middel van de zendelingen aan de Inlandsche Christenen bekend te maken, en de vormen vergemakkelijken door b. v. den controleur bevoegd te verklaren op zijne dienstreizen dergelijke acten op te maken; zou dan dit middel soms aanbeveling verdienen? Naar mijne bescheiden meening geenszins, omdat, als het doel treft, en er dus veel gebruik van wordt gemaakt, het evenals de toepasselijk verklaring van 't Burgerlijk Wetboek de gansche rechterlijke organisatie in Ned.-Indië omverstoot. Immers, de Europeesche rechter zal dan de bevoegde zijn; voor de bezwaren hiertegen verwijs ik naar het voorafgaande.

De derde wijze, het maken van bijzondere voor Inlandsche Christenen geldende bepalingen is 't eenige wat overblijft, en hiertegen rijzen gelukkig minder bezwaren.

Hierbij is het mogelijk langs een gelijdelijken weg te komen tot de toepassing van het Europeesch familie- en erfrecht.

Ook de rechtspraak door de Inlandsche hoofden blijft behouden. Wel is waar, is er wel iets in te brengen tegen de omstandigheid, dat een Inlandsch hoofd volgens het Burgerlijk Wetboek zal moeten rechtspreken, en daartoe vooralsnog ongeschikt is, maar dit bezwaar is te boventekomen, omdat de overgang hier langzaam en gelijdelijk zal plaats hebben. Reeds nu toch moeten zij in acht nemen de bepalingen van het Inlandsch Reglement en van de Reglementen op de Rechterlijke Organisatie in de Buitenbezittingen; reeds nu moeten zij over misdrijven oordeelen volgens de bepalingen van het Strafwetboek voor Inlanders.

En acht men hen ongeschikt de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek in hunne vonnissen in acht te nemen zonder voorafgaande studie. Welnu men lette bij de benoeming van nieuwe hoofden op hunne ontwikkeling en geve hen gelegenheid het voor Europeanen geldend recht te leeren kennen; wellicht zal men later eenigen graad kunnen eischen. Even goed als een Inlandsch hoofd den adat en het Mohammedaansche recht kan weten, zoo kan hij zich langzamerhand ook van het voor Europeanen geldend recht op de hoogte stellen.

Men werpe mij niet tegen, dat thans veelal reeds de Europeesche President van den Landraad feitelijk alles beslist, omdat de Inlandsche hoofden, hetzij wegens gemakzucht of onkunde, hetzij om beleefdheidsredenen hem zelden tegenspreken. Dit toch kan nooit een bezwaar zijn tegen de toepassing van het Burgerlijk Wetboek op Inlandsche Christenen, omdat, wanneer de beslissing alleen van den Europeeschen President, Doctor in de Rechtswetenschap, afhangt, een beroep op de onkunde van hen, die juist niet tot de beslissing medewerken, niet opgaat.

Dat de Inlandsche hoofden in vele gevallen Mohammedanen zijn is ook geen overwegend bezwaar, thans toch spreken zij niet alleen over Mohammedanen recht; want ook de gebruiken der Chineezen en Heidenen worden door hen toegepast.

Het maken van bijzondere bepalingen heeft nog voor, dat

daarbij het verschil in ontwikkeling van de Inlandsche Christenen in den Archipel beter kan in acht worden genomen. Eene bepaling toch, die hier goed te keuren is, kan elders ontijdig zijn.

De bepalingen omtrent familie- en erfrecht, die thans reeds voor de Inlandsche Christenen zouden kunnen worden vastgesteld zijn nu de volgende:

1°. Voor de Molukken en de Minahassa.

Men voere voor hen in het zuiver burgerlijk huwelijk voor den controleur als ambtenaar van den burgerlijken stand, die daartoe op vaste tijden in de verschillende plaatsen zal komen. Op deze wijze zal die lastige huwelijks-voltrekking volgens Stbl. 1861 N° 38 verdwijnen. Het kerkelijk huwelijk volgt daarop, indien partijen het wenschen. Afkondigingen kunnen in de kerk blijven plaats hebben.

Vervolgens moet men, natuurlijk voor zoover noodig eenigzins gewijzigd, de bepalingen van den vierden titel B. W. uitvaardigen. Ten slotte vatte men in 't kort de voornaamste voorschriften van het voor Europeanen geldend familie- en erfrecht samen, en verklare dat toepasselijk op de Inlandsche Christenen.

Vindt men nu, dat dit te ver gaat, voor sommige verafgelegen eilanden, dan moet men die uitzonderen en onder de volgende categorie brengen.

2°. Inlandsche Christenen in geheel Ned.-Indië behalve in de Molukken en de Minahassa.

Hier is het wellicht af te keuren bepaalde voorschriften te geven wegens den nog zoo vaak primitieven toestand der pas ontstane gemeenten. Een groote bron van moeilijkheden geeft hier nog de verhouding, waarin de Christen-Inlander staat tot zijne Mohammedaansche familieleden; b. v. bij het erfrecht, wordt hij als afvallige uitgesloten van de erfopvolging.

Allereerst zou men hier aan *alle* zendelingen kunnen opdragen het houden van registers van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen. De echtscheiding zelve

moet zonder bemiddeling van den rechter niet kunnen tot stand komen, waardoor meer vastheid aan 't huwelijk zal worden gegeven. De voorwaarden, waaronder deze kan worden verleend, moeten aangegeven worden.

Vervolgens geve men aan de zendelingen eene instructie, welke voorschriften bevat omtrent :

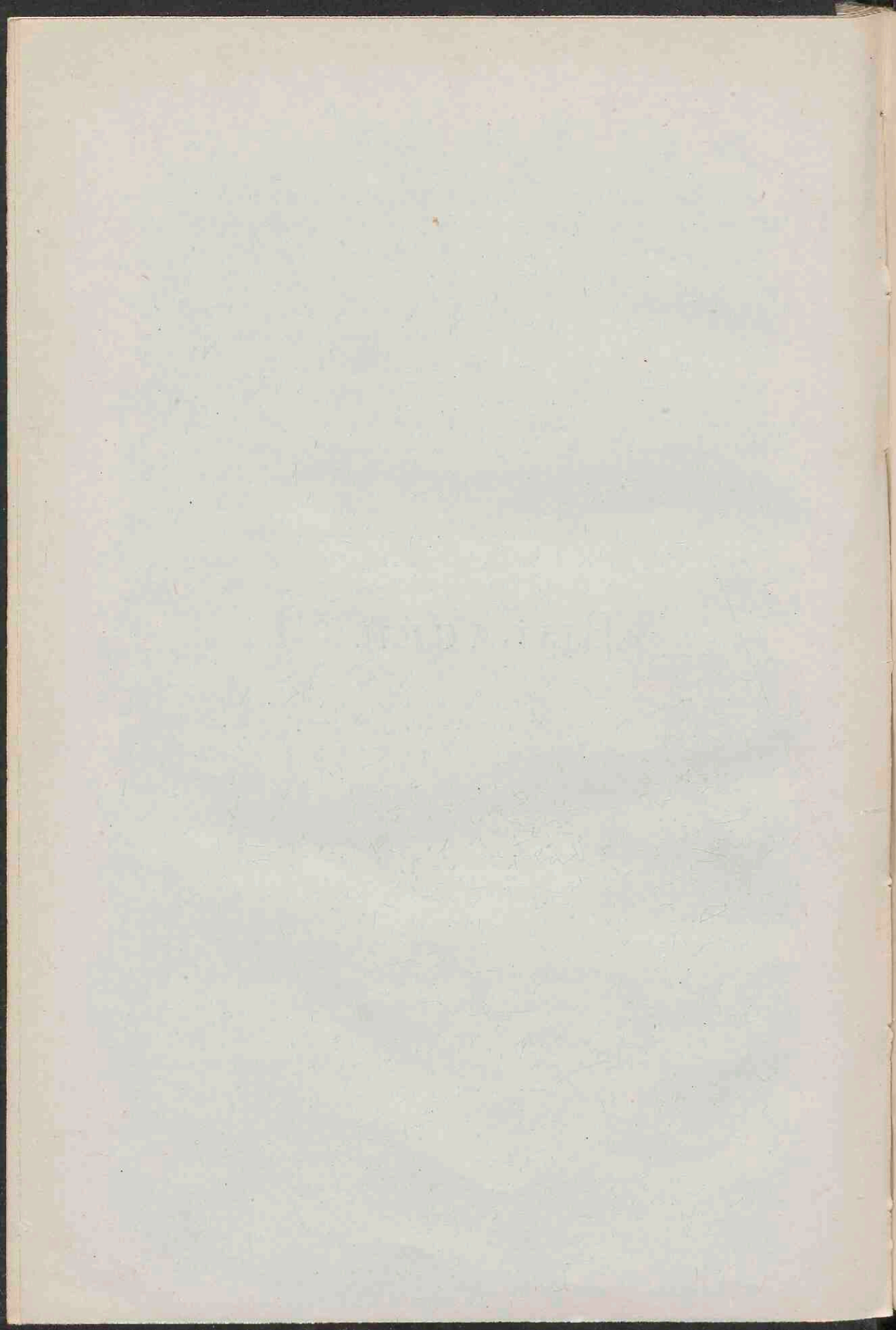
- 1°. het houden dier registers ;
- 2°. de voorwaarden vereischt tot een huwelijk ;
- 3°. de wijze van voltrekking.

Alle twee maanden moeten zij afschriften van hunne registers aan het hoofd van het gewestelijk bestuur zenden. Verder moeten zij elk jaar een verslag opmaken van hetgeen door hen in hunne betrekking als ambtenaar van den burgerlijken stand voor Inlandsche Christenen is verricht, en dit aan het hoofd van het gewestelijk bestuur inzenden.

Ten slotte stelle men hen ter hand exemplaren van de voor de Molukken en de Minahassa gemaakte verzameling der voornaamste bepalingen van het voor Europeanen geldend familie- en erfrecht, met den last de bevolking met den inhoud daarvan in kennis te stellen, en geve hen van gouvernementswege voor deze hunne bemoeiing eenige vergoeding.

3°. De derde categorie valt natuurlijk onder ééne der twee reeds genoemde. Aangezien het echter voor velen onder hen slechts een last is als Inlander beschouwd te worden, stelle men hen zoowel publiek- als privaatrechterlijk met Europeanen gelijk. Men zou de vraag kunnen stellen, of de voorwaarden daartoe niet te zwaar zijn, en men 't vereischte van kennis der Nederlandsche taal en geschiktheid voor de Europeesche maatschappij niet zou kunnen doen vervallen, of althans eenigermate verlichten.

BIJLAGEN.

Bijlage A.

REGLEMENT „WEEGENS DEN DOOP EN VOORNAMENTLIJK HET CONTRACTEEREN VAN HUWELIJKEN ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN IN ZIJNE PROVINTIE”, UITGEVAARDIGD DEN 23sten MEI 1651 DOOR DEN TOENMALIGEN LANDVOOGD VAN AMBOINA, DE VLAMINGH VAN OUDSHOORN.

ART. 1. Die nog bij malkander en houden zullen zig na 6 weken dat deze ordre gepubliceerd werd, aangeven, en na 3 proclamatiën trouwen, op poene van de eerste week 25, de tweede 50 en de derde week 100 patholen, waarvan d' E. Comp. haar part aan den armen geeft.

ART. 2. Die langer wagt, zal met gijsseling daartoe worden geconstrengd ten sijnen eigen koste.

ART. 3. Niemand mag zonder consent van zijn ouders trouwen op poene van nulliteit en in hegtenis gezet te worden.

ART. 4. Die trouwen wil, en blijk van consent der ouders heeft, sal zich aan Commissarissen aangeven, en 3 kerkelijke geboden laten gaan, en sal der Zondag daaraan den trouwdag voortgaan, te waare om wettige redenen.

ART. 5. Deze verbintenis mag geensints gebroken worden dan om overspel.

ART. 6. Vooraf wel wegens t' huwelijksgoed t' accordeeren, en welke contractatiën voor Secretaris of Schoolmeester met 2 getuygen moet geschieden, op poene van geen regt daarop te zullen genieten zoo het mondeling geschiet is.

ART. 7. Alle betalingen voor of na den trouwdag dan wel een part van dien moeten bij den Secretaris of Schoolmeester in dorso van t' contract antenuptiaal aangeteekend worden.

ART. 8. Die bevoorens getrouwt te zijn, en anders dan deze ordre dicteert in dat cas gedaan hebben, sullen haar parthy voor den E. agtb. gerigte citeeren om voornd. ordre gevolg te doen, op poene so wie zulke in 3 maanden tijd niet zal gedaan hebben, daarvan versteeken sullen zijn.

ART. 9. Die voor het trouwen vleeschelijke conversatie houden, verbeuren elk 50 patholen.

ART. 10. Die een vrijster beslaapt sonder kennis der ouders, verbeurt 200 Rds. en zal 3 jaren in den ketting gaan, en de vrouw zal zoolang opgesloten blijven.

ART. 11. De gehude hebben hare goederen gemeen, tenzij bij voorwaarden anders bedongen was, excepto de landen, die een geheel geslagt toekomen, also die ten allen tijden bij 't geslagt blijven, en bij versterf weder op den egorij devolveeren.

ART. 12. Omtrent het maken van uysterste willen, so zal het N. Holl. Regt t' Amsterdam gebruikelijk g'observeerd moeten worden.

ART. 13. De kinderen agt dagen oud zijnde, moeten gedoopt worden, te weten van de lieden hier beneden wonende, op poene van 5 Rijksds. voor ieder gelegenheid die ze versuymen en arbitrale correctie.

ART. 14. Die van t' gebergte en d'afgelegene eilanden moeten daartoe de visite der predicanten waarnemen, vervallende bij versuym in dezelfde boete.

Bijlage B.

**Overzicht van het aantal gelijkstellingen krachtens
art. 109, alin. 5 Reg.-Regl. in het jaar:**

1871	1	1876	6	1881	0	1886	37 ³⁾
1872	1	1877	4 ¹⁾	1882	32 ²⁾	1887	34
1873	0	1878	0	1883	12	1888	19
1874	3	1879	0	1884	22	1889	19 ³⁾
1875	0	1880	0	1885	16	1890	27

1) Afgewezen een Europeaan om Inlander te worden.

2) Ook een niet-Christen-Inlander.

3) Ook een Christen-Chinees.

Bijlage C.

Overzicht van het aantal den Christelijken Godsdienst
belijdende Inlanders en Vreemde Oosterlingen
op 't einde van het jaar: 1)

	J A V A . E N M A D U R A .			B U I T T E N B E Z I T T I N G E N .		
	Inlanders.	Chi- neezen.	Andere Ooster- lingen.	Inlanders.	Chi- neezen.	Andere Ooster- lingen.
1873	5626	47	—	148591	81	—
1874	6269	40	—	144323	163	—
1875	6632	43	—	147628	211	—
1876	6652	57	1	171428	260	—
1877	7408	55	—	178253	322	—
1878	7856	69	—	179200	156	—
1879	7812	55	0	180595	381	—
1880	7725	175	1	184791	640	15
1881	8600	160	1	178590	757	161
1882	9766	180	0	207244	588	157
1883	10033	200	0	213953	616	154
1884	10104	133	0	218354	627	164
1885	10880	179	0	224190	758	121
1886	11101	128	0	224763	603	9
1887	12073	136	0	232642	613	45
1888	13219	153	3	237079	609	41
1889	14772	195	5	261973	468	41

1) De meeste van deze cijfers zijn slechts bij benadering gegeven, vooral van de eerste jaren.

Bijlage D.

**Aantal der den Christelijken Godsdienst belijdende Inlanders
en Vreemde Oosterlingen bij het einde van 1889 in
Ned.-Indië aanwezig.**

JAVA EN MADURA.				BUITENBEZITTINGEN.			
Gewesten.	In-landers.	Chi-neezen.	Andere Oosterlingen.	Gewesten.	In-landers.	Chi-neezen.	Andere Oosterlingen.
Bantam	2	0	0	Padangsche ben. landen .	54	2	0
Batavia	1500	21	0	Padangsche bov. landen .	4	0	0
Krawang	47	1	1	Tapanoli . . .	15832	0	0
Preanger-Regentschapp.	193	27	0	Benkoelen . .	8	0	0
Cheribon . . .	104	80	0	Lampongsche distrieten . .	2	1	0
Tagal	244	0	0	Palembang . .	8	4	0
Pekalongan . .	490	0	0	Oostk. v. Sum.	3	15	38
Semarang . . .	702	34	0	Atjeh en onderhoorigh. .	10	21	3
Japara	1441	0	0	Riouw en onderhoorigh. .	2	2	0
Rembang . . .	6	1	0	Banka	19	151	0
Socrabaija . .	3606	9	0	Biliton	1	57	0
Pasoeroean . .	973	0	0	W.-afd. v. Bor.	2	148	0
Probolinggo . .	13	0	0	Z.- en O.-afd. van Borneo .	1180	49	0
Bezoeki	32	1	4	Celebes en onderhoorigh. .	40	0	0
Banjoemas . .	536	0	0	Menado	128632	15	0
Bagelen	2468	0	0	Amboina	60614	1	0
Kadoe	0	12	0	Ternate	612	0	0
Djokjokarta . .	1081	0	0	Timor en onderhoorigh. .	54946	2	0
Soerakarta . .	21	4	0	Bali, Lombok.	4	0	0
Madioen	115	1	0				
Kediri	1196	0	0				
Madura	0	0	0				
	14772	191	5		261973	468	41

1) Van de Sangir- en Talaut-eilanden zijn ook over 1889 voor deze tabel geen opgaven ontvangen. Er wordt echter gemeld, dat van de pl. m. 80.000 zielen op eerstgemelde eilanden verreweg het meereendeel gerekend wordt het Christendom te belijden, althans zich Christen noemt; immers ruim 1/3 is gedoopt en de overigen zijn meer of minder onder Christelijken invloed, uitgenomen eenige honderden Mohammedanen.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

De vrijwillige onderwerping der Inlanders in Ned.-Indië aan het voor Europeanen geldend burgerlijk- en handelsrecht is niet beperkt tot eene bijzondere rechtshandeling.

II.

Wanneer de Indische rechter volgens art. 75 Reg.-Regl. recht moet spreken over Chineezen, dan moet hij niet het zuiver Chineesche recht, wel de bij de Chineezen in Ned.-Indië heerschende gewoonten in acht nemen.

III.

De zoogenaamde Priesterraden in Ned.-Indië behooren afgeschaft te worden.

III.

De zending in Ned.-Indië is in stede van een gevaar een bondgenoot der Regeering.

V.

Desniettemin is het wenschelijk, dat het toezicht, waaronder de zendelingen volgens art. 123 Reg.-Regl. staan gehandhaafd blijve.

VI.

Terecht handhaaft het Ontwerp van een Strafwetboek voor Europeanen in Ned.-Indië de doodstraf.

VII.

Ten onrechte heeft het Ontwerp van een Strafwetboek voor Europeanen in Ned.-Indië het stelsel der speciale strafminima en der verzachtende omstandigheden niet opgenomen.

VIII.

Jure Romano is pandrecht zonder het aanwezig zijn eener hoofdverbintenis bestaanbaar.

VIII.

Het is wenschelijk, dat onder de gronden, waarop echtscheiding kan worden uitgesproken, opgenomen worden krankzinnigheid en slecht levensgedrag.

X.

Tengevolge van den dood van één der ouders gaat de ouderlijke macht verloren.

XI.

Het Nederlandsch burgerlijk recht kent slechts ééne bezits-actie.

XII.

Ten onrechte wordt door sommigen in het beding door den eersten hypothecairen schuldeischer gemaakt (art. 1223, al. 2 B. W.) een volmacht tot verkoop gezien.

XIII.

Het Nederlandsch burgerlijk recht erkent het bestaan van natuurlijke verbintenissen.

XIII.

Koopmansboeken kunnen de levering niet bewijzen.

XV.

Acceptatie van een wisselbrief is van geen verbindende kracht, wanneer de handteekening van den trekker valsch blijkt te zijn.

XVI.

De bezitter van een cognossement, is geen bezitter der daarin omschreven goederen.

XVII.

Het renvooi-proces is slechts als eene voortgezette verificatie op te vatten.

XVIII.

De geheele schadevergoeding, waarvan art. 534 K. spreekt, omvat al wat bepaald is in art. 1882 e v. B. W.

XVIII.

Een door een vreemd vonnis van failliet-verklaring benoemde curator in zijne kwaliteit hier ter lande, eenen eisch instellende, behoort daarin niet-ontvankelijk verklaard te worden.

XX.

Het belang in art. 283 Burgerl. Rechtsv. bedoeld, is niet elk, ook feitelijk belang, maar alleen een belang hetwelk het gevolg is van — en bestaat in 't genot van — een recht den verzoeker tot interventie toekomende.

XXI.

Onderzoek van geloofsbriefven behoort niet aan politieke lichamen, doch aan een administratieve rechter opgedragen te worden.

XXII.

Het recht van eigendom is zoowel een publiek- als een privaatrecht.

XXIII.

Ontbindbaarheid der Staten-Generaal eischt niet ontbindbaarheid der Provinciale Staten.

XXIII.

De eenige rechtsgrond van de straf is de strafwet.

XXV.

Hij, die eenig goed, dat geheel of ten doele aan een ander toebehoort, wegneemt, om zich onmiddelijk als schuldig aan diefstal bij de politie aan te geven, is niet strafbaar volgens art. 318 Strafwetboek.

XXVI.

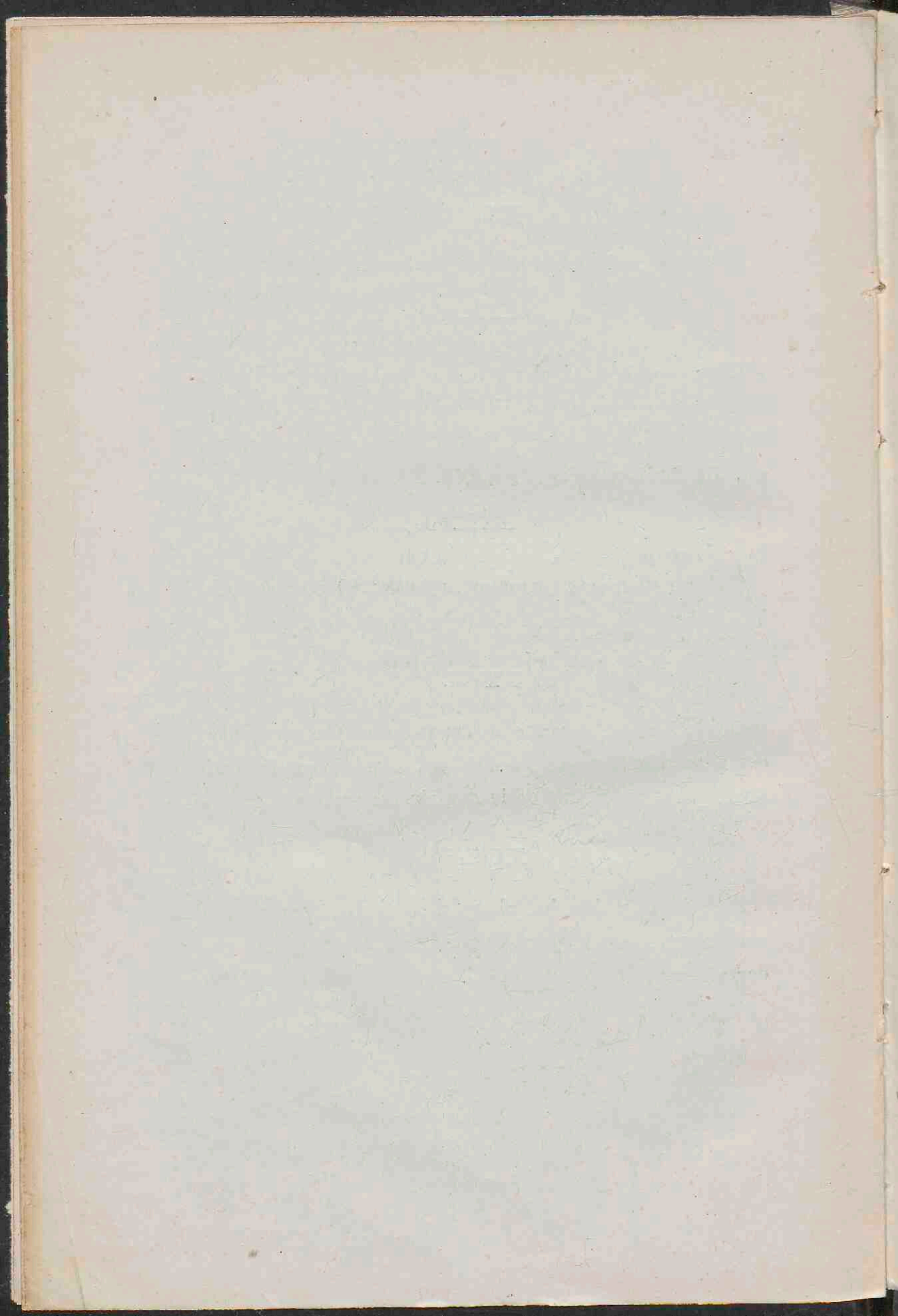
Onder inklimming, omschreven in art. 89 Strafwetboek, is niet begrepen het gaan over eene droge sloot.

XXVII.

De verklaring van een Rooms-Katholieke geestelijke, dat zijne Kerk geen echtscheiding toelaat, levert in strafzaken geene getuigenis op in den zin der wet.

XXVIII.

Zoowel op praktische, als op theoretische gronden moet eene algemeene inkomsten-belasting als impôt unique worden afgekeurd.

INHOUD.

INLEIDING	Blz. 1
---------------------	-----------

HOOFDSTUK I.

DE RECHTSTOESTAND DER INLANDSCHE CHRISTENEN IN NED.- INDIË TOT DE INVOERING VAN HET REGEERINGS-REGLEMENT OP 1 MEI 1855	6
§ 1. Java en Madura tot 1 Mei 1848	6
§ 2. Buitenbezittingen tot 1 Mei 1848	22
§ 3. 1 Mei 1848 tot 1 Mei 1855	29

HOOFDSTUK II.

TEGENWOORDIGE TOESTAND	38
§ 1. Art. 109 Regeerings-Reglement	38
§ 2. Publiekrecht	62
§ 3. Rechtspleging	70
§ 4. Strafrecht	76
§ 5. Burgerlijk- en handelsrecht	79

HOOFDSTUK III.

WENSCHIELIJKE HERVORMING	109
BIJLAGEN	125
STELLINGEN	133

